

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİSİ

Atilla SANDIKLI

Doç. Dr.

YAYINLARI

TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİSİ

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

Doç. Dr. ATILLA SANDIKLI

İSTANBUL
2011

**BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ**

Mecidiyeköy Yolu Caddesi No:10
Celil Ağa İş Merkezi Kat:9 Daire:36-38
Mecidiyeköy / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 212 217 65 91 Faks: +90 212 217 65 93

Atatürk Bulvarı Havuzlu Sok. No:4/6
A.Ayrancı / Çankaya / Ankara / Türkiye
Tel : +90 312 425 32 90 Faks: +90 312 425 32 90

www.bilgesam.org
bilgesam@bilgesam.org

© 2011

Bu yayının tüm hakları saklıdır.

Yayın Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin
izni olmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz.

Dizgi ve Kapak Tasarım: Eren OKUR

ISBN: 978-605-89672-3-6

Baskı: Ecem Basın Yayın

Hadımköy Yolu Mahallesi San. 1 Bulvarı 169. Sokak No: 8/2B Kiraç Esenyurt-İSTANBUL

BİLGE ADAMLAR KURULU

Başkan

Salim DERVİŞOĞLU (E. Oramiral)

Başkan Yardımcıları

Sami SELÇUK (Prof. Dr. / Yargıtay Onursal Başkanı)

İlter TÜRKMEN (E. Bakan/Büyükelçi)

Kurul Üyeleri

Kutlu AKTAŞ (E. Bakan/Vali)

Oktar ATAMAN (E. Orgeneral)

Sabahattin ERGİN (E. Koramiral)

Orhan GÜVENEN (Prof. Dr.)

Ali KARAOSMANOĞLU (Prof. Dr.)

Sönmez KÖKSAL (E. Büyükelçi)

Çelik KURTOĞLU (Prof. Dr.)

Ersin ONULDURAN (Prof. Dr.)

Güner ÖZTEK (E. Büyükelçi)

Özdem SANBERK (E. Büyükelçi)

Necdet Yılmaz TİMUR (E. Orgeneral)

İlter TURAN (Prof. Dr.)

Nur VERGİN (Prof. Dr.)

İÇİNDEKİLER

1. VİZYON.....	1
2. TERÖRÜN HUKUKİ TANIMI VE KAPSAMI.....	7
3. PLANLAMA VE UYGULAMA STRATEJİSİ.....	13
a. Projelerin Uygulamaya Geçirilmesindeki Hatalar.....	14
b. Planlama Modelinin Temel Özellikleri.....	15
c. Planlama Süreci.....	16
d. Uygulama Süreci.....	18
e. Planlama ve Uygulama Teşkilatı.....	19
4. TOPLUMSAL ALGILAR VE DEMOKRATİKLEŞME.....	23
a. Toplumsal Algılar.....	23
i. Bir Problem Göstergesi Olarak Kürtlerde Ayrımcılık Algısı.....	23
ii. Türklerin Kürtlere Bakışı ve Ayrımcılık.....	26
iii. Kamu Görevlilerine Güvensizlik.....	27
iv. Bağımsızlık ve Federasyon Talepleri.....	30
v. PKK/Öcalan ve BDP'ye Bakış.....	31
vi. Kürtler ve Zazaların Ortak Değer ve Sembollere Bakışı.....	32
vii. Kürtler ve Türkler Arasındaki İlişkiler ve Algı Farklılaşması.....	34
b. Demokratikleşme.....	40
i. Uygulamalar.....	40
ii. Öneriler.....	43
5. SOSYO-KÜLTÜREL VE SOSYO-EKONOMİK BOYUT.....	49
a. Sosyo-Kültürel Stratejiler ve Projeler.....	49
i. Eğitim Stratejisi ve Projeler.....	49
ii. Sosyal Strateji ve Projeler.....	62
iii. Sosyo-kültürel Strateji ve Projeler.....	69
iv. Psiko-sosyal Strateji ve Projeler.....	73

v.	İletişim ve Medya Stratejisi ve Projeler.....	88
vi.	İdare Stratejisi ve Projeler.....	94
b.	Sosyo-Ekonomik Stratejiler ve Projeler.....	105
i.	Ekonomik Strateji ve Projeler.....	105
1.	Tarım ve Hayvancılık Stratejisi ve Projeler.....	107
2.	Ticaret, Sanayi ve Turizm Stratejisi ve Projeler.....	116
ii.	Sağlık Stratejisi ve Projeler.....	119
6.	GÜVENLİK BOYUTU.....	131
7.	ULUSLARARASI BOYUT.....	139

SUNUŞ

Dünya'daki ve yurt içindeki gelişmeleri takip ederek geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak; Türkiye'nin ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine ve güvenlik stratejilerine, yurt içindeki siyasi, ekonomik, teknolojik, çevresel ve sosyo-kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar yapmak; karar alıcılara milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi, dinamik çözüm önerileri, karar seçenekleri ve politikalar sunmak Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (BİLGESAM) kuruluş amaçları arasında yer almaktadır. BİLGESAM, Bilge Adamlar Kurulu'nun ilk toplantısında alınan kararlar doğrultusunda, yukarıda aktarılan amaçları gerçekleştirmek üzere, çeşitli konularda raporlar hazırlamaktadır.

Bilge Adamlar Kurulu üyelerinden E. Bakan/Büyükelçi İlter TÜRKMEN'in hazırladığı, Bilge Adamlar Kurulu tarafından onaylanan "Türkiye'nin Bugünü ve Yarını" başlıklı çalışmada, Türkiye'nin en önemli sorununun Kürt sorunu olduğu vurgulanmıştır. Bu değerlendirme doğrultusunda BİLGESAM Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgelere yönelik saha araştırmalarını da kapsayan bir dizi bilimsel çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar Türkiye'de sürdürülebilir demokrasi, istikrar, güvenlik, kalkınma ve refahın tesisinin "Terör Sorunu" ve "Güneydoğu Sorunu" gibi farklı şekillerde de ifade edilen Kürt sorununun çözümüne bağlı olduğunu göstermektedir.

"Terörle Mücadele Stratejisi" raporu; demokratikleşme, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik, güvenlik ve uluslararası ilişkiler olmak üzere dört boyutlu bir strateji geliştirmektedir. Demokratikleşme boyutu kapsamında özgürlükler temelinde demokratik değerlerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulayan rapor, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyutta eğitim, ekonomi, tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm ve sağlık stratejileri ve projelerine odaklanmaktadır. Güvenlik boyutunda koruculuk sisteminin ıslahı, güvenlik güçlerinin modernizasyonu, mücadelede kırsal ve kent bütünlüğünü sağlayacak eşgüdümün tesisi gibi adımlar teklif edilmektedir.

Terörle mücadelenin uluslararası ilişkiler boyutunda ise örgüte olan dış desteğin en aza indirilmesine dönük somut öneriler ortaya konmaktadır.

Sorunla ilgili bugüne kadar yapılan alan araştırmaları ve bilimsel bütün çalışmaları sonuçları dikkate alınarak BİLGESAM uzmanlarının katkılarıyla hazırlanan “Terörle Mücadele Stratejisi” raporu, 3 Haziran 2011 tarihinde BİLGESAM’da gerçekleştirilen 11. Bilge Adamlar Kurulu toplantısında değerlendirilmiş, Kurul üyelerinin görüş ve önerileri doğrultusunda geliştirilen raporun Bilge Adamlar Kurulu raporu olarak yayınlanmasına karar verilmiştir.

Raporun geliştirilmesinde emeği geçen başta Bilge Adamlar Kurulu Başkanı E. Oramiral Salim Dervişoğlu ve diğer kurul üyelerine, raporun hazırlanmasına katkı sağlayan BİLGESAM araştırmacıları ve uzmanlarına teşekkür ederim.

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
BİLGESAM Başkanı

TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİSİ

1. VİZYON

Türkiye, örgütlü teröre karşı mücadelesini otuz yıla yakın bir süredir sürdürmektedir. Terör olaylarının gerçekleştiği ilk dönemde, terör örgütünün yaptığı eylemlerin küçümsenmesi ve önemsenmemesi zaman içerisinde sorunun daha karmaşık hale gelmesine sebep oldu. Daha sonra her önemli olay yaşandığında, üst düzey sivil ve askeri yetkililer olay yerine giderek verdikleri mesajlarla kamuoyunun infialini yatıştırmaya çalıştı. Görüşülen kişiler ve yapılan ziyaretlerden elde edilen bilgi ve izlenimlerle süreç yönetilmeye çalışıldı.

Bu dönemde mücadelenin eksenini, büyük ölçüde güç kullanımına endekslendi. Terörle mücadelede başarı kriteri öldürülen terörist sayısına endekslendi. Bu kriter vahim hatalar zincirinin de başlangıcı oldu. Hukuk kuralları dışında bazı tedbirler alınmaya çalışıldı. Faili meçhul cinayetlerin sayısı arttı. Teröristlerin lojistik desteğinin kesilmesi için çok sayıda köy boşaltıldı. Kısa süre içinde köyünü terk etmek zorunda kalan binlerce insan göç ettikleri coğrafyada sefaletle düştü. Bu aileler ve çocukları büyük ölçüde örgütün etki alanına girdi.

Güvenlik güçlerinin aldığı tedbirler zaman zaman terör örgütüne karşı önemli başarılar sağlasa da bu tedbirlerin azaltılmasından sonra örgüt yeniden toparlanma sürecine girmiş ve kesin bir sonuç elde edilememiştir. Bu durum terörle mücadele algısının değişmesine neden olmuştur.

Terörle mücadele algısının değişmesi sonrasında, sorunun sadece güç kullanarak çözülemeyeceği, çok boyutlu bir sorun olduğu, güvenlik dışındaki sivil alanların da devreye sokulması gerektiği anlaşılmaya başlandı. Aslında bu mücadelenin zihni planda doğru bir mecraya girişinin de başlangıcı oldu. Bu dönüşümden sonra bazı bilimsel araştırmalar yapılmaya başlandı. Ancak yapılan araştırmaların çoğu sorunun tespitinden öteye gidemedi. Bu dönemde daha çok sorunlar konuşuldu, tespitler yapıldı, fakat gerçekçi çözümler üretilemedi.

Bugün bile çok sayıda üniversitemiz olmasına rağmen konuyla ilgili olarak yapılan araştırma sayısının azlığı ve yıllardır uğraşılan bir sorun olmasına rağmen ülkemizdeki bilim insanlarının halen büyük ölçüde özgün çalışmalar gerçekleştirememesi durumun vahametini göstermektedir. Birkaç ciddi araştırma hariç tutulursa, son dönemde yapılan bilimsel araştırmaların çoğunun, fazla derinliği olmayan, yüzeysel ve şekli bilimsel araştırmalar olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle çözüm odaklı ve somut projelere dönüştürülebilen araştırmalara olan ihtiyaç her geçen gün daha da artmaktadır.

Uzun süren terörle mücadele süreci içinde uluslararası sistemde önemli bir değişim yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde, düşük yoğunluklu çatışma ortamında, ulusları yönlendirmek ve dönüştürmek için terör bir araç olarak kullanılmıştı. Soğuk Savaş dönemi sonrasında 11 Eylül saldırıları, İngiltere, Moskova ve dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan terör eylemleri terörün lanetlenmesine ve küresel ölçekte mücadele edilmesi gereken bir tehdit olarak algılanmasına neden oldu. Dolayısıyla uluslararası sistemde silahlı terör örgütlerine karşı yürütülen mücadele meşruiyet ve destek kazandı. Teröre destek veren ülkelere karşı yaptırımlar uygulanmaya başlandı. Teröre

destek veren ülkelerin eylemleri delilleri ile gündeme getirildiğinde, o ülkelerin geri adım atmaları sağlandı. Geri adım atmayan ve teröre destek sağlamaya devam eden ülkelere yönelik yapılan operasyonlara tepkiler sınırlı kaldı. Bu operasyonlar ülkelerin iç işlerine karışmak olarak algılanmadı.

Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin siyasal dinamikleri özgürlük, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi gibi kavramlar teknolojinin imkânları ile yayıldı ve gelişmekte olan ulusların özlemleri haline geldi. Karşılanamayan her özlem ve beklenti o ülkelerin hassasiyetlerini oluşturdu. Bu potansiyel iç ve dış dinamiklerin herhangi biriyle harekete geçince son yıllarda yaşanan halk ayaklanmaları ve isyanlar meydana geldi. Artık terörün yerini halk ayaklanmaları ve isyanlar aldı. Devletlerin halk ayaklanmalarına müdahaleleri ve güç kullanımı eleştirildi. İsyanlara silahlı müdahale, devletlerin kendi halkına şiddet uygulaması olarak algılandı. Zayıflığın artması ve düzenin bozulması, uluslararası müdahalenin yapılabilmesi için meşru bir zemin oluşturdu. BM'nin kararı ile bu ülkelere yönelik uluslararası operasyonlar yapıldı. Yönetimlerin değiştirilmesi ve yargılanması için gerekli girişimler gerçekleştirildi.

PKK terör örgütü küresel sistemdeki bu değişimi dikkate alarak terör stratejisinin son aşaması olan siyasallaşma ve halk hareketleri ile amaçlarını gerçekleştirmek için çalışmalara başladı. KCK bu maksatla teşkilatlandı. Etnik milliyetçilik ve sosyalizm esasları üzerine oluşturulan demokratik özerklik hedefleri ortaya kondu. Bu hedef Ortadoğu'da Baas rejimlerine benzer otoriter bir yapılanmayı öngörüyordu. Ancak Ortadoğu halkları bu çağdışı kalmış siyasi yapıları değiştirebilmek için çok büyük bedelleri göze alarak ayaklanmıştı. Nitekim Demokratik Toplum Kongresi'nde bile birçok katılımcı bu konudaki endişelerini ve eleştirilerini gündeme getirdi.

Gelinen noktada sürdürülebilir demokrasi, istikrar, güvenlik, kalkınma ve refah için Türkiye “Terör Sorunu”, “Kürt Sorunu” veya “Güneydoğu Sorunu” olarak çeşitli şekillerde ifade edilen bu sorunu çözmek zorundadır.

Gecikme sorunu çok daha karmaşık hale getirdiği gibi, her geçen zaman çözümün maliyetini de atırmaktadır. Sorunun çözümü için bilimsel çalışmalara ve alan araştırmalarına dayalı, çok boyutlu bir strateji belgesinin hazırlanmasına ve etkili bir teşkilatla uygulanmasına ihtiyaç vardır.

Terörle mücadele kapsamında bugüne kadar elde edilen deneyimler, uluslararası sistemdeki ve PKK terör örgütünün stratejisindeki değişimler dikkate alındığında, “ülke içinde birlik ve beraberliği korumak” maksadıyla, “terör örgütünün günlük hayatı etkilemeyecek şekilde marjinal duruma getirilmesi”ni hedefleyen terörle mücadele stratejisinin ağırlık merkezi, “Kürt kökenli vatandaşlarımızın aidiyet duygusunun geliştirilmesi, ayrılıkçı düşünce ve faaliyetlerin entegrasyonu engellemeyecek şekilde zayıflatılması” olmalıdır. Stratejinin temel esasları: “çağcıl demokrasi çerçevesinde etnik kökeni ne olursa olsun tüm vatandaşlarımızın özgürlük alanlarının genişletilmesi; insan hakları ve hukukun üstünlüğü esaslarına uygun olarak güvenliğin sağlanması; bölgesel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların azaltılması ve refahın yaygınlaştırılması; çağcıl devlet yapısının geliştirilmesidir”. Bu stratejinin dört boyutlu olarak yürütülmesi önem arz etmektedir. Bunlar;

Demokratikleşme boyutu: Özgürlükler temelinde demokratik değerlerin geliştirilmesi,

Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyut: Terörü besleyen koşulların oradan kaldırılması ve halk desteğinin sağlanması,

Güvenlik boyutu: Teröristle mücadele ve silahlı terör örgütünün dağıtılması,

Uluslararası ilişkiler boyutu: Teröre sağlanan uluslararası desteğin kesilmesi ve terörle mücadeleye destek sağlanması.

Bu kapsamda “Terörle Mücadele Strateji Belgesi’nde”; terörün hukuki tanımı ve kapsamı, planlama ve uygulama prensipleri, toplumsal algılar ve demokratikleşme, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyut, güvenlik ve uluslararası ilişkiler boyutu ile ilgili strateji ve projeler açıklanmıştır.

Anlaşılmayı kolaylaştırmak için projelerin nedenleri dipnotlar şeklinde verilmiştir. İlk okumada projeler bölümlerinde yazılanları dipnotlara bakmadan okumak sistem yaklaşımı ve bütünselliği algılamak için kolaylık sağlamaktadır. Bir sonraki okumada dipnotlara bakılması neden ve niçin sorularına cevaplar bulunması açısından önemlidir.

2. TERÖRÜN HUKUKİ TANIMI VE KAPSAMI

İnsanlık zorun/şiddetin uzun yüzyıllarını yaşamıştır. Çağımız ise, terör çağıdır. Terör, geniş içerikli bir kavramdır ve her kavram gibi görece değerlendirmelerin ve algıların konusudur.

Terör(izm) bir azınlığın dehşet yolu ile iradesini halkın/çoğunluğun iradesine kabul ettirmek için başvurduğu bir araçtır. Elbette kurulu düzeni değiştirmek için terör denilen her türden zor/şiddet eylemleri, silahlı ayaklanma, hükümet darbesi gibi girişimler, siyasi bir sonuç elde etmeye yönelik de olsalar, olağan ve meşru siyasete katılma sürecinin dışında kalır. Her konunun tartışılabilirdiği ve iktidarın meşru yollarla değiştirilebildiği demokratik düzende zora/şiddete başvurmak, elbette gereksizdir. Bunların kullanılması hukuk dışıdır ve suçtur. Bu nedenle hiçbir demokrasi, zoru/şiddeti meşru göremez.

1920’li yıllardan bu yana uluslararası düzlemde bir dizi terör ve bölgesel antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmalarda dikkati çeken noktalardan biri şudur: Terör biçimleri, uçak kaçırma, rehin alma gibi kimi eylemlerle sınırlanmış, hiçbir düzenlemede bütüncü ve öbür eylemlerden ayırt edici bir tanıma ulaşılamamış ve kotarılan tanımların hiçbirisi uluslararası düzlemde benimsenmemiştir.

Genel anlamıyla terör, zor/cebir/şiddet içeren bir eylemdir. Devlete yöneliktir. Ancak terörün genel kabul gören evrensel bir tanımına ne yasal düzenlemelerde ne de öğretilerde ulaşılabilmektedir.

İlkin terörizm, gerilla savaşından ve özellikle uç/aşırı görüş yandaşlığı ya da kısaca aşırıcılıktan (ekstremizm) ayrılmaktadır. Özellikle aşırıcılık, kurulu düzene karşıdır. Kurulu düzeni değiştirmek, yıkmak amacını taşır. Kurulu düzenle ilgili görüş ayrılığını ve hedefini tartışmaya açar, propagandasını yapar. Ancak asla zora/şiddete başvurmaz. İkinci olarak, terör(izm), yine de

amacı ve davranışın işleniş biçim ve öznitelikleriyle birlikte belirlenebilen hukuksal bir kavramdır.

Terör eylemleri incelendiğinde bunların özgöl, değişmez, belirleyici ortak ve bütünleştirici/birlikte olan (kümülatif) boyutlarını ve olmazsa olmaz yapısal özelliklerini saptamak olanaklıdır. Bunlar şunlardır: Zor/şiddet, güdü/amaç, örgütlülük, sistemlilik, süreklilik, hiçbir değeri önemsememe, yakın amacın toplumda yılgınlık ve kaygı yaratmak olması.

Terör suçları, mülkiyet, can ve hürriyet güvenliği gibi devletin korumakla yükümlü olduğu değerlere saldırmak suretiyle devletin zayıfladığı, işlerliğini yitirdiği izlenimini yaratmaya ve devlete olan güveni ve saygınlığı sarsmaya yönelir. Din, dil, ırk gibi farklılıklara dayanarak devletin ülke ve/veya insan topluluğunu/ulus bütünlüğünü parçalamaya yönelik zor/şiddet kullanma ayrılıkçı terör; hukuksal düzeni değiştirmeye yönelik zor/şiddet kullanma, düzeni/rejimi yıkıcı terördür.

Öte yandan terör suçları malvarlığına, özgürlüklere, yaşama ve vücut bütünlüğüne ilişkin değerleri de ihlal eder. Bu nedenle hukuksal açıdan terör suçlarında korunan değer, her zaman birden çoktur.

Terör suçları, aynı doğrultuda tek ya da çok maddî konulu yahut da aynı tür ya da ayrı tür maddi konulu suçlardır. Sözelimi bir bombalama olayında sadece ölümler varsa birden çok aynı tür maddi konu, malvarlığı da zarar görmüşse birden çok nesne, yani birden çok ayrı tür maddi konu zarar görmüş olacaktır.

Her insan terör suçunun etkin öznesi olabilir. Ancak terör suçlarının edilgin özneleri her zaman çoktur: Devlet ve insanlar. Terör suçlarının maddi öge açısından önemli bir özelliği gözden uzak tutulmamalıdır. Her terör suçu, sadece zor/şiddet kullanılarak işlenebildiği için, bağlı davranışlı bir suçtur. Şiddetin biçimi değişse de zorsuz/şiddetsiz terör suçu düşünülemez. Yeter ki, bu davranışlar, terör örgütünün öngördüğü yeni düzeni kurabilmek

için önceden yapılmış bir planın varlığını gerektirsin. Bu nedenle her terör suçunda zor/şiddet kullanmanın var olup olmadığı araştırılmak gerekecektir. Yine her terör suçu, özel kasıtlı (dolus specialis, dolus specialis, dolo specifico) işlenir.

Suç hukukunun gündemine yerleşen terörle savaşta bir dizi güçlük ortaya çıkmaktadır. Bunları şöylece özetlemek olanaklıdır: İlk güçlük, terör kavramının tanımında ortaya çıkmaktadır. Yasa koyucuların yaptıkları tanımlar, suç hukukunun vazgeçilemez dayanağı bulunan suç ve cezaların yasallığı ilkesinin, dolayısıyla kişilere sağlanan güvencenin buyurduğu soyut yasal tanımlarda (tipiklik, Tatbestand) kesinlik/besbellilik alt-ilkesini (lex certa) hemen her ülkede ve hukuk dizgesinde felce uğratmaktadır. İkinci güçlük, uluslararası düzeyde ölçütlerin çokluğudur. Bu çokluk, hastalıklı bir hukuk doğurmakta; bu yüzden hastalık tedavi edilmek şöyle dursun, bulaşıcılığını artırmakta, salgınlık boyutu kazanmaktadır. Üçüncü güçlük, terörle savaşta bireysel hak ve özgürlükler, bu arada düşüncüyü açıklama özgürlüğü bir sorunsallığa dönüşmektedir. Burada ortaya çıkan sorunsallık, insan haklarına yaslanan bir hukukun, temel özgürlükleri örselemeksizin terörle hangi etkili araçlarla ve nasıl başa çıkacağıdır. Bu da güvenlik ile özgürlük kavramlarını karşı karşıya getirmekte ve bunlar arasında bir gerilim yaratmaktadır.

Dördüncü güçlük, önlemler konusundadır. Birleşmiş Milletler kararlarında terörle savaş sırasında, hukukun bütün genel ilkelerinin, özellikle suçların yasallığı ilkesinin, uluslararası ve bölgesel sözleşmelerde belirlenmiş bütün insan haklarına ilişkin normların, kısaca geleneksel, çağcıl insancı hukukun kılavuz olması; iç hukuk düzenlemeleri yorumlanır ve uygulanırken uluslararası hukukun kotardığı hukuk ile uyumlu bulunması, bütün bunların yerel terör eylemlerine yanıt vermenin yanı sıra ileriye dönük stratejiler geliştirmesi; devletin kendi topraklarında ve başka yerlerde insan haklarını özendirecek biçimde tutum takınma, bütün zamanlar için geçerli olmak üzere insan haklarını ve güvenliğini koruma, geliştirme görevini üstlenmesi; terörle savaş önlemlerinde ve terörün tanımında hukuk

ilkelerine özen gösterilmesi, yasallık ve besbellilik/kesinlik ilkelerinden sapılmaması, haksızlıklara yol açılmaması belirtilmiş; kimi yargılama önlemleri konusunda bu doğrultuda tavsiyeler öngörülmüştür. Terörizm, Clausewitzçi anlayıştaki politikanın yerine konmuştur. Bu görüşü savunanlara göre, terörizm, artık bir strateji olmanın ötesinde başlı başına bir düşman olmuştur. Bu nedenlerle öğretide Alman ceza hukukçusu Profesör Günther Jacobsun ortaya attığı yurttaş suç hukuku (Bürgerstrafrecht) ve düşman suç hukuku (Feindstrafrecht) ayrımı birçok tartışmalara yol açmıştır.

Bütün bunlar gözetildiğinde terör suçlarına özgü sonuçlar şöyle özetlenebilir:

- Terör(izm) bir azınlığın zor/şiddet/dehşet yolu ile iradesini halkın/çoğunluğun iradesine kabul ettirmek için başvurduğu meşru siyasete katılma sürecinin dışında kalan hukuk dışı bir araç ve dolayısıyla suçtur.
- Terör(izm), sağ ve sol ya da laik ve dinsel yahut da ayrılıkçı ideolojileri gerçekleştirmek amacıyla yapılan eylemleri ideolojik terör, zor/şiddet kullanmayan ve bu yüzden de çoğulcu ve özgürlükçü demokratik hukuk düzeninde suç oluşturmayan uç/aşırı görüş yandaşlığından ya da kısaca aşırıcılıktan (ekstremizm) ayrılmaktadır.
- Terör(izm), amacı ve davranışın işleniş biçimleriyle, öznitelikleriyle belirlenen hukuksal bir kavramdır. Ulusal ve uluslararası düzlemde terör suçunun ortak tanımına ve tipiklik (yasallık) ögesine ulaşılammış olmakla birlikte, terör eylemlerine özgü, değişmez, belirleyici ortak ve birlikte (kümülatif) boyutların ve yapısal özelliklerin zor/şiddet, güdü/amaç, örgütlülük, sistemlilik, süreklilik oldukları gözlenmektedir.
- Terör suçları da çoğu zaman çok hukuksal ve maddi konulu, çok etkin ve edilgin özneli suçlardır.
- Herkes terör suçlusu olabilir. Ancak etkin özne (fail) bir terör örgütünün mensubu ise tehlikeli suçlu kavramına girer.

- Terör suçunun davranış ögesi, maddi/manevi zor/şiddet, "kaba güç" ya da "şiddet/kaba güç kullanma ya da zor/şiddet tehdidi"dir. Terör suçu, ancak zor/şiddet kullanılarak işlenebildiği için bağlı davranışlı bir suçtur. Şiddetin biçimi değişebilir. Ancak zorsuz/şiddetsiz terör suçu düşünülemez. Bu nedenle her terör suçunda zor/şiddet kullanmanın var olup olmadığının araştırılması gerekir.
- Zor/şiddet, dolayısıyla terör davranışları ile sıradan zor/şiddet davranışları, genel zor/şiddet davranışlarının birer türüdür. Sıradan zorda/şiddette kişisel çıkarlar esastır. Buna karşılık siyasal zorda/şiddette zoru/şiddeti uygulayan kişi yakın sonuca ulaşmasına karşın zoru/şiddeti sürdürür.
- Terör suçu, özünde özel kasıtle ve/ya edilgin özneler konusunda ayırım gözetmediğinden, davranışlarının sonuçlarını göze alarak suç işlediğinde olası kasıtle da işlenen bir suçtur.
- Terör suçlusu, demokratik düzende, her şeye karşın, düşman ceza hukuku gibi deyişlerle bir vahşi av hayvanı muamelesi göremez. Böyle yapılırsa, nazizm ve/ya komünizm gibi tümelci rejimlerde geçerli olan fail suç hukukuna dönülmüş olur. Türk suç hukuku sistemi, özgürlükçü suç hukuku sisteminden esinlenmiştir ve eylem suç hukukuna dayanır.

3. PLANLAMA VE UYGULAMA STRATEJİSİ

Terörle mücadele kapsamında sorunun çözülebilmesi için pek çok çalışma yapılmış ve fikirler ortaya atılmıştır. Ancak yapılan çalışmalar çeşitli sebeplerden dolayı sorunun çözümünde yeterli olamamıştır. Bu sebeple sorunun çözümü için; doktorun hastaya yaklaşımına benzer şekilde, rahatsızlığı tüm yönleriyle anlamaya dönük bütün tanı imkânları kullanılarak doğru teşhisin konması, tedaviye yönelik uygun içerikteki ilaçların verilmesi gerekmektedir.

30 seneye yakın bir zaman dilimi içerisinde sorunu çözelim derken, yanlış uygulamaların da etkisiyle sorun müzminleşmiştir. Bu nedenle tedavinin de uzun süreli olarak uygulanması gerekmektedir. Bu durum, ilaç verildikten sonra bünyenin sürekli olarak takibini, ilaçların etkisinin izlenmesini, gerekirse yeniden doz ayarlamaları yapılmasını ve bünyedeki yeni komplikasyonları da dikkate alarak süreç içerisinde farklı ilaç uygulamalarını da gerektirmektedir.

Bu benzetmeyle açıklamaya çalıştığımız temel strateji; tamamen bilimsel nitelikli alan araştırmalarına dayalı teşhisler ve bilimsel araştırmalar sonucu geliştirilen projelerin bölgede uzun süreli olarak uygulanmasını, etki analizleri yapılarak bu projelerin sorun üzerindeki etkilerinin tespitini ve gerekirse değişiklikler yapılarak uygulamaya sabırla devam edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmayla, sorunun çözümüne yönelik olarak; önce konunun daha kolay anlaşılabilmesi için bugüne kadarki uygulamalara göz atılarak nerede yanlışlıklar yapıldığı ortaya konulmuş ve devamında proje planlama döngüsünün nasıl olabileceği konusunda örnek bir model sunulmuştur. Sonrasında Kürt sorununa yönelik toplumsal algılar ve demokratikleşme süreci anlatılarak soruna çok boyutlu bir yaklaşımla çeşitli alanlarda çözüme katkı sağlayacak strateji ve projeler özet olarak verilmeye çalışılmıştır. Geliştirilen projelerin bir kısmı doğrudan uygulanabilecek niteliktedir. Bir

kısmı da uzmanlarca ayrıntıları üzerinde biraz daha çalışmayı gerektiren ana proje niteliğindedir.

Bu çalışma; 3 yıl süren çok kapsamlı bir alan çalışmasının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu alan çalışmasında; bölgede yaklaşık 10 bin kişilik anket uygulanmış, 192 kişiyle bireysel mülakat, 498 kişiyle 29 grup halinde grup mülakatı yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmalar niteliksel bir demografik çalışmayla desteklenmiştir. Yapılan alan çalışmaları ve özet olarak sunulan bu dokümanın hazırlanmasında, çoğu bölge üniversitelerinden ve farklı disiplinlerden 26 bilim insanı ve uzman görev yapmıştır.

a. Projelerin Uygulamaya Geçirilmesindeki Hatalar

Planlamada yapılan en önemli hatalardan birisi, hazırlanan eylem planlarının genel ifadeler şeklinde olmasıdır. Bu durum, görev verilen kurum ve kuruluşların genel ifadeleri somut projelere dönüştürememelerine neden olmuştur. Sonuçta eylem planları büyük ölçüde uygulamaya dönüşmemiş, zaman kaybedilerek sorun giderek daha da müzmin hale gelmiştir.

Bu süreçte yaşanan en önemli hatalardan bir diğeri de, projelerin izleme mekanizmalarının etkili olmamasıdır. İzleme görevi, MGK Genel Sekreterliği tarafından yürütülmeye çalışılmış ise de, büyük ölçüde görev verilen kurumların verdikleri periyodik raporlarla yetinilmiştir. Rapor vermekle görevli kurumların terörle mücadelede inisiyatif almamaları ve sorumluluğu askeri makamlara bırakmaları söz konusu olmuştur. Kurumların bu davranış biçimi ve terörle mücadele stratejisinin ağırlık merkezinin güç odaklı olması sebebiyle projelerin hayata geçirilmesinde güçlükler yaşanmıştır. Hayata geçirilebilen bir kısım projenin de alandaki etkileri analiz edilmemiş, sonuçta arzu edilen hedeflere ulaşamadığı gibi kaynaklar da büyük ölçüde israf edilmiştir.

Planlama ve uygulamanın etkili olarak yapılabilmesi için özetle; çözüm odaklı, bilimsel, alan araştırmalarına dayalı somut projelerin belirlenmesi;

uzun süreli olarak uygulamaya konulması, bu süre içerisinde alanda etki analizleri ve periyodik alan araştırmaları yapılarak projelerin gözden geçirilmesi ve gerekirse elden geçirilmesi; ayrıca projelerin görevlendirilen kurum ve kuruluşlarca zamanında uygulanabilmesi için daimi bir “izleme ve uygulama mekanizması”nın oluşturulması uygun görülmektedir.

b. Planlama Modelinin Temel Özellikleri

Planlama modeli; genel tedbir ifadeleri yerine, uygulamaya dönük olarak, tedbir alınması gereken hayati nitelikteki bütün alanları ve bu alanlarda arzu edilen hedeflere ulaşmayı sağlayacak proje ve faaliyetleri belirlemeyi mümkün kılmalıdır.

Terörle mücadele çok boyutlu bir sorun olduğundan planlama süreci bütün boyutları kapsayacak şekilde yürütülmeli, bunun için de ilgili tüm birimlerden temsilciler (çok boyutlu çalışma grubu) planlama sürecine katılmalıdır. Çok boyutlu planlama yaklaşımı karmaşaya neden olmamalı, model bütün boyutlarda aynı soruna odaklanmayı sağlamalı, üretilen bütün projeler ve faaliyetler bu odağa yönlendirilmelidir.

Sorunun çözümü için üretilen proje ve faaliyetlerde, teorik bilgi ve diğer ülke tecrübelerinden istifade edilmekle birlikte, esas olarak periyodik bir şekilde yapılacak olan alan araştırmalarından yararlanılması faydalı olacaktır. Bu sayede gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerin etki değerlendirmesi yapılabilecek ve aksayan hususlar zamanında alınacak tedbirlerle giderilebilecektir.

Yukarıda belirtilen yöntemle “ne yapılması” gerektiği, yani hangi proje ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi gerektiği ortaya konulduktan sonra, belirlenen bu proje ve faaliyetler, çok boyutlu çalışma grupları içerisinde tek tek ele alınarak yapılacak beyin fırtınalarıyla, uygulama öncesinde bütün yönleriyle tartışılmalı; projenin güçlü ve zayıf yanları, riskleri, uygulama zamanı, eş zamanlı olarak uygulanması gereken diğer projeler gibi, bütün

yönleriyle irdelenmeli, özetle “nasıl uygulanması” gerektiği ayrıntılı olarak tartışılmalıdır.

Planlamaya vizyoner yaklaşım yansımalıdır. Projenin belirlenmesi, onay makamlarına arzı, ilgili kamu kurum ve kuruluşlara gönderilerek stratejik ve taktik planlara dahil edilmesi, kaynak tahsisi sağlanarak uygulamaya geçilmesi ve toplumda istenen etkinin elde edilmesi en az birkaç yıl alacağından, planlama sadece bugünkü verilere göre değil, birkaç yıl sonrasındaki muhtemel gelişmelere de cevap verecek şekilde yapılmalıdır.

c. Planlama Süreci

Planlama özetle şu adımları takip edecek şekilde yapılmalıdır. İlk olarak terörle mücadele stratejisinin maksat ve hedefi dikkate alınarak sorunun “ağırlık merkezi” saptanmalıdır. Ağırlık merkezi, sorunun kalbi veya odak noktasıdır. Ağırlık merkezi aynı zamanda, çok farklı alanlarda üretilecek proje ve faaliyetlerin yönlendirileceği hedef niteliğinde bir ana unsurdur. Proje ve faaliyetler bu hedefe hizmet edecek şekilde belirlendiği takdirde sorunun en kısa zamanda ve en az kaynak sarfıyla çözümü mümkün olabilecektir. Bir örnek olmak üzere; “Kürt kökenli vatandaşlarımızın aidiyet duygusunun geliştirilmesi, ayrılıkçı düşünce ve faaliyetlerin entegrasyonu engellemeyecek şekilde zayıflatılması” sorunun ağırlık merkezi olarak belirlenebilir.

İkinci aşamada ağırlık merkezine ulaşacak stratejinin temel esaslarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Stratejinin temel esasları: “çağcıl demokrasi çerçevesinde etnik kökeni ne olursa olsun tüm vatandaşlarımızın özgürlük alanlarının genişletilmesi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü esaslarına uygun olarak güvenliğin sağlanması, bölgesel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların azaltılması ve refahın yaygınlaştırılması, çağcıl devlet yapısının geliştirilmesi” olabilir. Bütün proje ve faaliyetler bu esasları gerçekleştirecek şekilde geliştirilmelidir.

Üçüncü aşamada hayati alanlar belirlenmelidir. Bu alanlar stratejinin başarılı olunmasını sağlayacak hayati nitelikteki alanları ifade etmektedir. Örneğin, eğitim, istihdam, ekonomi (tarım, sanayi, hayvancılık, turizm vb.), bilgilendirme, güvenlik, sağlık, psiko-sosyal, diplomatik, idari vb. alanlar gibi alanlar birden fazla bakanlığı ilgilendirebileceği için, burada doğrudan bakanlıkların fonksiyonları yerine alanlar belirlenmelidir. Her alanla ilgili olarak alt alanlar da belirlenebilir. Örneğin eğitim alanında; altyapının güçlendirilmesi, öğretmen kalitesinin artırılması, müfredatta gerekli düzeltme ve iyileştirmelerin sağlanması gibi.

Dördüncü aşamada, her bir alanda başarılı olmayı mümkün kılacak proje ve faaliyetler tespit edilmelidir. Proje ve faaliyetler tespit edilirken maksat, hedef ve strateji ilintisi, uygulanabilirlik ve başarılı olma durumu değerlendirilmelidir. Bu maksatla proje ve faaliyetler daha önce yapılan bilimsel çalışmalar ve alan araştırmalarına dayandırılmalıdır.

Beşinci aşamada, belirlenen proje ve faaliyetler tek tek ele alınarak irdelenmeli, projenin güçlü ve zayıf yanları, riskleri, uygulama zamanı ve diğer projelerle senkronize edilmesi gibi hususlar ortaya konularak eylem planına (uygulama planına) dönüştürülmelidir. Bu aşama, ilgili bütün kamu birimlerinden uzmanların katılımıyla her bir proje ve faaliyetin “nasıl uygulanacağı”nın belirlenmesi aşamasıdır.

Son aşamada; geliştirilen “eylem planı” Başbakanın başkanlığında toplanan, Genelkurmay Başkanı, Ana Muhalefet Partisi başkanı, ilgili Bakanlıklar, Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı, MİT Müsteşarı ve Emniyet Genel Müdürlüğü’nün dahil olacağı “Terörle Mücadele Genel Kurulu”na arz edilerek onaylandıktan sonra uygulanmak üzere ilgili bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilmelidir.

TBMM’de bütün patilerin katılımıyla oluşturulacak terörle mücadele komisyonu “eylem planı”nın geliştirilmesine katkı sağlayacağı gibi, destek

ve denetim görevlerini de gerçekleştirebilecektir. Sağlanan meclis desteği ve denetimi ile planın başarı şansı artacak ve gerçekleştirilecek denetim ile icranın çağcıl devlet anlayışına uygun olarak yürütülmesi sağlanacaktır.

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı; Başbakanlığa bağlı olarak, Terörle Mücadele Genel Kurulu'nun sekreteryasını, stratejik planlamalarını, bu planların izleme ve uygulamalarını takip ve koordine edecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Müsteşarlık terörle mücadele konusunda ilgili bakanlıklar, yerel yönetimler, medya ve sivil toplum örgütleriyle yazışma yetkisine sahip olmalıdır.

Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulu; Genelkurmay Başkanlığı, Ana Muhalefet Partisi, İçişleri, Adalet, Dışişleri bakanlıkları, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve MİT'den yetkililerin bulunduğu ve terörle mücadele faaliyetlerinin koordine edildiği bir kurul olarak görev yapmaya devam etmelidir. Ayrıca gerektiğinde farklı alt kurullar da oluşturulmalıdır.

d. Uygulama Süreci

İlgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilen eylem planlarındaki projeler, “kurumsal stratejik ve taktik planlar”a dâhil edilmeli, kaynak tahsisi yapılarak hayata geçirilmesi sağlanmalıdır. Bu husus kurumsal stratejik planlara yeni proje ilaveleri şeklinde olabileceği gibi, bazı projelerde küçük çaplı değişiklik yapmak şeklinde de olabilir. Bu ilave ve değişiklikler modern yönetim kavramı çerçevesinde değerlendirilerek örgütsel iletişimin optimize edilmesi ile en verimli şekilde değerlendirilebilir. Böylece kamu birimleri kendi kurumsal stratejik hedeflerine ulaşmaya çalışırken aynı zamanda terörle mücadeleye de gerekli olan katkıyı sağlamış olacaklardır.

Projeler uygulanmaya başladıktan sonra alan araştırmaları yoluyla etki analizleri yapılarak projelerin ilgili kitle üzerinde ne kadar etkili olduğu

saptanmalı ve ayrıca genel periyodik alan araştırmaları ile de sorundaki değişimin yönü, şiddeti ve hızı ölçülmelidir. Bu sonuçlar dikkate alınarak ve planlama döngüsü tekrarlanarak eylem planları her iki yılda bir güncelleştirilmelidir.

Proje ve faaliyetlerin uygulanmasının takibi için web tabanlı bir ağ yazılımı hazırlanmalıdır. Merkez sunucu Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nda olmalıdır. Bu ağa terörle mücadeleye doğrudan veya dolaylı katkı sağlayan kamu birimleri birer bilgisayarla bağlanmalıdır. Bu birimler temas ofisleri veya irtibat personeli yardımıyla projelerin uygulanma durumlarını ve gelişmeleri ağ üzerinden takip etmelidir. Projelerin takibi için ayrıca düzenli değerlendirme toplantıları yapılmalı ve ziyaretler gerçekleştirilmelidir.

Geçmiş dönemlerdeki uygulamalarda yaşanan en önemli aksaklıklardan birisi, siyasi iradenin zaman zaman terörle mücadele uygulamalarının arkasında tam olarak durmamasıdır. Terörle mücadele dört boyutlu olarak sürdürülürken başbakanlık ve bakanlıklar uygulamaların kararlı bir şekilde sürdürülmesine destek sağlamalıdır. Ayrıca terörle mücadelede başarının iktidar ve muhalefetin birlikte hareket etmesine bağlı olduğu dikkate alınarak ana muhalefet partisinin de kurullarda yer alması ve mücadeleye destek sağlaması önem arz etmektedir.

e. Planlama ve Uygulama Teşkilatı

Terörle mücadele alanındaki strateji ve politikaları hazırlamak, kamu birimleri ve kamu-toplum arasındaki koordinasyonu sağlamak ve yürütülen faaliyet ve projeleri izlemek gibi temel görevleri yerine getirmek maksadıyla kurulmuş olan Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı kilit rolde bir kuruluştur. Görevini arzu edilen şekilde yapabilirse önemli bir boşluğu doldurabilecek ve sorunun çözümünde çok önemli roller oynayabilecektir. Ancak bu fonksiyonu tam olarak yerine getirebilmesi için, kuruma personel seçimi çok dikkatli yapılmalıdır. Burada görev alacak personelin terörle

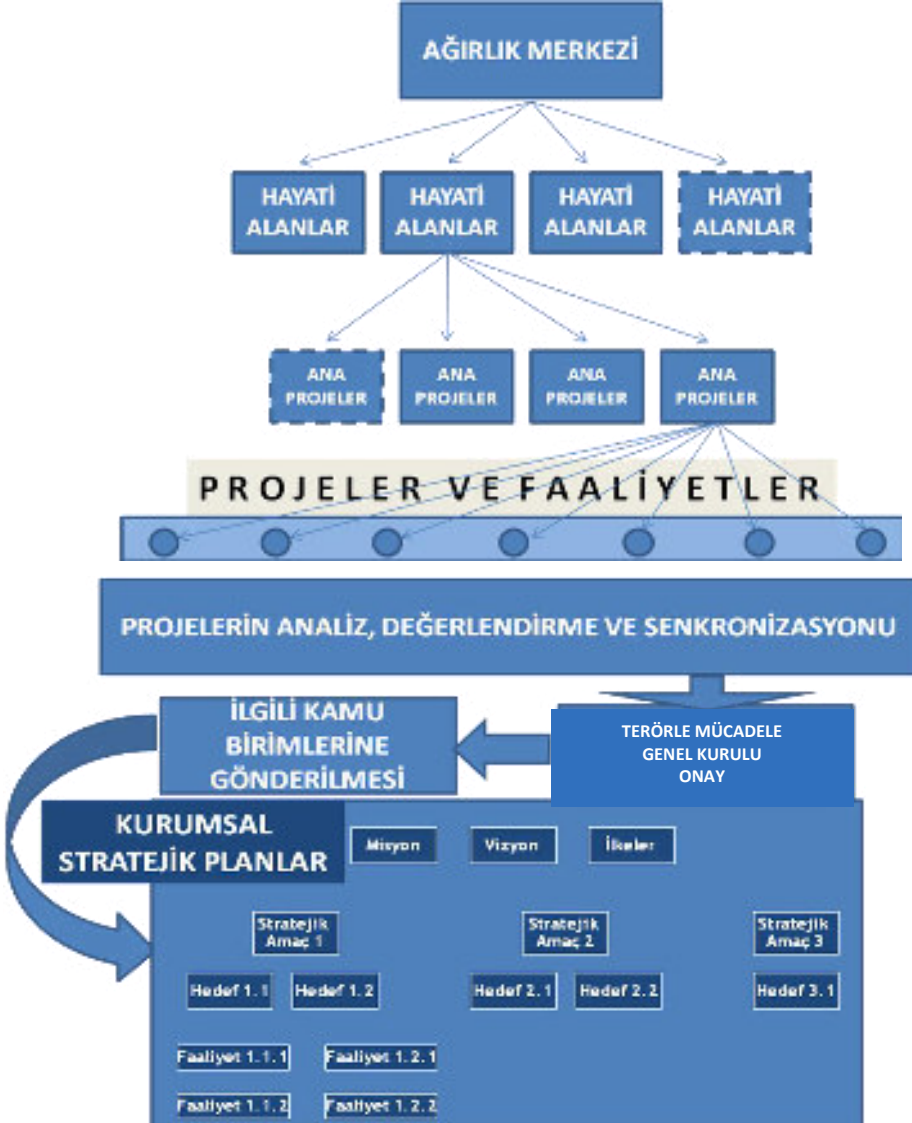
mücadeleye katkı sağlayabilecek nitelik ve yeterlilikte olması, üst makam ve terfi gibi beklentiler içerisinde girmemesi büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca müsteşarlık; objektif ve esnek hareket edebilmek, hızlı kararlar alabilmek ve inisiyatif kullanabilmek için sonuç odaklı hareket etmelidir. Bu özellik ancak Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın Başbakanlığa bağlı olarak Terörle Mücadele Genel Kurulu'nun aldığı kararları uygulamaya koyabilecek bir işleyiş düzenine sahip olması ile sağlanabilir.

Planlamayı yukarıda belirtilen konseptte uygun olarak yürütmek üzere, müsteşarlığın kontrolünde, müsteşarlık birimleri ve terörle mücadeleye doğrudan veya dolaylı katkıda bulunacak olan bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarından gerekli uzmanların katılımıyla müşterek bir çalışma grubu oluşturulmalıdır. Strateji, politika ve eylem planları bu grup tarafından geliştirilmelidir. Ayrıca proje ve faaliyetlerin uygulanmasının izlenmesi de müsteşarlık birimleri tarafından yürütülmelidir.

Planlama faaliyetlerine katkı ve uygulamanın daha etkili olarak takip edilebilmesi için, bakanlıklar ve kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde terörle mücadele konularında yardımcı olacak bir irtibat noktası veya proje yoğunluğuna göre birer ofis oluşturulmalıdır. Bu personel veya ofisler, eylem planının hazırlanması ve uygulanması safhalarında Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı ile yakın koordinasyon ve işbirliği içerisinde bulunmalıdır.

Şekil 1: PLANLAMA VE UYGULAMA SÜRECİ

4. TOPLUMSAL ALGILAR VE DEMOKRATİKLEŞME

a. Toplumsal Algılar

i. Bir Problem Göstergesi Olarak Kürtlerde Ayrımcılık Algısı¹

Bölgeye yönelik, devlet tarafından ortaya konulan bazı yanlış politikalar ve kamu görevlileri eliyle yapılan hatalar bölgedeki mağduriyet ile birleştiğinde, Kürt kimliği üzerinden olumsuz propagandalar üretilmesine, “Tüm mağduriyetlerin insanlar Kürt olduğu için devlet tarafından maksatlı olarak yaratıldığı” tezinin işlenmesine zemin hazırlamıştır.

Bugün gelinen nokta itibariyle, bölgede yaşayan Kürt kökenli insanların pek çoğunun, ortak değer ve sembollerle ilgili problemi olmamakla birlikte, bu insanların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ile Türk olmayı aynı anlamda görmediği ve Türklüğü bu vatanı yaşayan insanlar için ortak bir üst kimlik olarak kabul etmediği görülmektedir. Türk kavramının bir üst kimlik olarak kabulü yönündeki resmi söylem, Kürt kimliğinin inkârı yönünde bir dayatma ve bugüne kadarki problemlerin kaynağı olarak algılanmaktadır. Bu noktada, insanların önemli bir kesimi, ister bilinçli olarak ister propaganda etkisiyle olsun, okullarda okutulan “Ant” ve yerleşim yerlerinden görülecek şekilde tepelere ve dağlara yazılan “Ne Mutlu Türküm Diyene” vecizesini kendi Kürt etnik kimliklerine bir tehdit ve baskı unsuru olarak görmektedirler.

---

¹ Bu başlıkta verilen bulgu ve tespitler, BİLGESAM tarafından gerçekleştirilen iki farklı alan çalışması ve bu çalışmaların, “**Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi (Ekim 2009)**”, “**Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi: Mülakat Raporu (Mayıs 2010)**” isimli raporlarına dayanmaktadır. Birinci çalışmaya ait rapor www.bilgesam.org adresinde özet olarak yayımlanmıştır. İkinci çalışmaya ait mülakat raporu ise web sitesinde yayımlanmamış, ancak kitap olarak yayımı konusundaki çalışmalar devam etmektedir.

BİLGESAM tarafından yapılan anket çalışması², bölgedeki Kürtlerin yaklaşık yarısının sosyo-kültürel temelde ayrımcılık hissettiğini göstermiştir. Algılanan ayrımcılığın etnik temelde olduğunu düşünen ve vurgulayanların oranı ise %16 düzeyinde kalmaktadır. Bu verilerden hareketle; bölge insanının, yoksulluk, eğitim ve sosyal yaşam seviyesinin düşüklüğü sonucu sosyal tabaka temelli bir ayrımcılığa maruz kaldığı; kültürel farklılık ve kullanılan dil/şive farklılığının da günlük yaşamdaki ayrımcılığı artırdığı söylenebilir.

Aynı çalışma verilerine göre; sosyo-kültürel temeldeki ayrımcılık algısı, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde (Ağrı, Batman, Bitlis, Bingöl, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Van, Tunceli) yaşayan Kürtler arasında %60, Mersin ve İstanbul'un göç ile oluşan varoş kesimlerinde yaşayan Kürtler arasında %54 düzeyinde iken, PKK eylemlerinin fazla yaşanmadığı diğer doğu ve güneydoğu illerindeki Kürtler arasında %37 düzeyine düşmektedir.

Etnisite temelindeki ayrımcılık iddiası, bir şeyler üretme çabasında olmayan ve liyakat anlamında son derece yetersiz olan aktörlerin kendi kişisel hesapları ve kıskançlıkları temelinde şekillenen bir söylem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Etnisite temelindeki ayrımcılık algısında, bölgede yaşanan pek çok sorunun üzerine bina edilen olumsuz propagandaların etkisini de vurgulamak gerekmektedir. Kürt olduklarını söyledikleri anda, önlerindeki tüm kapıların kapanacağını belirtenlerin bu konudaki endişe ve kaygılarının yok sayılması veya tamamen bir algı yanlışlığından ibaret olarak tanımlanması da mümkün değildir.

Gerek bölgede yaşayan, gerekse göç eden Kürtlerin yeterli eğitim alamamaları, nitelikli işgücü kapsamında değerlendirilmelerini ve iş bulmalarını zorlaştırmakta, özellikle batıda toplumsal doku ile

---

² BİLGESAM, “Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi”, s. 157, Ekim 2009. www.bilgesam.org

kaynaşmalarını ve sosyalleşmelerini yavaşlatmaktadır. Bu sancılı sosyalleşme döneminde olumsuz propagandaların da etkisiyle ayrımcılık algısı güçlenmektedir. Ayrıca işsiz kalan insanların uygun olmayan yollara sapmaları ve kötü niyetli insanlar tarafından istismar edilmeleri, kaçınılmaz olarak dışlanmayı beraberinde getirmekte, bu da sonuçta ayrımcılık algısını beslemektedir. İyi bir eğitim ve iyi bir iş elde etme fırsatını yakalamış Kürt kökenli vatandaşlarda bu sorun çok daha az gözlemlenmektedir.

Ayrımcılık algısının temelinde, ikinci ağızdan anlatılan hikâyelerin ve ayrılıkçı propagandaların etkisinin yüksek olduğu dikkate alınırsa, ayrımcılık algısını besleyen şeyin olaylar ve olgular kadar algılar olduğu da görülecektir. Ancak sebebi ne olursa olsun, önemli olan ve araştırılması gereken şey insanların artık böyle bir algıya sahip olmalarıdır. Çünkü bu algı değiştirilemediği sürece bölge insanı için gerçek budur ve olaylara yön verecek olan da bu algılardır. Ayrıca bu algıların, örgüt tarafından istismar edilmesiyle, bölgedeki etnik bilincin yükselmesinde bir manivela oluşturduğunun da dikkatten uzak tutulmaması gerekmektedir. Dolayısıyla algıların gerçekte yanlış olmasının pratikte hiçbir değeri de yoktur.

Ayrımcılık algısını oluşturan ve besleyen en önemli faktörlerden birisi de örgütün bölgedeki yoğun propagandasıdır. Bu propaganda ROJ TV kanalıyla ve örgütün bölgedeki uzantıları vasıtasıyla etkili olarak yürütülmektedir. ROJ TV yoluyla yapılan propagandaların, bölgedeki insanlar arasında hissedilen ayrımcılık algısını %5 oranında ve PKK/Öcalan'a güveni yaklaşık %17 oranında artırdığı bulgulanmıştır.³

Var olan bu ayrımcılık algısı temelinde, hem devlet hem de toplumsal düzeyde bir özeleştirinin mutlaka yapılması gerekmektedir. Ancak bu ayrımcılık algısını ve yaşanan mağduriyetleri, kimlik temeline indirgeyerek, tarafları diyalog karşıtlığına götürecek bir siyaset söylemine dönüştürmek

---

³ BİLGESAM, 2009, a.g.e., s. 245-249.

de, Kürt hareketi ve aydınları arasında içine düşülen temel hatalardan birisi olarak tanımlanabilir.

ii. Türklerin Kürtlere Bakışı ve Ayrımcılık

Batıda yaşayan Türkler arasında, Doğulu olan herkesin doğrudan Kürt olarak kabulü ve dışlanması son dönemlerde daha fazla gözlemlenir hale gelmiştir. İnsanların hafızalarında, giyimi, davranışları ve şiveleriyle belirgin bir Doğulu insan tiplemesinin var olduğu ve bu tanımın doğrudan Kürtlükle özdeşleştirildiği görülmektedir.

Ayrıca daha önemli bir yanılsama ise, Kürt kökenli herkesin batıdaki Türkler arasında PKK'lı ve bölücü olarak görülmesi yönündeki artan eğilimdir. Türklerin Kürtlere bakışındaki temel kırılma noktalarından bir diğeri ise; batıda yaşayan Kürt kökenli alt sosyal tabakadan insanlar veya mafya gibi illegal oluşumlara karışanlardan da etkilenerek, etnik kimlik temelinde Kürt kökenli kişilere bazı olumsuz kişilik özelliklerinin bir kalıp yargı (stereotype) olarak yakıştırılmasıdır.

Son yıllarda batıda yaşanan gerilimler, Türkler arasında, Kürtler hakkında artmaya başlayan olumsuz görüş ve algıları artırmış ve özellikle batı illerinde ayrımcılık yönündeki davranışları tırmandırmıştır. Batıda yaşanan dışlayıcı davranışlar, bölgeye göç etmiş veya iş imkânları nedeniyle geçici olarak bulunan Kürtlerin ayrımcılık algısının yükselmesine de neden olmaktadır.

Batıdaki Türkler arasında Kürtlere karşı mevcut olan yargılar, doğuda insanların birlikte yaşadığı illerde Türk-Kürt kökenli vatandaşlar arasında görülmemektedir. Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Elazığ, Erzurum, Urfa vb. illerde her iki etnik kesimden de insanlar yoğun olarak bir arada yaşamasına rağmen, etnik temelli kavga ve çatışmalara rastlanmaması umut vericidir. Ayrıca, batıda yaşanan söz konusu ayrımcı davranışın, batıdaki pek

çok yere yıllar önce yerleşen ve kaynaşan Kürt kökenli insanlardan daha çok, yeni göç eden insanlara karşı sergilendiği de görülmektedir.

Türkiye’de gerginliği seven, nefreti ve düşmanlığı yaymaya çalışan, her türlü kutuplaşmada sevinen ve rant bekleyen gruplar ve grupların arkasında olayın gerçek boyutlarını kavrayamayan kitleler bulunmaktadır. Bu noktada, Türklere karşı nefreti yaymaya, gerginlikle tabanını büyötmeye çalışan PKK ve uzantısı unsurlar yanında, aynı şeyi yapan Türkler ve bunu destekleyen oluşumlar da mevcuttur.

iii. Kamu Görevlilerine Güvensizlik

Güç kullanımının kaçınılmaz yan etkileri vardır. Terörle mücadele stratejisinin uzun süre güç kullanma eksenli uygulanması travmatik sonuçlar doğurmuştur. Yapılan anket çalışmasında⁴, bölgede yaşayan Kürtler arasında %55 düzeyinde olan güvenlik güçlerine güvenin, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde %48’ler düzeyine ve yine aynı illerde DTP (BDP)’ye oy verdiğini söyleyen Kürtler arasında %30’lara kadar düştüğü görülmektedir. Bu durum, batı illeri ile kıyaslandığında, bölgede güvenlik güçlerinin ne kadar yıprandığını göstermektedir.

Bugün itibariyle azalmış olmakla birlikte, güvenlik görevlilerince gerçekleştirilen aramalar ve bu aramalarda kimi zaman yeterli eğitime sahip olmayan personelce yapılan davranış temelindeki hatalar, çoğu zaman örgüte sempatiyi ve kaymayı artırmıştır. Geçmişte, halk bölgede örgüt ile güvenlik güçleri arasında kalmış, güvenlik güçlerinin açmazından da faydalanan örgüt bu durumu kendi lehinde kullanmıştır. Bölgede 1990’lı yıllarda, terörle mücadelede halk-örgüt ayrımı tam olarak yapılamadığı gibi yanlış uygulamalar ve bu dönemde yaşanan bazı sertlikler de orduya güvensizliği beslemiştir.

---

⁴ BİLGESAM, 2009, a.g.e., s. 221,238.

Orduya güven noktasındaki bu problemlere rağmen, Türk Ordusu'nun Kürtler arasında kendi orduları olarak kabulü noktasında daha olumlu görüşlerin varlığının vurgulanması gerekmektedir. Yapılan çalışma,⁵ Türk Ordusu'nu sahiplenme düzeyinin (Soru: 'Türk Ordusu bizim ordumuzdur' şeklinde sorulmuştur.) terörün yaşandığı illerde %75'ler, terörün fazla yaşanmadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde %90'lar düzeyinde olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, güven değerleri ile çelişkili gibi görülsede; güven değerlerinin daha düşük olmasının, ordunun bölgedeki görevleri ve faaliyetleri esnasında yaptığı hatalar ve teröristle mücadelenin kaçınılmaz yan etkilerinden kaynaklandığı ve ordunun ortak bir kurum olarak kabulünde değerler bağlamında bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırma sonuçları,⁶ güven değerleri noktasında, benzer bir durumun diğer kamu kurumları ve yöneticileri için de geçerli olduğunu göstermektedir. Bölgede yaşayan Kürtler arasında genel anlamda %61 düzeyinde olan devlete güven, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde %56 düzeyine ve yine aynı illerde DTP (BDP)'ye oy verdiğini söyleyen Kürtler arasında %34 düzeyine düşmektedir. Bölgedeki vali ve kaymakamlara Kürtler arasında %56 düzeyinde olan güven, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde %52 düzeyine ve yine aynı illerde DTP (BDP)'ye oy verdiğini söyleyen Kürtler arasında %40'lar düzeyine düşmektedir. Adli yargıya güven değerleri ise, Kürtler arasında %44 düzeyinde iken; bu güven, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde %40'lar düzeyine ve yine aynı illerde DTP (BDP)'ye oy verdiğini söyleyen Kürtler arasında %29 düzeyine düşmektedir.

---

⁵ Salih Akyürek, "Kürtler ve Zazalar ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış", BİLGESAM Rapor No: 26, Ocak 2011, www.bilgesam.org adresinde yayımlanmıştır.

⁶ BİLGESAM, 2009. (Bulgular çalışma kapsamında ilave veri analizleri ile elde edilmiştir, ana rapor kapsamında bulunmamaktadır.)

Bölgede, halkın devlete bakışını büyük ölçüde kamu görevlilerinin tavrının belirlediği bilinmektedir. Yapılan çalışmada⁷, bölgede kamu görevlilerinden memnuniyet algısının (bu algı güven ölçeğinden farklı bir değerdir) %40'lar düzeyinde gerçekleştiği görülmüştür. Devletin yanlış politikalarının düzeltilmesi ve kamu görevlilerinin kişisel hatalarının önlenmesi durumunda bölgedeki problemlerin çözümünde önemli mesafeler alınabileceği öngörülebilir. Kamu görevlilerinin halka yakın olmalarının bütün kesimlerin beklentileri arasında yer aldığı düşünüldüğünde, güvenlik endişelerinin kamu görevlilerinin halktan uzak durmalarına bir gerekçe oluşturmaması gerekmektedir.

Son dönemde, bölgenin tamamında kamu görevlilerinin kalitesi ve davranışları boyutunda çok büyük ve olumlu bir değişme gözlenmektedir. Bir dönem halkın hiç görmediği vali, kaymakam ve emniyet müdürlerinin her fırsatta halkın içine girdikleri, kamu görevlilerinin halka bakışı ve davranışının düzelmeye başladığı gözlenmektedir. Ancak daha alt düzeydeki kamu görevlileri ile ilgili sorunların devam ettiği de görülmektedir. Bununla birlikte, halk, olumlu politika ve uygulamaların bölgede kararlılıkla devam ettirilmesi durumunda algıların zaman içerisinde düzeleceğine inanmaktadır.

Kamu görevlileri eliyle yapılan hataların, kişilerin yakınlarının ölümüne sebep olsa ve etnisite temelinde ayrımcılık olarak algılansa bile, etnisite temelinde bir düşmanlığa dönüşmediği ve Türklere karşı nefret olgusunu beslemediği görülmektedir. Kürtlerin çok büyük bir kısmının kırılganlıklarının Türklere değil devlete ve bölgede görevli, hata yapan bazı kamu görevlilerine yönelik olduğu ve halklar düzeyinde bir nefrete dönüşmediği görülmektedir.

---

⁷ BİLGESAM, 2009, a.g.e., s. 247-250, Ek-E s. 21-22.

iv. Bağımsızlık ve Federasyon Talepleri

Daha önce ayrılıkçı düşünen Kürtler, Türkiye toprakları içinde bağımsız olmadan da özgür olarak yaşayabileceklerine inançlarını dile getirmektedir. Bu anlamda zihinsel bir dönüş ve dönüşümün olduğu görülmektedir. Bağımsız Kürt Devleti talebi oranı ana dili Kürtçe olanlarda % 9,9, Zazaca olanlarda % 7,8, iki dil grubu beraber düşünüldüğünde ise % 9,7'dir. Federasyon talebi Kürt ve Zazalar beraber düşünüldüğünde %5'tir.⁸

Hem bağımsızlık hem de federasyon talebi bir arada düşünüldüğünde, bağımsızlık ve/veya federasyonu çözüm olarak görenlerin toplam oranı %14,7'dir. Ortaya çıkan bu resme göre; bölgede bazı sorunlar ve bu sorunlara yönelik radikal ve ayrılıkçı talepler olsa da, Kürtlerin ve Zazaların % 85'inin bağımsız bir devlet veya federasyon talebi şeklinde ortaya çıkan ve ülke bütünlüğünü tehdit eden bir talebinin olmadığı görülmektedir.

Bugün için bölge insanında, Türkiye Cumhuriyeti içinde ülkenin bir parçası olarak, kendi kültürel değerlerini de koruyarak yaşama noktasında genel bir mutabakatın olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlar, mevcut sorunların da bu yapı içerisinde zamanla çözüleceğine inanmaktadır.

Kürtlerin tamamına yakını ve pek çok Türk, verilecek kültürel hakların ileride bağımsızlığa gidecek bir zemini hazırlamasının söz konusu olmadığını, bu hakların tam aksine kaynaşmayı artıracaklarını vurgulamakla birlikte; bazı Türkler, bu hakların ayrımcılığı körükleyeceği, bu tür isteklerin arkasının gelmeyeceği ve benzer taleplerin ileride farklı gruplar tarafından da gündeme getirileceği konularında endişeler taşımaktadır.

---

⁸ BİLGESAM Rapor No: 26.

v. PKK/Öcalan ve BDP'ye Bakış

Bölgedeki Kürt kökenliler arasında PKK/Öcalan'a güven düzeyi %20'lerin altında kalmaktadır. Sempati düzeyi biraz daha yüksek olmakla birlikte, PKK/Öcalan'a güven bazı alt gruplarda ve bölgesel olarak yükselebilmektedir. Bölgede Öcalan'a sempati düzeyi Öcalan'a güvenden daha yüksek düzeyde seyretmesine rağmen, pek çok Kürt kökenli vatandaş, Öcalan'ın Kürt halkının temsilcisi olarak lanse edilmesi ve Kürt milliyetçiliği ile PKK/Öcalan'ın özdeşleştirilmesi yönündeki çaba ve söylemlere tepki göstermektedir.

Bugün itibariyle, Kürtlere Türkiye'de verilen veya verilmesi tartışılan tüm hakların PKK ile kazanıldığı, devletin bu hakları vermek zorunda kaldığı ve bu sebeple, PKK/Öcalan'ın hali hazırda Kürtlerin bir sigortası olduğu yönündeki propagandalar, bu yöndeki kanaat ve söylemler, halk arasında belirli bir kesimde Kürt milliyetçiliği ile PKK/Öcalan'ın özdeşleştirilmesinin nedenlerinden birisi durumundadır.

Bölgede yaşayan halkın bir kısmı bölgede BDP'yi bir çözüm aracı olarak görmektedir. Bunlara göre; BDP'nin Kürt kimliği ile Kürtlerin haklarını savunacağı ve sorunlarını çözeceği iddiasıyla ortaya çıkması, partinin bölgede iktidar partisi ile birlikte çözüm için iki büyük aktörden birisi olmasını sağlamıştır.

Son yerel seçimlerde DTP (BDP) taraftarlarının, pek çok sandıkta baskı yarattıkları, il ve ilçelerde her seçim sandığı bölgesinde toplanan parti taraftarlarının halkın özgür iradesini etkileyecek sözlü ve fiili müdahalelerde bulundukları, sandık görevlilerinin oy kullanımında usulsüzlük yaptıkları veya farklı gerekçelerle bu usulsüzlüklere göz yumdukları, pek çok seçim bölgesinde dile getirilen şikâyetler arasında yer almaktadır. Seçim öncesinde ve sonrasında BDP ve PKK sempatanları tarafından yapılan propagandalarla, DTP (BDP)'ye oy vermeyenlerin, hainlik gibi pek çok olumsuz sıfatla damgalanması, bölgede dile getirilen psikolojik baskı ve

propaganda yöntemlerinden birisi olarak dikkati çekmektedir. Tedbir alınmadığı takdirde 2011 seçimlerinde de benzer durumlar yaşanabilecek ve halkın özgür iradesi sandığa tam olarak yansımayabilecektir.

“Kürt siyaseti de barışçı müzakere muhatapları çıkarma potansiyeline sahiptir; fakat etnik örgütçülük böyle bir potansiyelin önünü kesmeye çalıştığı ölçüde barış sürecine yaklaşmak zorlaşacaktır.”⁹ Bugün itibariyle, BDP’ye alternatif ve etkin yeni bir siyasi oluşumun canlanması da PKK faktörü nedeniyle kolay olmadığı görülmektedir.

vi. Kürtler ve Zazaların Ortak Değer ve Sembollere Bakışı¹⁰

İstiklal Marşı ve Türk Bayrağı gibi ortak değer ve sembollerin kabulü ile Türkiye topraklarında Türklerle beraber yaşama noktasında; Kürt kökenli, Zaza ve Arap kökenli vatandaşlar arasında toplamda %80’lerin ve hatta bazı boyutlarda %90’ların üzerinde bir isteklilik ve mutabakatın olduğu görülmektedir. Ayrıca insanların çok yüksek bir yüzdesinin ortak değerler ve sembollerle bir probleminin olmadığı da söylenebilir.

Ortak değer ve sembollerin kabulü ile Türkiye topraklarında Türklerle beraber yaşama konularında terörün fazla yaşanmadığı illerde (Adıyaman-Elazığ-Erzurum-G.Antep-K.Maraş-Malatya-Ş.Urfa) %85 ve üzerinde çıkan isteklilik ve olumlu bakış, terörün yaşandığı illerde ve bölge dışında göç ile oluşan mahallelerde yine yüksek olmakla birlikte göreceli olarak daha düşük değerlerdedir.

---

⁹ Uğur Kömeçoğlu, “Çatışma Sonrası Toplum: Ulusal Güçlerle Yerel Güçler Arasındaki Diyalektik, Diyalogcu Kamusal Alan ve Demokratikleşme, Yayınlanmamış makale (BİLGESAM tarafından hazırlıkları devam eden editörlü kitap içerisinde yayınlanacaktır).

¹⁰ BİLGESAM Rapor No: 26

Ortak değer ve sembollere bakış; tüm sorularda yüksek olarak bulgularanan Araplar arasında yaşanan bölgeye göre farklılaşmazken, Zazalarda bu farklılaşma terörün yaşandığı ve yaşanmadığı il ayrımında çok daha düşük düzeyde kalmaktadır. Ortak değer ve semboller noktasında bölgeler arası asıl farklılaşma, Kürt kökenli kişilerde gözlenmektedir. Göç ile oluşan mahalleler ile terörün yaşandığı illerde bu değerlere dönük algılar, terörün yaşanmadığı il grubuna göre önemli derecede daha olumsuzdur. Ayrıca, göç ile oluşan mahalleler ile terörün yaşandığı illerdeki kişilerin araştırılan konulardaki tutum ve eğilimlerinin önemli derecede benzeşmesi vurgulanmaya değerdir.

Ortak değer ve sembollere bakış ile Türkiye topraklarında Türklerle beraber yaşama konularına etnik köken ve mezhep değişkenleri temelinde bakıldığında, bu konularda en olumsuz tavrın Kürt Aleviler ve Zaza Alevilerde olduğu görülmektedir. Ancak bu konularda, terörün fazla yaşanmadığı illerdeki Kürt Alevilerin eğilimlerinin %80'lerin üzerinde, Türk Alevilerin eğilimlerinin ise %90'ların üzerinde olumlu olması; kişilerdeki olumsuz bakışın, sadece etnik köken ve mezhep temelinde açıklanamayacağını, yaşanan bölgeye ait şartlar yanında geçmişten gelen travmatik etkilerin de algıların oluşmasında önemli bir parametre olduğunu göstermektedir.

'Türklerle Kürtlerin ortak bir geleceği vardır' görüşüne ait değerlerin, Kürt Alevilerde ve Zaza Alevilerde ortak değer ve sembollere göre çok daha olumlu (%75'ler düzeyinde) olması, beraber yaşama konusunda, en olumsuz gruplardaki istekliliği ortaya koyan oldukça önemli ve dikkat çekici bir bulgudur. Bu bulgu birlikte yaşamayı kolaylaştıracak kuralların uygulanmasının gerekliliğine işaret ettiği gibi Alevi açılımının geniş katılım ve destek sağlanarak sürdürülmesinin de önemini ortaya koymaktadır.

vii. Kürtler ve Türkler Arasındaki İlişkiler ve Algı Farklılaşması

Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde olduğu kadar batı illerinde de Kürt kökenli vatandaşlar arasında inançlar, partiler ve politikalar üstü bir Kürt kimliği duyarlılığının temel bir mağduriyet ve ayrımcılık algısı ile birlikte geliştiği ve bu duyarlılığın zamanla siyasi bir söylem ve tutuma dönüştüğü görülmektedir. BDP'nin yürüttüğü etnisite ve kimlik temelli siyasetle bu duyarlılığı kendi lehine çevirmeye çalıştığı ve bunda da kısmen başarılı olduğu gözlenmektedir. Bu durum, son yıllarda artan etnik duyarlılıkla birlikte, Kürt sorunundan Kürtçülüğe doğru bir evrilmeyi de beraberinde getirmiştir.

Yapılan çalışmalar, Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşayan Türklerin Kürt kökenlilerle ilgili ve onlarla beraber yaşama konusunda bir ayrışma ve olumsuzluk yaşamadığını göstermektedir. Bu eğilimler Kürt kökenliler için de geçerlidir. Ancak batı illerinde yaşayan Türklerin Kürt kökenlilerle ilgili görüşlerinin büyük oranda olumsuz olduğu görülmektedir. Bu olumsuz algıların ve bazı önyargıların sebeplerini analiz etmek ve tartışmak elbette önemlidir ve bu konuda yeni çalışmaların da yapılması gerekmektedir. Bu noktada tartışılması gereken; Kürt kökenlilerle ilgili Türklerdeki olumsuz algıların, Demokratik Toplum Kongresi ve Barış ve Demokrasi Partisi tarafından ortaya konulan taleplerle ve kullanılan tehdit içeren dil ve üslup ile daha da keskinleşmesi ve bu konuda önemli bir kırılmanın yaşanma ihtimalidir. Toplumsal algılarda yaşanacak böyle bir kırılma, beraber yaşanan pek çok batı ilinde ilişkileri provokasyona ve çatışmaya açık hale getirebilecek ve çözüm arayışlarını sabote edebilecektir. Dolayısıyla, son dönemde kırılma yaratan bildiri ve söylemler ile ortaya konulan bazı uç talepler toplumsal barışa ve çözüme hizmet etmemektedir.

DTK ve BDP tarafından yayımlanan bildiriler ve bu kapsamdaki söylemlerde "*birlikte yaşama iradesi*" nin altı çizilse de; bayrak, dil ve diğer semboller noktasındaki taleplerin, farklılıkların kabulünden çok

kutuplaşmaya hizmet etmesi kaçınılmazdır. Bu taleplerin, tartışma zemininden fiili uygulamalara dönüştürülmesi ise niyetler ve hukukilik temelinde yeni endişeleri doğurmaktadır. Kürtçenin kamusal alana taşınması, bizzat BDP tarafından yürütülen gerginlik politikalarının ve örgüt temelli tehditlerin de etkisiyle, yakın gelecekte bölgede bazı illerde dil temelinde yeni kutuplaşmaların yolunu da açabilecektir.

Pek çok kişinin değindiği gibi Türkiye’de bir Kürt Sorunu kadar, bu sorunun çözümü önünde, kin ve düşmanlıkları besleyen algılara dayalı bir Türk Sorunu da tanımlanabilir. Bu noktada, Kürtler için üretilecek çözümler, gerekli hassasiyetler gösterilmediği ve iyi anlatılmadığı takdirde daha üst düzeyde Türkler açısından toplumsal gerginlikler ve çatışma riskini de taşımaktadır.

Kürtlerin geçmişte kimliklerinin ve dillerinin tanınması ve kabulü noktasında sorunlar yaşadıkları ve bir kısmının yaşanan bu süreci asimilasyon olarak adlandırdığı bir gerçektir. Ancak bugün itibariyle kimlik konusundaki talep ve duyarlılıklar üst düzeyde olmakla birlikte; iddiaların aksine, Kürtlerin asimilasyon endişesi yaşadığını söylemek mümkün değildir. Bu noktada Türkler hangi endişeleri yaşamaktadır? Bu konunun da ortaya konulması gerekmektedir. Batıda yaşayan Türklerin, yoğun göç ile batıya yerleşen Kürtlerle beraber yaşama noktasında endişe ve önyargılarının olduğu söylenebilir. Aynı bağlamda; Türkler, feodal yapı ve şiddet içeren örüntülerinin göç eden kişilerle batıya taşınmasından rahatsızlık duymakta ve terörden de endişe etmektedir.

PKK’lıları kapsayacak bir af konusunda da Türkler ve Kürt kökenliler arasında belirli noktalarda benzeşmeler gözlemlenmektedir. Türkler, dağda suça bulaşmış teröristleri de kapsayan genel bir affın düşünülecek son şey olduğuna inanmaktadır. Genel bir af konusunda pek çok Kürt kökenli vatandaş da endişelerini dile getirmekte ve suça bulaşmış olanların mutlaka cezasını çekmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu insanlar, suç işleyenlerin dağdan inmesi ve af kapsamında serbest kalması durumunda, bedel ödemiş

insanlar olarak toplum içerisinde tehdit ile de olsa bir ayrıcalık talebini her zaman gündeme getireceğini vurgulamaktadır.

Bunun yanında, Kürt milliyetçisi olarak kendisini tanımlayan bazı kişiler ise, dağdakilerin suçlu veya terörist olarak adlandırılması ve bu konudaki yasal düzenlemelere ‘af’ adının verilmesine dahi tepki göstermektedir. Af konusunda Türkler ve Kürtlerde milliyetçi kesimlerin bir uzlaşma noktasından uzak görüşler ortaya koydukları ve keskin oldukları da dikkati çekmektedir.

BİLGESAM ve diğer pek çok kişi ve kuruluş tarafından yapılan alan çalışmaları ve bu konulardaki tespitler birleştirildiğinde, Türkiye’de Türklerin ve Kürt kökenli vatandaşların, (%10’u geçmeyen daha radikal kitle dışında), özerklik ve temel haklar bağlamındaki düşünceleri, farklılaşma ve benzeşme noktasında şu şekilde özetlenebilir:

KÜRT KÖKENLİ VATANDAŞLAR	BATIDA YAŞAYAN TÜRKLER
<i>Kürt kimliğinin tanınması yönünde son yıllardaki olumlu gelişmeler memnuniyetle karşılanmakta, geçmişte bu konuda yapılan hataların devlet tarafından ifade edilmesi uzlaş ve beraber yaşama için yeterli görülmektedir.</i>	<i>Kürt kimliğinin tanınması yönünde son yıllardaki olumlu gelişmeler memnuniyetle karşılanmakta, Kürt kimliğinin anayasal çerçevede tanınmasının yanlış ve olumsuz sonuçlar doğuracağına inanılmaktadır.</i>
<i>Kimliklerinin tanınması ve resmi dil ve öğrenim dili olan Türkçe yanında, Kürtçenin öğrenilmesine resmi müfredat içerisinde seçmeli ders olarak yer verilmesi istenmektedir.</i>	<i>Kürtlerin görüşleri ile örtüşen bir mutabakat vardır.</i>
<i>Kürtçenin öğrenim dili olmasının Kürtlere hiçbir ekonomik ve sosyal katkı sağlamayacağına inanılmakta, tercih edilebilir ve uygulanabilir bir öneri olarak da görülmemektedir.</i>	<i>Kürtçenin öğrenim dili olarak uygulanmasının, kutuplaşmayı derinleştireceğine ve ülkeyi bölünmeye götüreceğine inanılmakta ve uygulanabilir bir öneri olarak da görülmemektedir.</i>
<i>Kürtlere daha fazla kültürel hak verilmesi gerektiğine ve bu hakların Türkiye'nin birliğine zarar vermek bir yana Kürtlerin aidiyet duygularını daha da artıracığına inanılmaktadır.</i>	<i>Kürtlere somut olarak tanımlanmamış kültürel haklar verilmesinin Türkiye'nin birliğine zarar vereceği ve bu tip taleplerin arkasının gelmeyeceği yönünde şüpheler bulunmaktadır</i>
<i>Bağımsız devlet gibi bir amaçlarının olmadığı ifade edilmektedir.</i>	<i>Kürtlerin nihai amacının bağımsız devlet kurmak olduğuna inananlar bulunmaktadır.</i>
<i>Federasyon ve bağımsızlık taleplerinin Kürtleri daha totaliter ve refah anlamında daha geri bir konuma iteceğine inanılmakta ve destek verilmemektedir.</i>	<i>Kürtlerin nüfus artış hızlarına da vurgu yapılarak, gelecekte tüm Türkiye'de ve Türk siyasetinde hâkim aktör olma veya bağımsız Kürdistan'a daha kuvvetli gitme gibi bir gizli niyetten şüphe edenler bulunmaktadır.</i>

<i>Tüm Türkiye topraklarında kimliklerini ve dillerini gizlemeden ve ayrımcılığa uğramadan özgürce yaşama talebi dile getirilmektedir.</i>	<i>Göç eden Kürtlerle birlikte, şiddet içeren töre ve geleneklerin batıdaki yerleşim yerlerine taşınacağına, bu insanların mafyalaşma ve baskıcı tavırlarla kültürel dokuyu bozacağına inanılmaktadır.</i>
<i>Türkiye tarihinde ve bugünkü medeniyet düzeyinde iki toplumun ortak katkıları olmasına rağmen Kürtlerin bu ortaklıktan dışlandığına inanılmaktadır.</i>	<i>Türkiye tarihinde ve bugünkü medeniyet düzeyinde Kürtlerin katkısı konusunda, milli eğitim müfredatının da etkisiyle önemli şüpheler bulunmakta, bu insanlar yönetilmesi problemli bir halk kitlesi olarak görülmektedir.</i>
<i>Devletle PKK arasına sıkıştıklarına ve devlet tarafından tam olarak temsil edilmediklerine inanmakta ve ne PKK ne de BDP tarafından temsil edilmek istemektedirler.</i>	<i>BDP'nin Kürtleri temsil etmediği ifade edilmekle birlikte; oranı azımsanmayacak bir kesimde her doğuluyu Kürt ve her Kürt'ü PKK'lı görme gibi bir eğilim de gözlenmektedir.</i>
<i>Ülkenin ortak değer ve sembollerini kabul aidiyet noktasında oldukça olumlu algılara sahiptirler.</i>	<i>Ülkenin ortak değer ve sembollerini kabul noktasında Kürt vatandaşlarımızın aynı veya yakın bir olumsuz çizgide olduğuna inanılmaktadır.</i>
<i>Türklerle beraber yaşama ve ortak aile bağı kurma konusunda üst düzeyde olumlu bir bakış var.</i>	<i>Kürtlerle beraber yaşama ve ortak aile bağı kurma konusundaki isteklilik Kürtlerdekinden daha düşüktür ve özellikle batı illerinde bu konudaki olumsuzluk artmaktadır.</i>
<i>Kürt kimliğini açıklayan kişilere, devlet kademelerinde görev alma ve yükselme konusunda ayrımcılık yapıldığı önemli derecede taraftar bulmaktadır.</i>	<i>Kimlik temelli bir ayrımcılık yapılmadığı, Kürtlerin bu konudaki problemlerinin eğitim ve liyakat temelindeki eksikliklerinden kaynak-landığı düşünülmektedir.</i>
<i>Kürtlerin geçmişte asimile edilmek istendiği iddia edilmektedir.</i>	<i>Geçmişte, Kürtlere karşı devletin bazı yanlış strateji ve politikalarının olduğu kabul edilmektedir.</i>

<i>Kürtlerin geçmişte devlet ve Türkler tarafından sömürüldüğü iddia edilmektedir.</i>	<i>Kürtlerin bu ülkeye geçmişte hiçbir katma değer kazandırmadığı, bölge insanının ürettiğinin ve vergilerinin kat be kat fazlasının bölgeye aktarıldığı ve Kürtlerin temelde feodal yapı ve Kürt aktörlerce sömürüldüğü iddia edilmektedir.</i>
<i>İnsanlar devletin bölgeye atanan yöneticilerine hep yüksek değer atfedip onlara öykünürken, kucaklanmak bir yana hak etmedikleri bir ayrımcılığa, aşağılama-ya ve adaletsizliğe maruz kaldıklarına inanmaktadırlar.</i>	<i>Kürtlerin geçmişte ayrımcılığa ve aşağılanmaya uğradığı kabul edilmekte, ancak bunun temel nedeninin, bu halkın düşük eğitim/ kültür düzeyi ve bunun da etkili olduğu yaşam tarzı ve törelerinden kaynaklandığına inanılmaktadır.</i>

b. Demokratikleşme

“Türkiye dikey ve yatay stratejilerin oluşturduğu iki farklı baskı biçiminden oldukça fazla etkilenmiştir. Otoriter milliyetçiliğin antitezi olmak isteyen Kürt hareketi, şiddete dayalı bir stratejiye dönüştükçe, bölge toplumu iki otoriteryenliğin üst üste bindiği süreçlerden muzdarip olmuştur. Bir başka deyişle, toplum diyalog karşıtı stratejilerden olumsuz etkilenmiştir.”¹¹ Bu nedenle, **demokratikleşme diyalog kapılarını açabilecek doğru bir strateji olarak tanımlanmaktadır.** Türkiye’nin bir demokratikleşme probleminin olduğu ve bu konuda alınacak tedbirlerin etnisite temeline dayanmaması gerektiği öncelikle vurgulanmalıdır.

i. Uygulamalar

Ülkede birlik ve beraberliğin güçlendirilmesi, temel hak ve özgürlükler alanında beklentileri de karşılayacak şekilde adımlar atılması ve yıllardır süregelen terörün sonlandırılması amacıyla 2000’li yıllardan itibaren kültürel kimliklerin tanınması ve demokratikleşme bağlamında yapılan iyileştirmeler şu şekilde özetlenebilir:

- i. *“İşkenceye sıfır tolerans” politikası çerçevesinde yapılan yasal değişikliklerle, işkence ve kötü muamelenin tanımının genişletilmesi, verilen cezalar artırılarak bu cezaların tecili ve paraya çevrilme imkânının ortadan kaldırılması.*
- ii. *5253 sayılı Dernekler Kanunu kapsamında dernek kurma hakkına getirilen kısıtlamalar kaldırılarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygun olarak örgütlenme özgürlüğünün daha üst düzeye çıkarılması.*
- iii. *Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanımının daha demokratik temele dayandırılması amacıyla 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nda gerekli değişikliklerin yapılması.*

---

¹¹ Kömeçoğlu, a.g.e.

- iv. *Anayasa Mahkemesinin siyasi partileri kapatabilmesi için beşte üç çoğunluk şartının getirilmesi.*
- v. *Açık ve şeffaf yönetim anlayışının gereği olarak 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun çıkarılması.*
- vi. *Tartışma konusu olan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılması.*
- vii. *İnsan hakları ihlalleriyle mücadele için 'dörtlü mekanizma' adı altında hazırlık çalışmaları devam eden kurumsal ve yasal düzenlemelerin başlatılması (Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu, Kolluk Gözetim Komisyonu ve İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolünün Onaylanmasına Dair Kanun Tasarısı).*
- viii. *5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansması Hakkındaki Kanunun 2004 tarihinde yürürlüğe konması ve uygulanması.*
- ix. *“Sosyal Restorasyon ve Kardeşlik Projesi” olarak da adlandırılan 26,7 Milyar TL'lik Bölgesel Kalkınma Eylem Planı'nın açıklanması.*
- x. *KÖYDES, BELDES, SODES, Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi gibi eğitim, sağlık, sosyo-ekonomik ve kültürel alanlardaki projelerin hayata geçirilmesi.*
- xi. *Terörle mücadeleyi aksatmayacak şekilde, vatandaşın günlük yaşamının normalleşmesini sağlamaya dönük adımların atılması (Yol kontrollerinin azaltılması ve yayla yasaklarının asgari seviyeye indirilmesi gibi).*
- xii. *Cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla ana dillerinde görüşmesine imkân sağlayan yönetmeliğin yürürlüğe girmesi.*
- xiii. *Türkçe bilmemeleri nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarındaki iş ve işlemlerini takipte zorluk yaşayan vatandaşlara yardımcı olmak üzere Valiliklerce idari tedbirlerin alınması.*

- xiv. *Farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için özel kurslar açılabilmesi imkânı sağlanması.*
- xv. *Kürtçe yayın yapan TRT 6'nın yayın hayatına başlaması (2009).*
- xvi. *Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun özel televizyon ve radyo kuruluşlarının da farklı dil ve lehçelerde yirmi dört saat yayın yapmasına imkân veren yönetmeliğin çıkarılması.*
- xvii. *Kullanılan farklı dil ve lehçelerle ilgili üniversitelerde akademik birimler ve bölümlerin oluşturulması ve bu konudaki gelişmelerin devam etmesi. Bu kapsamda:*
- xviii. *Mardin Artuklu Üniversitesi kapsamında “ Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü” kurulmuştur (Kürtçe-Arapça ve Süryanice dillerinde lisansüstü eğitim verilmektedir).*
- xix. *Diyarbakır Dicle Üniversitesi bünyesinde, “Yaşayan Diller Merkezi” kurulması üniversite senatosunca kabul edilmiştir (YÖK’ün onayı beklenmektedir). Merkez kapsamında öğrencilere Kürtçe, Ermenice, Zazaca, Süryanice ve Arapça dillerinin seçmeli ders olarak okutulması, bu dillerde öğrencilere ve halka yönelik kurslar açılması planlanmaktadır. Merkezin asgari sayıdaki akademik personelin (üç kişi) tamamlanmasını müteakip bölüme dönüştürülmesi planlanmaktadır.¹²*
- xx. *Muş Alparslan Üniversitesi'nde 4 yıllık Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümünün açılması kararı YÖK tarafından 23 Aralık 2010 tarihinde onaylanmıştır.¹³*
- xxi. *Bingöl Üniversitesinde Zazaca Enstitüsünün açılması kararı YÖK tarafından 23 Aralık 2010 tarihinde onaylanmıştır.¹⁴*

---

¹² “Dicle Üniversitesinde Yaşayan Diller Merkezi”, *Hürriyet*, 18 Ocak 2011.

¹³ “Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü Geliyor”, *Hürriyet Kampüs*, 08 Ocak 2011.;
“Muş’a Kürt Dili ve Edebiyatı, Bingöl’e de Zazaca Enstitüsü”, *Star*, 03 Ocak 2011.

ii. Öneriler

Türkiye’de etnisite, din ve mezhep aidiyetinin iktidara taşıyan bir siyaset enstrümanı olarak görülmesi; yönetici seçkinlerin, kararlarında toplulukçu kültürün de etkisiyle mevcut aidiyetlerinden sıyrılamaması ve hayatı siyah-beyaz ikileminden okuyarak farklılıkları zayıflık ve çatışma nedeni olarak görme eğilimi, liyakat problemi ile birleştiğinde, siyasetçiler kadar diğer devlet seçkinlerinin de çözüm odaklı davranmasını engellemektedir. Bu nedenle, Türkiye’de yönetim ve karar süreçlerinde bulunan herkesin, farklılaşan kültürel kimliklere bakış temelinde bir paradigma değişimine ihtiyacı olduğunu söylemek gerekmektedir.

Kişisel bağlamdan Türkiye bağlamına geçtiğimizde, öncelikle siyasi partiler, STK’lar ve tüm toplum kesimlerinin katkısı ve uzlaşısı ile daha demokratik ve özgürlükçü bir anayasanın hazırlanarak yürürlüğe konması bir zorunluluk haline gelmiştir.

Sistemler temelinde baktığımızda, Türkiye’nin bir yerel yönetimler reformu ihtiyacı olduğu görülmektedir. Merkeziyetçi bir yönetim anlayışı yerel yönetimlerin verimlilik ve etkinliğini sınırlamaktadır. Bu nedenle, Türkiye’nin imzaladığı “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı” dikkate alınarak geniş tabanlı mutabakatla yeni bir yerel yönetimler yasası yapılmalıdır.

Sistemler temelinde müzakere süreçlerini etkileyen bir diğer konu ise Siyasi Partiler Yasası’nın, seçim barajının düşürülmesini sağlayacak şekilde değiştirilmesi veya yeniden düzenlenmesi ihtiyacıdır. Mevcut düzenlemenin ‘Yönetimde İstikrar’ ilkesine katkısı tartışma götürür halde iken, ‘Temsilde Adalet’ ilkesini önemli derecede zedelediğini belirtmek gerekmektedir.

---

¹⁴ “Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü Geliyor”, *Hürriyet Kampüs*, 08 Ocak 2011.; “Muş’a Kürt Dili ve Edebiyatı, Bingöl’e de Zazaca Enstitüsü”, *Star*, 03 Ocak 2011.

Alınabilecek pek çok tedbirden önce, Türklerle Kürtlerin birlikte yaşama noktasındaki tercihlerinin belirlenmesi ve her iki tarafta da bu konuda daha önce yapılan çalışma bulgularında ortaya çıkan mutabakatın daha açık şekilde deklare edilmesi gerekmektedir. Bu deklarasyonu müteakip, tarafların aynı topraklarda, birlikte daha demokratik, daha özgür yaşamalarını sağlayacak modelin belirlenmesi ve bu modele göre reformların gerçekleştirilmesi zorunludur. Bu reformların, kültürel haklar ve yerinden yönetim dâhil pek çok başlığı kapsamı da kaçınılmazdır.

Türkiye’de Demokratik Açılım Süreci dâhil, çözüm arayışlarındaki temel problem noktası, teşhis ve tanım noktasında yaşanan eksiklikler ve bu süreçte yeterli önemin atfedilmemesidir. Bu anlamda, *“sadece problemleri çözmeye çalışan bir yaklaşımdan ziyade, problemlerin ne olduğunu ortaya çıkaran, onları açıklığa kavuşturan bir yaklaşım geliştirilmesi faydalı olacaktır. Sadece problem çözücü olmaya çalışan yaklaşımlar, her zaman için siyasi mühendislik yapma riskini taşımaktadır.”*¹⁵

Türkiye Cumhuriyeti yapısı içerisinde, Kürt kökenlilerin ve Türklerin birlikte yaşama arzuları yanında, Kürtler adına ortaya konulan özerklik ve hatta bağımsızlık taleplerinin, her iki tarafın da katılacağı bilimsel daha fazla çalışma ile araştırılması gerekmektedir. Bu yöndeki çalışmalar, çoğu kimsenin veriye dayanmadan konuştuğu; duygusal olduğu kadar dışsal kontrol odaklı olan toplum yapımızda, siyasi amaçlarla ürkek davranan siyasetçileri cesaretlendirecektir. Bu yöndeki çalışmalar, hem Türklerin hem de Kürtlerin büyük çoğunluğunun mutabık kalacağı çözümlerin üretilmesine imkân sağlayacak, etnik temelli ve kutuplaştırıcı siyaset oluşumlarının ve çabalarının da önünü kapayacaktır.

Ortaya konacak ve birlikte yaşamayı mümkün kılacak model içerisinde kültürel kimlik konusundaki hakların ve bu haklara dönük düzenlemelerin önemli bir yer tutacağı düşünülmektedir. Ana dilde eğitim, bugün için

---

¹⁵ Kömeçoğlu, a.g.e.

gerçekçi bir model olmaktan oldukça uzaktır. Yapılan araştırmalar, ana dilde eğitimin, kişiler açısından yaratacağı olumsuz ekonomik sonuçlar nedeniyle, tercih edilen bir uygulama olmadığını ve halk arasında bu konudaki talebin de çok düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Ancak ana dilin öğrenilmesine fırsat verilmesi bakımından okullarda seçmeli ders uygulamasının altyapı çalışmalarını müteakip başlatılmasının uygun bir model oluşturabileceği değerlendirilmektedir.

Kültürel kimliğe dönük bir diğer konu olan yer adlarının değiştirilmesi, sadece bölgeye özgü bir uygulama olmadığı halde, daha çok etnisite temelinde algılanmıştır. Bölge insanı büyük oranda, alışkanlığın da etkisiyle eski yer adlarını kullanmaya devam etmekte ve bu konuyu önemli ve öncelikli bir problem olarak algılamamaktadır. Buna rağmen, oylamalar yapılarak halkın istediği eski yer adlarının iadesinin ve bu konudaki mevcut müracaatların daha hızlı sonuçlandırılmasının kültürel haklar anlamında önemli bir adım olacağı değerlendirilmektedir.

İçerisinde dilin de bulunduğu kültürel kimliğe ait değerlerin tanınmaması ve bu konudaki taleplerin karşılanmaması, bölge insanının yaklaşık yarısında var olan ayrımcılık algısının oluşmasında önemli bir faktör durumundadır. Ayrımcılık algısının bu noktada önemli bir problem olduğu kabul edilmelidir. Ayrımcılık algısı konusuna bilimsel olarak yaklaşarak, sorunun nedenlerinin mevcut çalışmalardan da faydalanarak gerçekçi olarak tespit edilmesi ve önlemlerin gecikmeden alınması gerekmektedir.

Ayrımcılık algısını çok büyük oranda etkileyen faktörlerden bir diğeri ise, bölgedeki kamu görevlilerince bugüne kadar yapılan hatalardır. Bu nedene bağlı olarak, son dönemde olumlu gelişmeler olmakla birlikte, bölgedeki hizmet kalitesi ve bu hizmeti sağlayan kamu görevlilerinin profili ve yetkinliği konusunda yeni tedbirlerin alınması da gerekecektir. Özellikle halkla doğrudan muhatap olan kamu görevlilerinin illerdeki daha üst seviyedeki yöneticiler kadar önemli olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Bazı alt gruplarda, yüksek sayılabilecek ayrımcılık algısının varlığına rağmen; Kürt, Zaza ve Arap kökenli vatandaşların çok büyük bir kısmının aidiyet ve beraber yaşama konusunda bir probleminin olmadığı görülmektedir. Bu sebeple, pek çok platformda beraber yaşama, ortak değerler ve semboller noktasında daha çok ideolojik nedenlerle ortaya konulan istek ve taleplerin Kürt toplumunun istek ve taleplerini yansıtmadığı da çok net olarak söylenebilir.

Etnik ve mezhepsel alt grupların; bu topraklarda üretilen ortak tarih, ortak kültür ve medeniyete katkılarının ortaya konması, toplumsal bağların ortak değerler bağlamında yeniden tanımlanması, toplumsal barışa olumlu katkılar yapacaktır. Demokratikleşme sürecinin kesintiye uğratılmadan yeni açılımlarla devam ettirilmesi, Kürt sorununa çözüm arayışlarının ve Alevi açılımının samimi bir şekilde ve toplumsal beklentileri de karşılayacak şekilde sürdürülmesi önem arz etmektedir.

Kürtlerde olduğu kadar Türklerde de ayrışmayı ve ayrımcılığı körükleyen kişiler ve davranışlar olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Bu konuda, ayrıştıran özelliklerden çok birleştiren hususlara odaklanılmadığı takdirde problemin çözümü çok daha zor olacaktır.

“Kürt siyaseti tek partici, tek doğrucu, tek zihniyetçi ve buyurgan bir yapıya kayarsa, sivil toplum dinamiklerinden gittikçe uzaklaşacak ve karşı çıktığı otoriteryenliğin küçük ölçekli simülasyonuna dönüşme riskini taşıyacaktır... Bölgenin politik seçkinleri salt devlete karşı muhalefetten farklı aktörler arası ittifaka geçtikleri ve böylece değişimi içsel ve yapısal bir hedef olarak ortaya koydukları ölçüde barışa doğru ilerleyecektir.”¹⁶

Demokratikleşmenin sağlanması ve kültürel hak taleplerinin karşılanmasını kendi varlığı için tehdit sayan ve bu gelişmelerin kendisinin meşru bir aktör olarak kabul edilmediği bir platformda sağlanmasını

---

¹⁶ Kömeçoğlu, a.g.e.

istemeyen örgütün çözülmesi, yeni ve etkili aktörler ortaya çıkamadığı sürece, temel bir problem olarak kalacaktır.

Örgütün çözülmesi noktasında af kapsamına alınması mümkün görülmeyen ve terör eylemlerinin getirisi anlamında beklenti içinde olan, ancak çatışmadan da bıkan lider kadro için alternatifler üretmek, çözülme sürecinde kritik eşiklerden birisi durumundadır. Bu noktada, örgütün dağ kadrosunda yer alan yabancı uyruklular da dikkate alındığında, bu ülkelerle birlikte üretilmeyecek çözümlerin de eksik olacağı söylenebilir. Özellikle örgütün üst düzey dağ kadrosunun üçüncü bir ülkeye sığınma ve ikametini mümkün kılacak alternatiflerin ortaya konması, PKK'nın çözülmesi noktasında diğer tedbirlerle birlikte dikkate alınmalıdır. Örgütün tasfiye sürecinin uzun zaman alacağı ve tasfiye edildiği durumda bile bazı radikal unsurların kalacağı veya yeni oluşumlar yaratacağı da düşünülmelidir.

Örgütün çözülme süreci ve sonrasına dönük, tartışmalara yoğunlaşırken, bugün ve çatışma sonrası dönem için sadece örgüte katılmış kişilerin ve bölgedeki Kürtlerin değil; korucuların, bölgede görev yapmış güvenlik güçleri elemanlarının ve aynı zamanda önyargıları yükselen Orta ve Batı Anadolu'daki Türklerin de rehabilitasyona ihtiyacı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç olarak; toplumsal kesimler ve siyasi aktörler arasında, geçmişte yapılan hatalardan ders alarak ve güvenlik ikileminden sıyrılarak, güvene dayalı yeni bir uzlaşma dilinin ve eşit vatandaşlığa dayalı diyalog sürecinin güçlendirilerek devam ettirilmesi en temel ve gerekli adım olarak ortaya çıkmaktadır. *“Bir arada ve güven içinde yaşamayı olanaklı kılacak demokratik müzakere süreçlerini yaratmak, sadece kültürel kimlik taleplerine yanıt vermeyi mümkün kılmayacak, kimlik temelli şiddet ve savaş engellemek için çok önemli bir manevra alanı da yaratacaktır.”*¹⁷

---

¹⁷ E. Fuat Keyman, “Türkiye’de Kimlik Sorunları ve Demokratikleşme, Doğu Batı Düşünce Dergisi Sayı: 41, Mayıs-Temmuz 2007, s. 217-230.

5. SOSYO-KÜLTÜREL VE SOSYO-EKONOMİK BOYUT

Terörü besleyen koşulların oradan kaldırılması ve halk desteğinin sağlanabilmesi için eğitim, ekonomi, sağlık, sosyo-kültür, psiko-sosyal, iletişim ve idare konularını kapsayan stratejiler ve projeler oluşturulması gerekmektedir.

a. Sosyo-Kültürel Stratejiler ve Projeler

i. Eğitim Stratejisi ve Projeler

Strateji

Bölgenin rehabilitasyonundaki en önemli unsur bölgede ve göç coğrafyasında eğitim seferberliğinin başlatılmasıdır. Atfedilen bu önem, diğer alanların ihmal edilmesini değil, diğer alanlarda yeterli tedbirler alınırken eğitime birinci derecede önem ve öncelik verilmesini ifade etmektedir. Çünkü bu alan, bölgenin hem zihinsel dönüşümünü ve taleplerin rasyonel bir çerçeveye oturmasını sağlayacak hem de sosyolojik ve ekonomik dönüşümünün motor gücünü oluşturacaktır. Eğitim hizmetlerinde hedef, bölge insanına belirli alanlarda uzmanlık kazandırma yanında; halkın, ayrılıkçı düşüncelerden arınmasını ve ülkesine faydalı vatandaşlar olarak yetişmesini sağlamaktır.

Eğitim seferberliğinin sorunun çözümüne katkı sağlaması ve başarılı olabilmesi için, bölgedeki eğitim kalitesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Kalitenin yükseltilebilmesi için de; bölgedeki ve göç coğrafyasındaki kalifiye öğretmen eksikliğinin giderilmesi, eğitim idarecilerinde ve öğretmenlerde rotasyonun sağlanması, eğitimdeki fiziki şartların iyileştirilmesi, teknik altyapı yetersizliğinin giderilmesi, müfredatın düzeltilmesi ve geliştirilmesi, öğrencilerin okula uyum sorununun giderilmesi önem taşımaktadır.

Ayrıca, kırsala özgü farklı eğitim sorunlarının dikkatle ele alınması ve çözülmesi, bölge dışındaki eğitim kurumları ile bölge okulları arasındaki mobilitenin artırılması, eğitim alanında bölgede başarılı olan özel eğitim kurumlarının desteklenmesi, zeki ve lider özellikli çocuklara özel ilgi gösterilmesi gerekmektedir.

Eğitimde başarılması gereken bir diğer husus eğitimin bölgede ve göç coğrafyasında yaygınlaştırılmasıdır. Bunun için de okullaşma oranı nispeten daha düşük olan kız çocuklarının eğitiminin teşviki ve bölgedeki eğitim takviminin mevsimsel olarak düzenlenmesi ve eğitimde başarıyı olumsuz yönde etkileyen faktörlerde iyileşmenin sağlanması önem taşımaktadır. Bu kapsamda eğitim dönemlerine ilişkin takvimin tarım mevsimi dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi ve okullarda ana dilden kaynaklanan başarısızlığın çözülmesi önem taşımaktadır.

Diğer yandan kaliteli işgücü teminiyle ekonomik kalkınmaya da destek sağlaması bakımından mesleki eğitimin öne çıkarılması gereklidir. Ayrıca yukarıda belirtilen hususlara zemin teşkil edecek şekilde örgütün okullardaki olumsuz etkisinin kırılması da büyük önem taşımaktadır.

Projeler

- Öğretmen ve idareci kadrolarla ilgili projeler: Yeni bir “öğretmen yetiştirme rejimi” geliştirilmesi¹⁸, bölgede eksik olan öğretmen

---

¹⁸ Eğitim sorunlarının temelinde öğretmenlerle ilgili sorunlar en büyük paya sahip bulunmaktadır. Genel olarak öğretmenliğe hem devlet hem de halk tarafından yeterli değerin verilmemesi, hem bu mesleğe daha zeki insanların ilgisini azaltmakta, hem de öğretmenlerin etkisini zayıflatmaktadır. Sorunun çözümü için de, konuyla ilgili bilimsel toplantılar ve şuralar tertip edilerek geleceğimizi inşa eden bu meslek mensuplarıyla ilgili problem sahalarının tespit edilmesi ve bu sonuçlar dikkate alınarak ciddi ve uzun soluklu bir “öğretmen yetiştirme rejimi”nin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu husus sadece bölgeye mahsus bir sorun da değildir, bütün Türkiye için önemlidir.

Öğretmenlerin yeterlilikleri alanlarına ve bölge ihtiyaçlarına göre geliştirilmeli, bölgeye mutlaka donanımlı ve istekli öğretmenler gönderilmelidir. Bunun için de

kadrolarının doldurulması¹⁹, kalifiye öğretmen ve idareci eksikliğinin giderilebilmesi için tecrübeli olan öğretmen ve idarecilerin de bölgede görev yapmalarının sağlanması, bu amaçla bir rotasyon sisteminin geliştirilmesi²⁰, bölgeye atanan öğretmenlerin bölgede en az 5 yıl süreli olarak görev yapmalarının sağlanması²¹, bölgede görev yapan öğretmenlerin meslek içi eğitimlerle bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi,

---

maddi ve manevi olarak motivasyon sağlanmalıdır. Bu konudaki yetersizlik nedeniyle öğrencilere okullarda meslek, bilgi, ülke ve insan sevgisi yerine başarısızlık ve ümitsizlik aşılanmaktadır.

¹⁹ Bölgede yeterli sayıda resmi öğretmen bulunmamakta ve eksik kadrolar bölgesel kaynaklardan karşılanmaya çalışılmaktadır. Bazı iddialara göre, bölgedeki bazı yerel idareciler bu yetersizliği bilinçli olarak üst makamlara iletmeyerek bu açığı, yerel kaynaklardan “yedek öğretmen” istihdam etmek suretiyle kapatmaktadır. Bu durumda bölgenin milli eğitimi, gerek mesleki yeterlilik ve gerekse ülke politikaları ile uyumlu hizmet verme konusunda, kapasiteleri belirsiz olan insanlara terk edilmiş olmaktadır.

²⁰ Tayinle gelen öğretmenlerin psikolojik baskı altında olmaları ve ilk fırsatta batıya dönmenin yollarını aramaları, öğretmenlerin genelde, bölgede geçici olduğu ve kısa süre için durumu idare etmesi gerektiği psikolojisini ön plana çıkarmaktadır. Bu da bölgedeki öğretmen sirkülasyonunu artırmakta, her yeni gelen öğretmenin bölgeye alışması zaman aldığından verim ve eğitimin kalitesi düşmektedir.

Bölgede öğretmen sirkülasyonunun yüksek olmasının yanı sıra bölge puanının düşük olması nedeniyle genellikle mesleğe yeni başlayan tecrübesiz ve genç öğretmenler bölgeye atanmaktadır. Hızlı sirkülasyon nedeniyle de bölgede aynı dönemde bulunan öğretmenler genelde tecrübesiz olmaktadır. Örneğin Van’da branş öğretmenleri genelde yeni öğretmenlerden oluşmakta bunların da yaklaşık yarısı mahallinden, diğer yarısı Anadolu’nun diğer bölgelerinden gelen öğretmenlerden meydana gelmektedir. Dışarıdan gelenler genelde öğretmenliklerinin ilk yıllarında bulunmakta, bu da eğitimin kalitesini doğrudan etkilemektedir.

İleri yaşlarda ve tecrübeli olanların çoğu bölge insanı olan öğretmenlerdir. Bunlardan ideolojik yönden etkilenmiş olanlar da ayrılıkçı düşünceler bakımından başka riskler doğurmaktadır.

Bu durumun düzeltilebilmesi için, güvenlik mensuplarında olduğu gibi, öğretmen ve idareciler için de rotasyon sistemi getirilmelidir. Böylece bölgede tecrübeli öğretmenlerin görev yapmaları temin edilerek, kalitenin yükselmesine ve diğer risklerin önlenmesine katkı sağlanmış olacaktır.

²¹ Bölgenin eğitim kalitesindeki en önemli sorunlardan biri de öğretmenlerin bölgede kalma süresinin kısa olmasıdır. Bölgedeki mecburi hizmet 3 yıldır. Bölgeye gelen öğretmenler bu sürenin önemli kısmını bölgeyi tanımakla geçirmekte ve ilk

- Yatılı ilköğretim bölge okullarının ıslah edilmesi²²
- Eğitimin bütünleştirici rolünden istifade edilmesi, bu maksatla öğretmenlerin birlik-beraberliğe ve ülkeye faydalı vatandaşlar yetişmesine katkı sağlayacak şekilde bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi. Bu maksatla: Eğitimle ilgili bölge insanının eğitime dönük bir vizyonun geliştirilmesi ve bölge insanına eğitim verecek idareci ve öğretmenlerin bu vizyon doğrultusunda ikna edilmeleri ve eğitilmeleri²³, öğretmenlerin empati ve iletişim konularında eğitilmeleri²⁴,

---

fırsatta batıya dönmenin yollarını aramaktadırlar. Bu da bir alanda öğrencilerin, örneğin matematikte liseyi bitirmeden 5-6 değişik öğretmenle ders yapmalarına neden olmaktadır. Bu durum ilçelerde çok daha vahimdir. Eğitimdeki verimin artırılabilmesi bakımından tayinle gelen öğretmenlerin burada en az 5 yıl kalmaları için gereken düzenlemeler ve özendirme yapılmalıdır.

Özendirme için alınacak tedbirlerden biri ekonomiktir. Öğretmenlerin bölgede daha fazla kalmasını teşvik için farklı isim ve kategorilerde ek ücret ödenmesi mutlaka gereklidir. Zira mevcut sistemde batıdaki bir öğretmen maaşı ile Van'daki aynı şartlarda bir öğretmen maaşı arasında hiçbir fark bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bölge üniversitelerinde uygulanan tazminat modeli öğretmenleri de kapsayacak şekilde uygulanabilir. Böylece bölgeye gelen öğretmenin bölgede daha uzun süre kalması temin edilebilir, bu da eğitimin kalitesini artıracak önemli etkenlerden birisidir.

Ayrıca bu bölgedeki hizmet puanları ile İç Anadolu köyleri arasında fark bulunmamaktadır. İç Anadolu bölgesi de mahrumiyet yeri olmakla birlikte bu bölgede bir de can güvenliği sorunu olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla bölgedeki hizmet puanları biraz daha cazip hale getirilerek öğretmenlerin bölgede daha uzun süre çalışmaları teşvik edilebilir.

²² Kırsal kesim çocuklarının eğitilmesi için açılan YİBO'larda fiziki, mali ve idari sorunların olduğu dile getirilmektedir. YİBO'lar bölge için vazgeçilmezdir ancak burada görev yapacak öğretmenlerin seçiminde gönüllülük, tecrübe, başarı vb. kriterlerin esas alınması zarureti vardır. Mevcut öğretmen kadrosu mutlaka gözden geçirilmelidir.

Yapılan araştırmalarda YİBO'larda iyi bir yönetim ve eğitim kadrosu olmadığı takdirde eğitim açısından faydadan çok zarar verdiği ve ayrılıkçı unsurlar tarafından kolaylıkla istismar edilen bir ortamın oluştuğu görülmektedir. Konunun bütün yönleriyle ciddi bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

²³ Öğretmenin görevi sadece öğrencilere bilgi yüklemek değildir. Bilgi yanında aynı zamanda, temel ve ortak insani değerlerin kazandırılmasına, insanların kaynaşmasına ve ülkeye faydalı bir vatandaş olarak yetişmelerine katkı sağlamaktır.

öğretmenlerin; öğrencilerde şefkat, merhamet ve saygı duygularının geliştirilmesinin yanında karakter ve kişilik eğitimi konusunda eğitilmeleri²⁵

- Öğretmenlerin maddi ve sosyal imkânlarının artırılarak bölgede görev yapmalarının teşvik edilmesi²⁶

Bununla beraber bölge insanına hizmet veren öğretmenlerin çok büyük kısmı, kendi yetenek ve vizyonlarına göre bir şeyler yapmaya çalışmaktadırlar. Mevcut durumda, mesleki tecrübesizlik yanında, bölgenin sosyo-kültürel durumunu yeteri kadar bilmemeleri ve kendilerine bu istikamette bir vizyon ve hedef verilmemiş olması, ciddi zafiyetlerin doğmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, bölge insanına hizmet verecek öğretmenlere daha hizmet bölgesine gitmeden verilecek oryantasyon eğitiminde vizyon kazandırılması, göreve başladıktan sonra da hizmet içi eğitimlerle sürekli bir şekilde takviye edilmesi ve psikolojik olarak motive edilmeleri gerekmektedir.

Bunun için bölge insanının sorunlarını dikkate alan gerçekçi bir vizyonun geliştirilmesi ve bütün idareci ve öğretmenlerin bölge insanına hizmet vermeye başlamadan önce, bu vizyon istikametinde eğitilmeleri, ikna edilmeleri ve bölgedeki uygulamaların bu çerçevede devam ettiği konusunda yakından denetlenmeleri büyük önem taşımaktadır.

²⁴ Köylerde görev yapan öğretmenler tarafından köylülerin misafirperverliği ve kendilerine karşı tutumlarında olumlu oldukları ifade edilmektedir. Uygun bir şekilde empati yaparak halkla sağlıklı bir iletişim kurulması hem öğretmenin saygınlığını ve etkisini artıracak hem de toplumun sağlıklı bir şekilde eğitilmesini kolaylaştıracaktır. Kamu görevlileri yöre insanına kendini sevdirse zaman içerisinde toplumu eğitebilir ve dönüştürebilir. Bu da birlik ve beraberliğe en büyük katkıyı sağlar. Bu nedenle öğretmenlerin empati ve iletişim konularında eğitilmeleri büyük önem taşımaktadır.

²⁵ Bölgede şiddetin azaltılabilmesi için insanlara şefkat, merhamet ve saygı duygularının kazandırılması gerekmektedir. Öğretmenlere psikolog ve psikiyatristlerin desteğinde verilecek seminerlerle çocuk ve gençlere bu duyguların nasıl kazandırılabilceği konusundaki teknikler öğretilmelidir. Aynı şekilde çocuklara karakter ve kişilik eğitimi (dürüstlük, adaletli olma, vefa vb. duygular) verilmeli, bu maksatla önce öğretmenler bu konudaki teknikler ve incelikler konusunda eğitilmelidir. Ayrıca öğrencilere ve ailelerine Türk-Kürt birlikteliğine hizmet edecek ve onları ikna edecek bilgilerin verilmesi, bunun için de öğretmenlerin bu maksada dönük olarak kısa süreli özel eğitimden geçirilmeleri gerekmektedir.

- İllerdeki mülki amirler ve eğitim yöneticilerinin eğitime olan ilgisinin ve katkısının artırılması²⁷
- Fiziki şartların iyileştirilmesi:²⁸ Derslik ve okul kapasitenin artırılması, tekli eğitime geçişin sağlanması, okullardaki hizmetli sayısının yeterli

²⁶ Lojman (özellikle köy ve kasabalarda), öğretmenevi vb. sosyal imkânların geliştirilmesi, rotasyona bağlı mecburi hizmet yanında bölgedeki mahrumiyet derecesine göre birçok meslek grubunda olduğu gibi ilave tazminatlar verilmesi ve hizmet puanları artırılarak bölgede 7-8 sene çalışan öğretmenlerin istedikleri yerlere tayin hakkı elde edebilmesi gibi avantajlar sunulması bölgede hizmet yapmanın cazibesini artıracaktır.

²⁷ Mülki amirlerin tutumu da eğitimin kalitesi ve verimi üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin, valinin bizzat halkla yoğun diyalogu ve eğitim camiasını hem eğitim hem de halkla ilişkiler konularında yönlendirmesi çok etkili olmakta ve olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Öğretmenlere ve eğitim tesislerine idare tarafından gösterilen yakın ilgi, milli eğitim idarecilerinin çoğunun bölgeden olması nedeniyle sorunların çözümünde ve eğitim kalitesinin artırılmasında etkili olmamaktadır.

İl Milli Eğitim yönetici ve görevlilerinin tutum ve davranışları eğitim kalitesini doğrudan etkilemektedir. Milli eğitim ve okul yöneticilerinin çoğunun bölge insanı olması adam kayırmalara ve merkezi idarenin kararlarının uygulanmasında zaman zaman aksamalara neden olmaktadır. Ayrıca bazı yerlerde hoşgörülü davranmayan eğitim idarecilerinin, özellikle dışarıdan gelen öğretmenlerin hizmet etme şevklerini kırdığı ifade edilmektedir.

Getirilecek rotasyon sistemiyle idarecilerin yöre insanından olması en alt düzeye indirilmeli ve sürekli kalmalarının önüne geçilmelidir. Amirler mevzuatın uygulamasında personeline sahip çıkmalı, mevzuattaki ve uygulamadaki çelişkilerin giderilmesi konusunda mülki amirler daha yakından nezaret etmelidir.

Bölge insanı olan yerel idarecilerin halkla doğrudan diyalog gibi bazı konularda olumlu etkileri olmakla birlikte, verimlilik, etkinlik ve örgütün etkileri bakımından ciddi riskleri de bulunmaktadır.

²⁸ Sekiz yıllık eğitime geçiş ve kırsaldan kente doğru yaşanan yoğun göç nedeniyle mevcut okullar hem sayı hem de fiziki altyapı yönünden ciddi derecede yetersiz kalmıştır. Okulların büyük kısmında ikili eğitim yapıldığı gibi, sınıf mevcutları da 40'ın üzerindedir. Bazı yerlerde bu rakam 60'lara ulaşmaktadır. Bu durum, hem öğrencilerin günün diğer yarısında boş kalarak yanlış yollara sapmalarına hem de eğitimin kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Yoğun göçün yaşandığı illerde örneğin Van il merkezinde okul mevcutları 2000-2500 civarındadır. Bazen bir okul binasında 2-3 okul (ilköğretim, lise, Anadolu lisesi) birlikte yer alabilmektedir. İlginç bir tespit olarak, sokak gösterilerine yoğun olarak katılan öğrencilerin daha çok bu tür kalabalık okul öğrencilerinden oluştuğu ifade edilmektedir.

hale getirilerek daha iyi hizmet sunulması ve hijyenin sağlanması²⁹, bölgenin yurt ve pansiyon ihtiyacının giderilmesi³⁰

- Kırsal bölgelere özgü eğitim sorunları ve giderilmesi³¹: Köy okullarındaki dil sorununun aşılması, köy öğretmenlerine Kürtçe kurslar verilmesi³², köy öğretmeni açığının giderilmesi³³, kırsalda eğitimin gerekliliğine yönelik yerel bilincin geliştirilmesi amacıyla diyanet teşkilatı ve kanaat önderleriyle işbirliği yapılması³⁴, başarılı yöre insanlarının köylerini

---

Tekli eğitime geçmek ve fiziki altyapıyı geliştirmek hedef olmalı ve bu konuda bölgeye pozitif ayrımcılık yapılmalıdır.

²⁹ Ayrıca okullarda hizmetli kontenjanı yetersiz ve çok sınırlıdır. Örneğin Van ilinde 2200 öğrencisi olan bir lisede sadece iki hizmetli bulunmakta, doğal olarak okulun temizlik ihtiyacı karşılanamamaktadır. Çok sayıda insana karşılıksız olarak verilen yardımın, yarı zamanlı çalışma karşılığında verilmesi halinde, hem okullarda daha iyi bir hizmet sunulmuş olur, hem de istihdama katkı sağlanmış olur.

³⁰ Bölgede yurt ve pansiyon ihtiyacı da devam etmektedir. Bazı yerlerde mevcut kapasitenin çok üzerinde öğrenci barındırılmaya çalışılmaktadır.

³¹ Köy okullarında eğitimin önündeki en önemli sorun dil sorunudur. Aileler evde Kürtçe konuştuklarından çocuklar ve öğretmenler çok büyük güçlük çekmekte, Türkçe bilmemekten dolayı normal öğretim yerine ancak dil öğretimi yapılabilmekte, diğer dersler yeterince işlenememektedir. Okul öncesi dil öğrenimi konusu çözülmelidir.

³² Öğretmenlerin günlük yaşam içinde birkaç cümle bile olsa Kürtçe öğrenmeleri ve aileler ile iletişimde Kürtçe konuşmaları (özellikle bayan öğretmenlerin anneler ile olan diyalogunda) halkın öğretmenle işbirliği yapmasında ve güven tesisinde büyük yararlar sağlamaktadır. Bazı bayan öğretmenler bu yöntemin hem çocukların okula başlamalarında hem de çocuğun daha düzenli okula gelmelerinde yararını gördüklerini ifade etmektedirler.

³³ Birçok yerde öğretmen açığı bulunmakta, gelen öğretmenler de sık sık değişmektedir. Öğretmen atamaları ile açık giderilmeli, ayrıca öğretmenlerin özlük hakları geliştirilerek bölgenin cazibesi daha da artırılmalıdır. Diğer yandan okulların norm kadroları gerçekçi olarak belirlenmeli ve atamalar iyi bir şekilde planlanmalıdır. Taşınmalı eğitimle de bu sorunun çözümüne kısmen katkı sağlanabilir.

³⁴ Özellikle kırsalda eğitimin önemi konusundaki bilincin oldukça zayıf olduğu, bunun için de ailelerin eğitime ilgisiz kaldıkları görülmektedir. “Okuyup da ne olacak, okula gidenler ne oldu ki?” anlayışı hakimdir. Erkek çocukları çalışmaya ve gelir elde etmeye sevk edilirken, kız çocukları ev işlerinde (hayvanlara bakım, çamaşır, yemek ve küçük kardeşlere bakım gibi) yardımcı olmaya

ziyaret etmelerinin sağlanması³⁵, “Şartlı Nakit Transferi”nin sistem olarak geliştirilmesi³⁶, TV kanallarında, özellikle TRT-6’da eğitici yayınların artırılması³⁷, okula devamsızlık kuralının etkili olarak işletilmesi³⁸, hijyen sorununun giderilebilmesi için acil ihtiyaçları karşılamak üzere köy okullarına ödenek tahsisi veya ihtiyaçlarının karşılanması³⁹, köy okulları ve lojmanlarının bakımlarının yapılması ve eksiklerin giderilmesi, köy okullarının denetiminin daha etkili hale getirilmesi, ses temelli eğitim ve eğik yazıyla ilgili sorunların giderilmesi, öğretmenlerin idareden sevk almadan sağlık kuruluşlarına müracaatındaki suiistimallerin önlenmesi

---

yönlendirilmektedir. Ayrıca mümkün olduğunca erken yaşta evlendirilmeleri eğilimi görülmektedir. Öğretmen, imam ve kanaat önderleriyle işbirliği yapılarak, halkın gelenek ve dini hassasiyetlerine saygı gösterilerek ve güven verilerek zaman içerisinde sorun aşılabılır.

³⁵ Yöre insanından olup da başarılı olmuş ve iyi bir eğitimle meslek sahibi olanların köylere ziyaretleri sağlanarak iyi örnekler gösterilmeli, bu şekilde ebeveyn ve öğrencilerin motivasyonlarına katkı sağlanmalıdır.

³⁶ Şartlı Nakit Transferi parasını almak için çocuklar okula gönderilmekte, ancak kız çocukları ergen olmaya başladıklarında (özellikle 2. Kademe) “dini hassasiyet”, geleneksel nedenler ve ayıp düşüncesi ile okula gönderilmemektedir. Ayrıca Şartlı Nakit Transferi parası çocukların okul ihtiyaçlarına harcanmamaktadır. Ailelere Şartlı Nakit Transferi parası verilmeli, ancak daha başarılı, okula devamı yüksek olanlara ve performansa dayalı olarak verilen miktarlar artırılmalıdır. Bu şekilde eğitimdeki başarıyı biraz daha artırmak mümkündür.

³⁷ TRT 6’nın yayınları aidiyet açısından olumlu olmakla birlikte yayınların genelde magazin ağırlıklı olması ve eğitici programların azlığı, bir de lehçe farklılığından dolayı tam olarak anlaşılamaması eğitime fazla katkı sağlamamaktadır. Eğitici programlar artırılmalıdır.

³⁸ Öğrencilerde okula devamsızlık problemi görülmekte, ancak öğrenciler okuldan soğumaları için sınıfta bırakılmamaktadır. Çünkü okula devam edilmediğinde veya öğrenci sınıfta kaldığında “Şartlı Nakit Transferi” parası kesilmektedir. Bu durum eğitim kalitesini düşürdüğünden devamsızlıkla ilgili kuralların sağlıklı olarak işletilmesi gerekmektedir.

³⁹ Öğrenci temizliği konusunda sıkıntılar yaşanmakta ve tuvalet sorunu bulunmaktadır. Okul tuvaletleri acilen modernize edilip, su ve sabun bulundurulması hem öğrencilerin hem de köylünün hijyen konusunda eğitimine görsel katkı sağlayacaktır. Bu maksatla acil ihtiyaçlar için köy okullarına belirli bir miktar ödenek tahsis edilmeli veya ihtiyaçları mülki imkânlarla karşılanmalıdır.

- Müfredatın düzeltilmesi ve geliştirilmesi:⁴⁰ Müfredatın çağın ve insanımızın ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirilmesi, müfredatın öğrencilerin duygusal yönlerine de hitap etmesinin sağlanması⁴¹, ders kitaplarındaki aşırı milliyetçi vurguların ve ötekileştirici söylemlerin çıkarılması⁴², ders kitaplarına modern millet tanımlarının konularak

---

⁴⁰ Verilen eğitim ve kullanılan müfredat hayattan, bölge ve ülke ihtiyaçlarından ve gerçeklerinden kopuktur. Müfredat çağın ve insanımızın ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirilmelidir. Diğer ülkelerde olduğu gibi müfredat, hayatın değişik çizgilerinde bulunacak öğrencilerin ihtiyaçlarına göre seviyelendirilmeli ve çeşitlendirilmelidir. Örneğin Türkiye’deki bütün öğrencilerin 9. Sınıfta aynı soyut ve yüksek düzeyde matematiği öğrenmesine gerek yoktur. Temel bilimler veya mühendislikte okuyacak öğrenci ile liseden sonra tarım veya turizm sektöründe eğitim görececek öğrencinin aynı düzeyde ve çeşitte matematik öğrenmesine gerek yoktur.

⁴¹ Müfredatın çocukların sadece zihinsel yönlerine değil, duygusal yönlerine de hitap etmesi sağlanmalı, ilgilendikleri alanı sevmesi için gereken düzenlemeler de göz önüne alınmalıdır. Öğrenilen şeylerin gerçek hayatta nasıl kullanılacağına okullarda görülmesi/öğretilmesi öğrencilerin konuyu sevmelerine katkı sağlamakta bu da başarıyı artırmaktadır.

⁴² Tarih ve sosyal bilgiler gibi ders kitaplarında aşırı Türkçü-milliyetçi ifadeler kullanılmakta, ders esnasında öğrenciler bu konularda olumsuz tepkiler vermektedir. Aşırı ve ötekileştirici söylemler, karşı etnik söylemleri tahrik etmekte ve olumsuz duyguları derinleştirmektedir. Ders kitaplarındaki bu tür ifadelerin yumuşatılması problemin derinleşmesini ve istismar edilmesini önleyecektir. Bu nedenle, tarih ve sosyal bilgiler ders kitapları hazırlanırken hem içerik hem de kullanılan ifadelerde bölge şartları ve hassasiyetler dikkate alınmalıdır. Hatta Malazgirt Savaşı anlatılırken Kürtlerin de katkısı olduğu sayısal verilerle ifade edilebilir. Bu da Türk-Kürt birlikteliğinin tarihi derinliğini belirtmekle birlikte ortak paydaların güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Bir başka örnek olarak, Haçlılarla mücadelesi ile bilinen ve Kürt kökenli olan Selahaddin Eyyubi’nin tüm İslam dünyasında hizmetlerinden ötürü bilindiği ve takdir edildiği vurgulanabilir. I. Dünya Savaşı’ndaki cephelelerde bölge insanın mücadelesi, şehitler, Milli Mücadele’ye katkı vb. somut örnekler verilerek belirtilebilir. Özetle tarihi ve kültürel ortak paydaların artırılabilmesi için müfredatta mutlaka bölge insanının içinde kendi geçmişini bulduğu somut örnek olaylar yer almalıdır.

öğretilmesi⁴³, ortak tarih bilincinin geliştirilmesi⁴⁴, ders kitaplarının yerel değerleri de yansıtması⁴⁵

- Din dersleri uygulamalarındaki aksaklıkların giderilmesi:⁴⁶ Liselerde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin seçmeli hale getirilmesi ve isteyenler için süresinin artırılması, okullardaki din dersi öğretmenleri açığının giderilmesi⁴⁷, okullara kitap desteği yapılması⁴⁸, din dersi kitaplarında

---

⁴³ Tarih öğretiminde yeni anlayışları hâkim kılmak gerektiği, modern millet tanımı içerisinde “ırk” olgusunun yer almadığı, asli olanın tarih, ülke ve ideal birliğinin olduğu yaklaşımı ön plana çıkarılmalıdır.

⁴⁴ Yakın dönem tarihinin öğrencilere gerçekçi ve sistemli bir şekilde anlatılması gerekmektedir. Mevcut haliyle eksik, gerçeklerden uzak sözlü bilgilerle çocukların donatılması, tarih bilinci vermediği gibi etnik bilinç ve ayrılıkçı düşünceleri de tetiklemektedir. Sadece teorik bilgi yerine öğrencilerin, Çanakkale’ye, Dumlupınar’a ve büyük şehirlerdeki müzelere götürülmesi tarih bilgilerinin görsel mesajlarla pekiştirilmesini sağlayacaktır.

⁴⁵ Türkiye’de yaşayan diller, inançlar ve kültürlerin tanıtılmasına yönelik dersler hazırlanarak ortaöğretimde ve üniversitelerde seçmeli ders veya özel ders olarak okutulmalıdır. Özellikle sosyal bilgiler, tarih, vatandaşlık ve coğrafya derslerinin müfredatlarına yöresel bilgiler öncelikle bir parça olarak eklenmeli, ulusal ve genel konular bunların üstüne bina edilmelidir. Bir öğrencinin kendi şehrinin ve bölgesinin tarihini, şahsiyetlerini, coğrafyasını bilmesi önemlidir. Bunun üstüne ülkenin milli tarihi, şahsiyetleri ve coğrafyası öğretilmelidir.

⁴⁶ Liselerde sadece haftada bir ders saati (40 dk.) olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi yeterli olmamakta ve halk dini konularda daha fazla eğitim talebinde bulunmaktadır. Ders, seçmeli hale getirilerek isteyenlere biraz daha uzun süreli olarak eğitim verilmelidir.

⁴⁷ Din dersi öğretmenlerinin sayı olarak yetersizliğinin yanı sıra, adil olmayan uygulamalar nedeniyle bazı okullarda görevlendirme ile gelen fazla din dersi hocası varken, bazı okullarda hiç din dersi hocası bulunmamaktadır. Özellikle kırsaldaki ilköğretim okullarında hocalar iltimasla merkezde görevlendirilmektedir. Din dersi öğretmenleri açığı diğer branşlardaki öğretmenlerle giderilmeye çalışılmakta ancak bu da yetersiz kalmaktadır.

⁴⁸ Okullara kitap desteği yapılmalı, özellikle din dersi kitaplarında bölgede yaygın olan Şafii mezhebinin pratiğiyle ilgili bazı temel bilgiler verilmelidir. Aksi takdirde, öğrenci "nasıl olsa bu bizim mezhepte farklıdır" diye konulara ilgisiz kalabilmektedir.

Şafii ve diğer mezheplere ve Aleviliğe ilişkin bilgilerin de yer alması, din dersi kitaplarının kapsam olarak geliştirilmesi⁴⁹

- Öğrencilerin okula uyum sorunlarının giderilmesi: Anaokulu eğitimi yaygınlaştırılarak çocuğun Türkçeyi ve okuma yazmayı zamanında öğrenmesinin sağlanması⁵⁰, ikili ve birleştirilmiş sınıflarda eğitimin önlenmesi⁵¹, okullarda etkili bir rehberlik hizmeti sağlanarak her öğrenci ile yakından ilgilenilmesi ve gelişimlerinin takip edilmesi, yetenekli gençlerin batıda eğitim almalarına imkân sağlanması⁵², zeki ve lider tabiatlı gençlerin belirlenerek özel eğitime tabi tutulması⁵³

---

⁴⁹ Din dersi kitaplarında hemen her sınıfta aynı konular işlenmektedir. Konular yıllara göre farklılaştırılarak geliştirilmelidir. Ayrıca; laiklik, şeriat, cihat, halifelik vb. kavramlar net bir şekilde tarif edilerek bu konudaki istismarlar ortadan kaldırılmalıdır.

⁵⁰ Çocuklar Türkçe'yi ve okuma-yazmayı ancak üçüncü sınıfta öğrenebilmektedir. Bu gecikme çocukların akademik başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle anaokulu eğitimi yaygınlaştırılmalıdır. Ana dili Kürtçe olmak bir ceza ve eksiklik olarak görülmemelidir. Okur-yazarlık her iki dilde de aynı anda geliştirilebilmelidir. Bununla ilgili eğitim modelleri ortaya konmalı, samimiyetle uygulanmalıdır. Çok dillilik bir ayrılıkçılık kaynağı olarak değil, zenginlik olarak görülmelidir.

⁵¹ İkili eğitim ve birleştirilmiş sınıflarda eğitim mutlaka önlenmeli, gerekirse çocuklara taşınmalı eğitimle kendi yaşlarıyla eğitim alma imkânı sağlanmalıdır.

⁵² Bölgedeki çocukların okuyamamaları örgütün insaf ve istismarına terk edilmeleri demektir. Bunun için de eğitimin kalitesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Ancak pratikte kısa zamanda bunun gerçekleşmesi mümkün olamayacağına göre, geçiş döneminde, özellikle genç neslin yetenekli olanlarının batı bölgelerine kaydırılarak orada daha iyi şartlarda eğitim almalarına imkân sağlanmalıdır.

Bölge çocuklarının hem devlet hem de sivil toplum kuruluşları aracılığıyla bölge dışındaki okullarda eğitilmeleri bir devlet politikası haline getirilmelidir. Bu süreçte, çocuklar eğitilirken yeni çevreleriyle kaynaşmaları ve dostane ilişkiler geliştirmeleri sağlanmalıdır.

⁵³ İlköğretim okulu çağındaki çocuklardan ileri düzeyde zeka ve liderlik yeteneği olanların belirlenerek özel eğitime alınması, teşvik ve motive edilmesi bölgenin ve ülkenin geleceğine katkı bakımından büyük önem taşımaktadır.

Çocuklarda liderlik yeteneğinin tespiti zor değildir. Oyun ortamı içerisinde çocuklar liderlik yeteneklerini büyük ölçüde belli ederler. Bir çocuk grubuna bir oyun görevi verildiğinde içlerinden bir kısmı hemen grubu organize etmeye çalışırlar. Bunlar

- Eğitim kurumları arasındaki mobilitenin artırılması: Üniversiteler arası ve ortaöğretim kurumları arasında öğrenci değişimi yapılması, kültürel geziler gibi aktiviteler düzenlenmesi, bölge dışındaki eğitim kurumlarında bölgeden olan öğrencilere kontenjan ayrılması ve özel imkânlar sunulması, devlet sınavlarında başarılı olan öğrencilerin burslarla ödüllendirilerek başarılarının teşvik edilmesi
- Ailelerin eğitime, okula ve çocuğuna olan ilgisinin artırılması: Öğretmenlerin öğrencilerin evlerini bir program dâhilinde düzenli olarak ziyaret etmelerinin sağlanması⁵⁴, okullarda ailelere yönelik seminerler yapılması⁵⁵
- Eğitimin yaygınlaştırılması: Kız çocuklarının eğitiminin teşviki⁵⁶, bölgede kız okullarının açılması⁵⁷, kızlara yönelik yatılı pansiyon

---

potansiyel liderlerdir. Bunlara; zekâ, muhakeme ve cesaret gibi diğer liderlik özelliklerine dair testler uygulandıktan sonra potansiyel liderler doğruya yakın derecede belirlenebilir. Daha sonra bu kitleyle maddi-manevi özel olarak ilgilenilerek ülkeye ve bölgeye yararlı insan haline gelmeleri sağlanabilir.

⁵⁴ Öğretmenlerin öğrenci/veli evlerini ziyaretleri şeklindeki uygulamalar hem bölge halkı tarafından çok olumlu karşılanmakta hem de öğrencinin yakından takibine imkân vermektedir. Ancak bu konuda öğretmenlerin özveri bakımından motive edilmeleri gerekmektedir. Ayrıca bu ziyaretler, mesaiden sayılarak ve ders zamanı gibi görev haline getirilerek öğretmenlere maddi katkı sağlanması motivasyonu daha da artıracaktır.

⁵⁵ Okullarda eğitim bilincini geliştirme ve işbirliği yapmaya yönelik ailelere seminerler verilmeli ve bu seminerlerde toplumda saygı duyulan din adamları ve kanaat önderleri de görev almalıdır.

⁵⁶ Kız çocuklarının eğitimi bölgede sosyolojik, kültürel, fiziki ve coğrafi nedenlerden dolayı erkek öğrencilere göre daha geridedir. Aileler kız çocuklarını erken yaşta evlendirmek istemekte, okula olan mesafelerin uzun olmasından (bazen gidiş geliş 40-50 km), hava ve yol koşullarının tehlikeli olmasından, pansiyon ve yurt imkânlarının yetersizliğinden ve kısıtlılığından dolayı mecburi eğitimden sonra kız çocuklarını okulamamaktadır.

⁵⁷ Bunun diğer önemli bir nedeni de kız çocuklarının ergenlik çağına ulaştıktan sonra dini hassasiyetler sebebiyle erkek çocuklarla bir arada okutulmak istenmemesidir. Kız okulları açıldığı takdirde eğitime yönelimin daha da artabileceği değerlendirilmektedir.

imkânlarının yeterli seviyeye getirilmesi⁵⁸, Milli eğitim ve müftülük görevlileri arasında işbirliği yapılması⁵⁹

- Bölgedeki eğitim sistemi düzenlenerek bölge şartlarına uyumunun sağlanması: Tarım mevsimine göre dönemlerin düzenlenmesi
- Gençlerin geleceğe hazırlanması ve sportif potansiyelinin hayata geçirilmesi⁶⁰
- Mesleki eğitimin öne çıkarılması: Mesleki eğitime yönlendirme⁶¹, katsayı adaletsizliğinin giderilerek mesleki eğitimin cazibesinin artırılması⁶²
- Örgütün okullardaki etkisinin/istismarının kırılması: İlköğretimde öğrencilere okutturulan “Andımız”ın istismarının önlenmesi⁶³, kırsalda

---

⁵⁸ Kızlara yönelik yatılı pansiyon imkânları mutlaka yeterli seviyeye getirilmelidir. Bölgede özellikle kız çocuklarına yönelik eğitim imkân ve altyapıları geliştirildikten sonra kanaat önderlerinin de yardımı ile ailelere kız çocuklarının eğitimi için ulaşılmalı ve aileler ikna edilmelidir. Bölgenin kaderi kız çocuklarının eğitimine bağlıdır. Şurası sosyolojik bir gerçektir ki annesi eğitilmeyen nesiller ülkeye faydalı olamadıkları gibi istenen akademik başarıyı da gösterememektedir.

⁵⁹ Öğretmenler ve özellikle din görevlilerinin söz ve davranışları halk üzerinde ciddi etkiler bırakmaktadır. Bu husus kırsalda daha da geçerlidir. Bu nedenle öğretmenin eğitim konusunda din görevlileri ile işbirliği yapması eğitimi yaygınlaştırma çabalarının etkisini daha da artıracaktır.

⁶⁰ Gençleri geleceğe hazırlamak ve sportif potansiyellerini hayata geçirmek için proje ve etkinlikler yapılmalıdır. Mahalle ve semtlerde oyun ve spor alanları yapılmalıdır.

⁶¹ Bölgedeki eğitim kalitesi bölge gençlerinin ülkenin diğer kesimlerindeki gençlerle yarışmalarına imkân vermemekte, çocukların büyük kısmı üniversitelere girememektedir. Bu da işsiz kalan gençlerin büyük ölçüde örgüt tarafından istismarına ve sokak eylemlerinde kullanılmalarına neden olmaktadır. Diğer yandan bölgede yapılacak sanayi yatırımları için ihtiyaç duyulacak kaliteli ve yeterli işgücü de bulunmamaktadır. Mesleki eğitim desteklenmeli ve mesleki eğitime yönlendirme 8. sınıftan önce başlamalıdır.

⁶² Meslek liselerine uygulanan katsayı dolaylı da olsa devlet karşıtlığına dönüşmektedir. Katsayı sorununun acilen çözülmesi gerekmektedir.

⁶³ İlköğretim ikinci kademedeki “Andımız” okunurken bazen gönülsüz okuma ile karşılaşmakta bazen de “Ne Mutlu Türküm” ve “Ne Mutlu Kürdüm” sesleri birbirine karışmaktadır. Bu da gereksiz yere etnik duyguların tahrik olmasına neden olmaktadır.

bazı yörelerde mevcut olan “ev-okul” sisteminin ıslah edilmesi veya kaldırılması⁶⁴, örgütle işbirliği içerisinde olan idareci ve öğretmenlerin meslekten çıkarılması⁶⁵

- Bölge üniversitelerindeki öğretim üyesi kadrolarının tamamlanması: Üniversitelerde görev yapan öğretim görevlilerine askerlik vazifelerini bölgedeki üniversitelerde yapma imkânı sağlanması, teşvik edici yeterlilikte ek tazminat verilmesi, bölgede belirli süre görev yapmanın özlük haklarına olumlu yönde yansıtılması yönünde imkânlar sağlanması

ii. Sosyal Strateji ve Projeler

Strateji

Ailelerde çocuk sayısının fazla olması ailelerin çocuklara olan ilgisini azaltmakta ve çocukların maddi ve manevi olarak beslenmesini önlemekte, bu da çocukların ebeveynlerinden layık oldukları ilgiyi görmesini engellemektedir. Sevgisiz, şefkatsiz ve eğitimsiz kalan çocuklar da kolaylıkla istismar edilebilmekte ve şiddete yönelebilmektedir. Ayrıca eğitimsiz ve işsiz gençlerin çoğalması, sorunun aileleri de aşarak hızla toplumsal sorunlara dönüşmesine neden olmakta bu da toplumda telafisi zor yaralar açmaktadır. Hızlı işleyen adil bir adalet sisteminin olmaması nedeniyle vatandaş sorunlarının çözümünde devlet birimleri yerine kaba güce, kısmen ağılık sistemine kısmen de örgüte müracaat etmek zorunda kalmaktadır. Feodal kültürün de etkisiyle, çok çocuk sahibi olmak çevrede gücü ifade etmektedir. Ayrıca inanç sistemi de çok çocuk sahibi olmayı

---

⁶⁴ Bazı kırsal yörelerde “ev-okul” adıyla birleşik sınıf mantığıyla okul açılmış ve genellikle lise mezunu mahallinden öğretmen temin edilerek eğitim yapılmaya çalışılmıştır. Ancak bu uygulama çok verimli olmadığı gibi, söz konusu uygulamanın örgüt tarafından da büyük ölçüde istismar edildiği ifade edilmektedir.

⁶⁵ Bölgede görev yapan öğretmenlerin devlet millet bütünleşmesi adına gösterdikleri gayret ve samimi çabalar, milli eğitimdeki bazı öğretmenler ve idari kadroda bulunan ve örgüte sempati duyduğu değerlendirilen bazı görevlilerce etkisizleştirilmeye çalışılmakta ve bu öğretmenler küstürülmektedir. Bu tür zarar veren idareci ve öğretmenlerin tespit edilerek etkisiz kılınması gerekmektedir.

teşvik etmektedir. Bu nedenlerden dolayı, çocuk sayısının kısa süre içerisinde dengeli bir yapıya oturması pek kolay görülmemektedir.

Yapılan bilimsel araştırmalarda bölgede devlete olan güvenin oldukça sarsıldığı⁶⁶, dolayısıyla devlet eliyle yapılan hizmetlerin, örgütün propagandalarının da etkisiyle fazla terapi etkisinin olmadığı, yapılanların zaten devletin görevi şeklinde algılanmakta olduğu görülmektedir. Devlet imkânlarıyla mukayese edildiğinde kısıtlı imkânlarla sahip olmalarına rağmen sivil toplum kuruluşlarının bölgede ürettiği eğitim hizmetleriyle aynı ve nakdi yardım hizmetleri, devletin sağladığı benzer içerikli faaliyetlere göre halk tarafından daha fazla kabul görmektedir.⁶⁷ Bu nedenle sivil toplum kuruluşları sorunun çözümüne katkı bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Bölgede örgütün de tahrikiyle yükseltilmeye çalışılan tansiyonun farklı etnik ve kültür grupları arasında gerginliğe sebep olmaması ve kırınglıkların nefrete dönüşmemesi için sosyal mobilitenin artırılması gerekmektedir.

Sosyal stratejinin hedefi; sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıkarılarak hizmetlerin mümkün olduğu kadar kendini kanıtlamış ve toplum yararına hizmet eden sivil toplum kuruluşları eliyle yürütülmesi, bunların devlet tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmesi ve güvenliklerinin sağlanması; bölgede yaşayan değerler zorlanmadan bakılabilecek ve ilgilenilebilecek sayıda sağlıklı ve eğitilmiş çocuk sahibi olunmasının teşviki ve desteklenmesi; sosyal mobilitenin artırılması, bölgedeki sosyal yapının ıslahı, aile yapısının güçlendirilmesi, farklı etnik ve kültür gruplarıyla evliliklerin teşvik edilmesi, sosyal yardımların adil olarak dağıtılması ve karşılıksız olarak yapılmaması, kadınlara dönük sosyal projeler geliştirilerek

---

⁶⁶ BİLGESAM tarafından yapılan ve ‘‘Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi’’ adıyla yayımlanan çalışma; Bölgedeki Kürtler arasında, Devlete güvenin %60 ve Güvenlik güçlerine güvenin %55’ler düzeyinde olduğunu ve bu değerlerin terörün daha yoğun yaşandığı illerde %35’lere kadar düştüğünü göstermektedir.

⁶⁷ BİLGESAM, ‘‘Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi’’, 2009.

sosyal hayata katılımlarının teşvik edilmesi, gençlerin rehabilitasyonuna yardımcı olacak tesislerin açılması ve faaliyetlerin yürütülmesi olmalıdır.

Projeler

- Sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıkarılması, desteklenmesi ve güvenliklerinin sağlanması⁶⁸
- Sosyal mobilitenin artırılması⁶⁹, bu kapsamda; kardeş il uygulamasıyla karşılıklı ziyaretlerin gerçekleştirilmesi⁷⁰, kurumlar arası karşılıklı ziyaretlerin gerçekleştirilmesi⁷¹, iç turizmin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi
- Bölgedeki sosyal yapının ıslahı⁷²

---

⁶⁸ Devlete karşı oluşmuş kırınglık ve örgütün olumsuz propagandaları nedeniyle bölgeye götürülen birçok hizmet hak ettiği şekilde gönüllerde yer almamaktadır. Bu nedenle bir kısım hizmetler devletin de desteğiyle liyakatli ve uygun sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülmelidir. Bu şekilde bölgedeki sorunların çözümü daha kolaylaşır ve rehabilitasyon daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Bu kapsamda bölgede şiddetle arasına mesafe koyan bütün STK'lerden istifade edilebilir. Sürecin hızlandırılabilmesi için STK'ların maddi olarak desteklenmesi ve bölgedeki güvenliklerinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

⁶⁹ Farklı kültür ve etnik grupların birbirlerini daha yakından tanımaları, diyalog kurabilmeleri için her fırsatta batıdan doğuya doğudan batıya gezi ve ziyaret programları düzenlenerek hareketlilik artırılmalıdır. Geniş çaplı temaslar, oluşmuş önyargıların kırılmasına neden olacak ve sorunun ırkçılığa dönüşmeden kültürel farklılık boyutunda kalmasına ciddi katkı sağlayacaktır.

⁷⁰ Doğu ile batı illeri arasında illerin konumları ve kültürel yapıları da dikkate alınarak yapılacak bir gruplamayla kardeş iller belirlenmeli, hazırlanacak çok yönlü ortak programlar ile hem bölge halkının bölge dışındaki illerle kaynaşması sağlanmalı hem de bu illerdeki insanların bölge halkına olan ön yargıları giderilmelidir.

⁷¹ Kardeş il programı alt dallara ayırarak iller bünyesindeki aynı veya benzer faaliyet yürüten kurumlar kardeş kurumlar olarak belirlenmeli ve bunlar arasında ortak ve bütünleştirici faaliyetler yürütülmelidir.

⁷² Osmanlı toprak yönetiminden günümüze, tapuları olmamasına rağmen Doğu Anadolu'da toprağın büyük bir kısmı köy ağalarının elindeydi. Kısmen yapılmış olmakla birlikte, toprak reformu ve kadastro çalışmaları tam olarak

yapılamadığından durum bugün de tam olarak değişmiş değildir. Bölgede şeyhler için yapılan değerlendirmelerin benzerleri ağalar için de geçerlidir. Onlar da hem ekonomide, hem de siyasette ciddi bir güç odağı idiler. İlk dönemlerde eğitim almıyorlardı, ancak son dönemlerde çocuklarını okuttular. Onların da desteklediği parti öne çıkıyordu, hatta birer ırgat olarak çalışan binlerce köylünün oyu ağanın oyuydu. Seçimlerde bir köy adına bir-iki kişinin bütün oyları kullandığı nadir değildi. Okuma yazma yaygınlık kazanınca herkes oyunu kendisi kullandı ancak yine de ağanın işaret ettiği partiye verdi. Ağa hem çok zengindi, hem fedaileri vasıtasıyla çok zalimdi, hem devlet nazarında itibar sahibiydi, hem de toprak onundu. Biraz abartılı bile olsa, çok sayıda Türk filmine konu olan ağalık sistemi halkı canından bezdirmişti. Okuma yazmanın yaygınlık kazanması ve bazı köylü çocuklarının büyük şehirlere okuma ya da çalışmak üzere gitmeleri ağalık sisteminin sorgulanmasına neden oldu. Ancak acımasız olan bu sistem hiç sarsılmadı. Doğrusu devletin de bu sisteme karşı bir projesi ya yoktu ya da mevcut durum işine geliyordu.

Son dönemde bölgede ortaya çıkan etnik ve dini motifli örgütler, önce halkın şuuraltında büyük kin beslediği ağalık sistemine saldırarak bölge halkının nazarında kısa zamanda prim yaptı. Ancak eski zulüm ve sömürsünü kısmen kaybetse de bugün bile, bölgede ağalık sisteminin hala canlı olduğunu söylemek mümkündür. (Bazı ağaların korucu başı oldukları ve eski zulümlerini sürdürdükleri de bilinmektedir.) Elbette konunun bölge halkının eğitim seviyesiyle de yakın ilişkisi bulunmaktadır, ancak dini motifli terör örgütleri dâhil, bölgeyi karıştırmak isteyen herkes için ciddi bir propaganda malzemesi olduğu unutulmamalıdır.

Bölgede bulunan üç etki odağının (medrese eğitimi almış hocalar, tarikat şeyhleri, toprak ağaları) durumunun normal bir süreç içerisinde ıslah edilmeyip, kimisinin kısmen, kimisinin de tamamen çok hızlı bir şekilde etkisiz hale gelmesi, bölgede maddî ve manevî ciddi bir boşluğun doğmasına neden oldu. Aslında terör odaklarının istediği de buydu. Böylece her konuda istedikleri gibi hareket etme serbestisine kavuşmuş oldular. Maddî-manevî ortaya çıkan herhangi bir problem için müracaat edilecek kimse bulunamamakta, menfî olaylara dur diyebilecek önderler yetişmemektedir. Bu arada devlet otoritesinin de zaman zaman zaafa uğradığı veya öyle bir görüntü verdiği de gözden ırak tutulmamalıdır. Bu noktadaki sorunu çözmeye yönelik iki şey yapılabilir:

- Bu boşluk, bölgede dinî, sosyal ve ekonomik alanda derinlemesine yapılmış bir araştırmanın verileri dikkate alınarak devlet tarafından her yönden doldurulmalıdır.
  - Bölgenin tarihî mirası ve gelenekleri göz önüne alınarak toplum üzerinde etkili olan âlim vb. kanaat önderlerinin öne çıkmasına yardımcı olunmalıdır.
- Aksi takdirde ne terörün ne de daha başka büyük sıkıntıların önüne geçmek mümkün olacaktır. Kısaca özetlenen bölgenin sosyal yapısı master bir proje olarak ele alınmalı, bilim insanları tarafından bölgede yapılmış/yapılacak olan alan araştırmalarından elde edilen verilere dayalı olarak geliştirilecek kısa ve uzun vadeli

- Aile yapısının güçlendirilmesi⁷³
- Farklı etnik ve kültür gruplarıyla evliliklerin teşvik edilmesi⁷⁴
- Sosyal yardımların sürdürülmesi: Bu kapsamda; dağıtımın adil olarak yapılması⁷⁵ ve sosyal yardımların karşılıksız olarak yapılmaması⁷⁶

---

rehabilitasyon projeleriyle bölgenin sosyal yapıdan kaynaklanan sorunları çözümlenmelidir.

⁷³ Bölgedeki durumda eskiye nazaran ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kapsamda aile yapısı, akraba ilişkileri, Türk-Kürt ilişkisi, devlete olan güven vb. toplum hayatında vazgeçilmez değerler olumsuz yönde değişmiş ve ciddi derecede tahribata uğramıştır.

Uzun süre ve genel olarak geleneksel ataerkil yapıya sahip olan aile düzeni çeşitli nedenlerle etkilenmiştir. Olumsuz yöndeki bu etkilenmede televizyon yayınları, bölgede görev yapan bazı güvenlik görevlilerinin ve kamu personelinin yanlış davranışları, köy boşaltmaları, örgün eğitimle verilen bazı değerlerin aile değerleriyle çatışması, yetersiz ve çağa hitap etmeyen din eğitimi, ekonomik sıkıntılar, medyatik olumsuz etkiler, abartma ve genellemelerin oluşturduğu psikolojik travmalar, aile reislerine ve erkeklerine yapılan aşağılayıcı işkence ve davranışlar, faili meçhuller, hem dağda-hem askerde binlerce bölge insanının kaybı gibi faktörler etkili olmuştur. Bu listeyi uzatmak mümkündür. Ama sayılanların tamamı az veya çok aile yapısını olumsuz yönde etkilemiştir. Bölgedeki intihar, boşanma ve namus cinayetleri dâhil, aileyi ilgilendiren herhangi bir konudan söz edileceği zaman bu karmaşık durum gözden ırak tutulmamalıdır. Yapılacak şey, yukarıda özet olarak belirtilen alanlarda kapsamlı bilimsel araştırmalar yapılarak gerekli önlemlerin alınmasıdır. Elbette kısa vadede sonuç almak kolay olmayacaktır, ama daha fazla gecikilmemelidir. Kaldı ki, sorun sadece bölgeye mahsus bir sorun da değildir. Aile yapısının olumsuz yöndeki etkilenmesi bütün ülke çapında devam etmekte olan bir sorundur.

⁷⁴ Farklı gruplarla yapılan evlilikler en önemli toplumsal kaynaşma araçlarından birisidir. Bu husus maddi olarak da desteklenerek teşvik edilmelidir.

⁷⁵ Sosyal yardımlar tam olarak adil bir şekilde dağıtılamamaktadır. Bazı yerlerde girişken olmayan muhtaçlara hiç yardım ulaşmazken bazıları birden fazla yardım alabilmektedir. Bu da hem devlete olan güven duygusunu zedelemekte hem de adalet düşüncesini sarsmaktadır. Bir başka husus da muhtarlar tarafından dağıtılan yardımlar, bazı bölgelerde adam kayırma nedeniyle muhtaç ailelere tam olarak ulaşamamaktadır.

Son dönemlerde sosyal yardımlar nisbeten dengeli olarak dağıtılmaya çalışılmakta ise de kurulan sistem yeterli değildir. Bu maksatla her ilde personelin durumunu

- Kadınlara dönük sosyal projeler geliştirilerek sosyal hayata katılımlarının teşvik edilmesi⁷⁷: Bu kapsamda; kadınlara yönelik sosyal merkezlerin sayısının ve mevcut olanların da kalitesinin artırılması, ihtiyaç duydukları konularda danışmanlık hizmeti verecek birimlerin kurulması, bu hizmetle kadınlara sahip oldukları haklar ve çocuk eğitimi konularında bilgi verilmesi, bu birimlerden her ailenin faydalanabilmesi için gerekli olan tanıtım faaliyetlerinin yapılması
- Gençlerin rehabilitasyonuna yardımcı olacak tesislerin açılması/faaliyetlerin yapılması: Bu kapsamda; bölgede spor kulüpleri kurulması, spor okulları açılması, desteklenmesi ve turnuvalar düzenlenmesi; bölgede gençlere ve çocuklara dönük faaliyet gösterecek sanat dalları, eğlence ve eğitim merkezleri açılarak iletişimin artırılması ve rehabilite edilmesi
- Bakılabilecek ve ilgilenilebilecek sayıda sağlıklı ve eğitimli çocuk sahibi olunmasının teşviki ve desteklenmesi⁷⁸: Bu kapsamda; ailelerin konu

---

ayrıntılı olarak takibe imkân veren bir veri tabanı oluşturulmalı ve bu veri tabanı sürekli olarak güncellenmelidir.

⁷⁶ Yardımların rüşvet olarak veya taviz olarak algılanmaması ve halkın sadaka kültürüne alıştırılmaması için aynı ve nakdi yardımlar karşılıksız olarak verilmemeli, ufak da olsa bir gayret veya başarıya bağlanmalıdır. Örneğin, öğrenci yardımlarının not ortalaması 3 üzerinde olanlara verilmesi, ağaç dikene para verilmesi, yarı zamanlı bazı işler karşılığında ödeme yapılması gibi..

⁷⁷ Bölgenin rehabilitasyonunda kadınlar kilit önemdedir. Bu kitle yetiyecek gençlere temel değerlerin kazandırılmasında en önemli unsuru oluşturmaktadır. Bu nedenle bölgede kadınlara pozitif ayrımcılık uygulanarak her türlü imkân sağlanmalıdır. Kadınların sorunlarının çözülmesine dönük olarak, kadınlara yönelik sosyal merkezlerin sayısı ve mevcut olanların da kalitesi artırılmalıdır. Bu merkezlerde, ihtiyaç duydukları konularda danışmanlık hizmeti verilmeli, bu kapsamda kadın hakları, çocuk eğitimi ve isteğe bağlı olarak dini konularda bilgi verilmelidir. Bu birimlerden her ailenin faydalanabilmesi için etkili tanıtım faaliyetleri de gereklidir.

⁷⁸ BİLGESAM'ın yaptığı araştırmada (Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi, 2009); ana dili Kürtçe olanlarda terörün daha fazla yaşandığı illerde çocuk sayısı ortalaması 4,63 iken, bu ortalama terörün daha az yaşandığı illerde 4,09'a, göç ile oluşan mahallelerde ise 3,50'ye düşmektedir.

hakkında bilgilendirilmesi ve eğitilmesi⁷⁹, isteyenlere gerekli korunma materyalinin ücretsiz olarak dağıtılması, çocuklar için sağlanan teşviklerin belirli sayılara kadar tam olarak uygulanması ve çocuk sayısı daha da arttığında sağlanan desteğin tedrici olarak azaltılması⁸⁰, bölgede eğitimin yaygınlaştırılması⁸¹

Aynı şekilde, ana dili Türkçe olanlarda terörün daha fazla yaşandığı illerde çocuk sayısı ortalaması 3,40 iken, bu ortalama terörün daha az yaşandığı illerde 3,15'e göre ile oluşan mahallelerde ise 1,78'e düşmektedir.

Genel çocuk sayısı ortalamalarına il ayrımı yapılmadan bakıldığında ise; ana dili Kürtçe olanlar 4,38 ortalama ile en yüksek çocuk sayısına sahipken, ikinci sırada 4,22 ortalama ile ana dili Arapça olanlar, müteakiben 3,59 ortalama ile ana dili Zazaca olanlar ve en sonda da 3,15 ortalama ile ana dili Türkçe olanlar gelmektedir. Ailelerde çocuk sayısının fazla olması ailelerin çocuklara olan ilgisini azaltmakta ve çocukların maddi ve manevi olarak beslenmesini önlemektedir. Sevgisiz, şefkatsiz ve eğitimsiz kalan çocuklar da kolaylıkla istismar edilebilmektedir.

⁷⁹ Sağlık personelinin Diyanet personeliyle de işbirliği yaparak “bakılabilecek ve ilgilenilebilecek sayıda sağlıklı ve eğitimli çocuk sahibi olunması” konusunda halkın bilgilendirilmesi sorunun makul bir süre içerisinde çözümüne önemli katkılar sağlayabilir. Özellikle dini şahsiyetlerin halka bu konuda dinin esneklik sınırlarını anlatması çok büyük önem taşımaktadır.

⁸⁰ Son dönemde uygulanan, annelere eğitim maksatlı ödenen “şartlı nakit desteği” gibi parasal yardımlar adeta çok çocukluluğu teşvik eden önemli bir etken haline gelmiş durumdadır. Birçok aile aldığı sosyal yardımlarla çalışmadan geçinecek durumdadır. Çocuk sayısı alınan paranın miktarını artırdığından, bu durum hem çalışmamayı hem de çok çocukluluğu teşvik etmektedir. Bu da sonuçta bölgedeki problemi büyötmektedir. Yardımların hedefine tam olarak ulaşabilmesi için belirli bir sayıya kadar çocuk başına yardım yapılmasını ve belirli bir sayıdan sonra giderek azalan bir yardım miktarını öngören bir sistemin hayata geçirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

⁸¹ BİLGESAM'ın yaptığı kapsamlı alan araştırmasına (Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi, 2009) göre, bölgede öğrenim durumu yükseldikçe çocuk sayısı azalmaktadır. Okuryazar olmayan ve sadece okuryazar olanlarda çocuk sayısı ortalaması 5,66 iken bu ortalama ön lisans ve üzerinde eğitime sahip olan bireylerde 2,26'ya düşmektedir. Ayrıca, geleneksel yöntemlerle evlenenlerin çocuk sayısı ortalamaları tanışarak evlenenlere göre daha yüksektir. Tanışarak evlenenlerin çocuk sayısı ortalaması 2,66 iken bu ortalama görücü usulüyle evlenenlerde 4,37'ye, kaçırarak evlenenlerde 4,99'a ve berdel usulüyle evlenenlerde 6,17'ye çıkmaktadır.

iii. Sosyo-kültürel Strateji ve Projeler

Strateji

Yapılan bilimsel araştırmalarda, halkın, farklı kültür ve etnik gruba mensup olanlar arasındaki en büyük birleştirici faktörün din unsuru olduğuna inandığı ve dine karşı ciddi derecede ilgi duyduğu, ancak bu ilgi ve sempatinin, genelde derinliği olmayan, az bilgiye dayalı ve daha çok geleneksel olduğu görülmektedir. Dini yaşama yönünde hassasiyet gösteren kesimlerde⁸² ayrılıkçı fikirler ve ülkeye aidiyet duyguları bakımından olumlu bir tablo görülmekte ise de, bölge insanının hem etnik temelli hem de dini motifli terör örgütleri tarafından kolaylıkla istismar edilebildiği de araştırmalarda görülmektedir. Bu nedenle bölgede dini hayatın, dinin özüne uygun ve doğru bir çizgide devam etmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu alandaki hedef; halkın bilgi eksikliğinden kaynaklanan nedenlerle dini istismar etmeye çalışan etnik ve dini motifli radikal terör örgütlerinin

---

Yukarıdaki tablolarda eğitim ve sosyalleşme düzeyi arttıkça çocuk sayısının azalmakta olduğu görülmektedir. Eğitimin yaygınlaşması ve sosyalleşmenin hızlanması bu sorunun çözümüne de ciddi derecede katkı sağlayacaktır.

⁸²BILGESAM tarafından yapılan alan araştırmasına (Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi, 2009) göre; halka, farklı kültür ve etnik mensubiyeti olanlar için “Toplayıcı/Birleştirici faktörler”in neler olduğu sorulduğunda, en büyük birleştirici faktörün din unsuru olduğu ortaya çıkmaktadır. Ortak kültür, tarih ve kader birliğine sahip olma, ortak dil kullanma ve ortak yaşama alanına sahip olma, aynı mezhepten olma, birleştirici faktörler olarak din faktöründen sonra gelmektedir.

Dindar kesim için belirtilen bu hususlar görülmekte ise de, yapılan regresyon analizlerinde, bölge insanı bir bütün olarak ele alındığında bölgede sahip olunan geleneksel ve ortalama dini değerlerin, PKK/Öcalan’a güven değerini negatif yönde çok daha az oranda etkilediği görülmektedir. Başka bir deyişle bilgi ve pratiği daha fazla olan kitlede etnik temelli terör örgütlerine sempati ve güven ciddi derecede azalırken, ortalama geleneksel dini değerlere sahip olan kitlede sempati ve güven aynı derecede düşmemektedir. Bu durum bilgi derinliği olmayan halkın kolayca istismar edilebildiğini de göstermektedir.

Diğer yandan; örgüt tarafından bölgede yapılan, devletin dinsiz olduğu propagandası devlete olan güven kaybını etkileyen önemli hususlardan birisini oluşturmaktadır.

(PKK ve Hizbullah vb.) hareket alanlarını daraltmaya dönük olarak, halkın dini yönden bilgilendirilmesi, din ve vicdan özgürlüğünün sağlanması olmalıdır.

Bu kapsamda; Diyanet teşkilatının faaliyetlerini etkili olarak sürdürmesi, Şafii ve diğer mezheplere ait uygulamalara özel dikkat gösterilmesi, hutbe ve vaazların içerik olarak zenginleştirilmesi ve gerektiğinde halkın anladığı dilde verilmesi, devletin dinsiz olduğu yönündeki örgüt propagandalarının etkisiz kılınması, radyo ve televizyonların dini eğitime katkı sağlayacak şekilde daha etkili olarak kullanılması, dinin ırkçı fikirlere eleştirel bakışının anlatılması, örgütün din adamları üzerindeki baskısının etkisiz kılınması, örgüt yandaşı din adamlarının etkilerinin azaltılması büyük önem taşımaktadır.

Bölgede kimlik bilinci kapsamında en önde gelen unsur dil unsurudur. Dil konusundaki var olduğu öne sürülen bazı sınırlamalar ayrılıkçı fikirlere sahip olmayan kitle tarafından da temel insan haklarının önüne konmuş bir engel olarak görülmekte ve tepki gösterilmektedir.

Bugüne kadar demokratik açılım kapsamında Kürtçenin kullanımıyla ilgili iyileştirmeler sağlanmış olmakla birlikte iyileştirmelerin henüz tatminkâr bir düzeye ulaşmadığı da bir gerçektir.

Bu konudaki hedef; resmi dil Türkçe olmakla birlikte, herkesin ana dilini günlük hayatta rahatça kullanabilmesi ve okul sistemi içerisinde de seçmeli ders olarak okuyabilmesi olmalıdır.

Bu kapsamda; Kürtçenin bütün lehçelerinin ve Zazacanın önündeki varsa engellerin günlük hayatta rahatça kullanılabilecek şekilde kaldırılması, okullarda seçmeli ders olarak okutulmasına imkân sağlanarak isteyenlere ana dilini öğrenme fırsatı verilmesi, Kürtçe ve Zazacanın yanında Türkçenin kullanılmasının da teşvik edilmesi ve esas resmi dil olarak devam etmesi gerekmektedir.

Projeler

- Diyanet teşkilatındaki mevcut sistemin ıslahı ve bölgede teşkilattan azami derecede istifade edilmesi
- Mesleki eğitim faaliyetleri artırılarak din görevlilerinin bilgi ve temsil düzeylerinin yükseltilmesi⁸³
- Müftülerin ildeki dini hizmetlere daha yakından nezaretinin artırılması⁸⁴
- Hutbe ve vaazların içerik olarak zenginleştirilmesi ve dilinin halkın anladığı dilden olması⁸⁵
- Devletin dinsiz olduğu yönündeki örgüt propagandasının etkisiz kılınması⁸⁶
- Örgütün din adamları üzerindeki baskısının kırılması⁸⁷

---

⁸³ Din görevlilerinin dini birikim ve kültürel seviyelerinin iyi durumda ve doğru olması gerekmektedir. Bugün bunu tam olarak söylemek mümkün değildir. Bu maksatla, imamların nitelik olarak gelişmelerine imkân sağlamak üzere il ve ilçelerde kolayca mesleki eğitim alabilmelerine imkân sağlanmalıdır. Bunun için de il ve ilçelerde köyden gelen imamların kalabilecekleri mekânlar ve kütüphane gibi imkânlar oluşturulmalıdır.

Ayrıca okuma ve araştırma yapmaları teşvik edilmeli ve KPSS ve DGS sınavlarında mesleki konulara ağırlık verilmelidir. Din görevlilerinin dini bilgi ve kültürel seviyelerinin iyi olabilmesi için günde en az üç saat okuma ve araştırma yapmaları sağlanmalıdır.

⁸⁴ Bölgede müftüyü görmeyen imamlar mevcuttur. Müftüler köyleri dolaşmalı, hem bilgi seviyesi bakımından, hem de idarecilik yönünden iyi seviyede olmalı ve mevzuatı iyi bilmelidir.

⁸⁵ Hutbe ve vaazlar; içeriği dolu, halkın anlayabileceği seviyede ve problemlere ışık tutacak, çare sunacak nitelikte olmalıdır. Ayrıca özellikle köyler, kasabalar ve il ve ilçelerin göç alan varoş kesimlerinde yaşayan halkın, gerek dini eğitiminde gerekse hutbe ve vaazlarda Kürtçe kullanılarak rehabilite edici etkisi artırılmalıdır.

⁸⁶ Nispeten daha dindar olan yörelerde örgüt kendisine sempati duyan din görevlilerinden yararlanmaktadır. Bu yörelerde kendilerini halka kabul ettirmek ve onların desteklerini almak için “bu devlet dinsizdir” söylemini kullanarak kendilerinin dindar oldukları görüntüsünü vermeye çalışmakta ve propaganda yapmaktadırlar.

- Örgüt yandaşı din adamlarının etkilerinin azaltılması⁸⁸
- Örgütün dini kapsamlı propagandalarının etkisiz hale getirilmesi⁸⁹
- Örgütlerin (PKK ve Hizbullah) dini istismar faaliyetlerinin etkilerinin zayıflatılması⁹⁰

Dil Konusundaki Projeler

- Kürtçenin lehçeleri ve Zazaca'nın günlük hayatta kullanılmasının önündeki varsa engellerin kaldırılması, kullanılmasının kolaylaştırılması
- Kürtçenin lehçeleri ve Zazaca'nın okullarda seçmeli ders olarak okutulması

---

⁸⁷ Terör örgütünün halk üzerindeki etkisi ve tehdit mekanizması halen devam etmektedir. Din adamlarını kendi taraflarında göstermek için kendilerinin düzenlediği dini toplantılarına katılma konusunda onlara baskılar yapılmaktadır. Hatta örgütün etkisinin fazla olduğu illerde karşı koyan din görevlileri öldürülmektedir. Din görevlileri devlet görevlileri olmalarına rağmen bu baskıları yaşamakta, halk ise daha fazla baskıya maruz kalmaktadır. Yapılacak toplantılarda cami ve taziye evleri adres olarak gösterilmektedir. Bu baskıların devam etmesi bölgedeki olumsuz değişimi ciddi derecede etkilemektedir. Bu nedenle din görevlileri ve kanaat önderlerinin güvenlikleri sağlanarak, örgüte karşı durabilmeleri sağlanmalıdır.

⁸⁸ Örgüt yandaşı “melle” denilen insanların bir kısmı tarafından kalabalık mekânlarda demagoji yoluyla zihinler karıştırılmaktadır. Bu insanlar şimdilik sadece kendi yandaşları tarafından destek görmekte ise de, tedbir alınmadığı takdirde zamanla başkaları da olumsuz yönde etkilenecektir. Dini argümanlarla yaklaşıldığından sorunla mücadele bağlamında büyük zararlar vermektedir. Örgütün uzantısı bir kuruluş olan DİVES isimli sendikanın kontrol altına alınması gerekmektedir.

⁸⁹ Örgüt "bizim de imamlarımız var, ancak sizin dediğiniz gibi söylemiyorlar" diyerek ihtilaflar çıkarmakta ve din dersi öğretmenleri ile diğer din görevlilerinin etkisini azaltmaya çalışmaktadır. Örgüte yakın din adamlarının etkisinin kırılabilmesi için aynı hizmet, daha doğru ve etkili bir şekilde verilmelidir.

⁹⁰ Bunun için de yasakçı uygulamalar yerine; dinin doğru olarak öğretilmesi, halkın zamanında ve doğru olarak bilgilendirilmesi, örgütün dini alanda istismar ettiği konular belirlenerek gecikilmeden karşı bilgilendirmenin yapılması önem taşımaktadır.

- TRT-6'da aynı anda Kürtçenin lehçeleri ve Zazaca'da televizyon yayınları ve aynı şekilde TRT'de radyo yayınları yapılması

iv. Psiko-sosyal Strateji ve Projeler

Strateji

Toplumun büyümüş bir insan, insanın da küçülmüş bir toplum gibi olduğu dikkate alındığında, bölgedeki toplumsal sorunlarda psiko-sosyal etkenlerin önemli derecede rol oynadığı görülmekte, yapılan bilimsel araştırma bulguları da bunu desteklemektedir. Bölgede ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim, sağlık ve diğer alanlarda her türlü iyileşme sağlansa bile, paralel olarak psiko-sosyal alanda iyileşme sağlanamadığı takdirde normalleşmenin mümkün olmayacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, bu konuya özel önem verilmesi gerekmektedir.

Bu alandaki hedef; yıllardan beri bütün vatandaşlarımızda (Türklerde Kürtler hakkında, Kürtlerde Türkler hakkında vb.) oluşmuş, zihinlerde yer etmiş olumsuz algıların olumluya dönüştürülmesi, terörü ve yanlış algıları doğrudan ve dolaylı olarak besleyen etkenlerin etkilerinin yok edilmesi veya en azından azaltılması, farklılıkların bir çekişme alanı yerine bir arada yaşamaya ve ortak hedeflere yürümeye güç katacak şekilde olumlu bir atmosferin doğmasına zemin olarak hazırlanması olmalıdır.

Bu kapsamda; fanatizm ve radikalizmle mücadele edilmesi, toplumda sosyal damgalamayı (etiketlemeyi) en aza indirecek tedbirlerin alınması, sosyal afazinin rehabilite edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Diğer yandan; kolay para kazanma düşüncesinin ortadan kaldırılması ve insanların üretken olmaya teşvik edilmesi, toplumsal empatinin geliştirilmesi, yaygın olarak talep edilmekte olan kültürel hakların karşılanması, devlet görevlilerinin hatalarının en aza indirilmesi, etnik ayrımcılık algısına neden olan uygulamaların ortadan kaldırılması, insanlara kimlik baskısı yapılmaması ve insanların kendi kimliklerinin kabul edilmesi,

devlete olan güven duygularının güçlendirilmesi, toplumsal entegrasyonun güçlendirilmesi, demokratikleşmenin hız kesmeden sürdürülmesi, yıpranan değerler sisteminin güçlendirilmesi, hamasi milliyetçiliğin vatansever ve iş üreten (amelî) milliyetçiliğe dönüştürülmesi, insan hakları ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi, toplumsal iletişim ve etkileşimin artırılması büyük önem taşımaktadır.

Projeler

- Etnik ayrımcılık algısına neden olan uygulamaların ortadan kaldırılması: Bu kapsamda; etnik ifadeler ve sembollerin kullanımında dikkatli olunması⁹¹, yer isimlerinin iade edilmesi, temel hak ve özgürlüklerle kültürel hakların verilmesi
- Toplumsal entegrasyonun güçlendirilmesi: Bu kapsamda; insanların asli kimliklerinin kabul edilmesi ve başka kimliklerin dayatılmaması⁹², toplumsal entegrasyona hizmet edecek projelerin devreye sokulması, birlik ve beraberlik duygusunun güçlendirilmesine yardımcı olacak faaliyet ve eylemlerin kesintisiz olarak sürdürülmesi, ayrımcılık algısının en aza indirilmesi, toplumda karşılıklı güven duygusunun geliştirilmesi⁹³, önyargıların kırılması⁹⁴, ortak değerlerin vurgulanması ve öne

---

⁹¹ Belli bir etnik mensubiyeti öne çıkaran ve üstünlük nedeni sayılan semboller, bölge insanına kendi etnik mensubiyetini hatırlatmakta, hatta bu duygularını daha da keskinleştirmektedir. Bu bağlamda bölgede yoğun bir şekilde kullanılan “Türkçü” ifadeler ve semboller dikkatle kullanılmalıdır. Çünkü bu durum, bölgede tam tersi bir etki yaparak karşı etnik temelli düşünceleri tahrik etmektedir. Örneğin, dağlara yazılan yazılar, ne Türkü ne de Kürdü mutlu etmektedir.

⁹² Kürt kimliğini yok saymak bu kimliği ortadan kaldırmadığı gibi istismar edilerek kimlik bilincinin oluşumunu daha da hızlandırmaktadır. Bu nedenle konunun daha fazla istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.

⁹³ Problemin çözümü için sadece vatandaşın devlete olan güvenini geliştirmek yeterli değildir. Toplumsal istikrarın kalıcı hale getirilebilmesi için, halklar arasındaki güven duygusunun pekiştirilmesi de gereklidir. Bu da uzun süreli ve sabırlı çaba göstermeyi gerektirmektedir.

⁹⁴ Uzun yılların birikimi olarak bölge insanında ciddi derecede önyargılar oluşmuş ve bölgenin normalleşmesinde ciddi bir psikolojik engel durumuna gelmiştir.

çıkarılması⁹⁵ Türk-Kürt-Arap ve diğer sanatçılar arasında diyalog ve işbirliğinin tesis edilmesi⁹⁶

- Radikalleşme ve fanatikleşmenin önlenmeye çalışılması⁹⁷: Bu kapsamda; halkın bütün kesimleriyle sürekli diyalog içerisinde olunması⁹⁸,

---

Mülakat yapılanlardan birinin ifadesi çok çarpıcı: “Milli piyango bileti alırdım. Annem bana, devlet sana çıkarmaz derdi.” Başka bir örnek de; tasarruflu ampul dağıtma ve aşılama gibi kampanyaların devletin gözetleme, dinleme veya kısırlaştırma operasyonları olarak algılanmasıdır. Önyargılar bu derece yaygın durumdadır.

Önyargıların ayrılıkçı düşünceleri beslediğinden, ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi büyük önem taşımaktadır. Önyargıların kırılabilmesi için de, doğru ve zamanında bilgilendirme yapılması, yöneticilerin şefkatli tutum ve davranışları ile yakın ilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca yürütülen çalışmalarda o bölgede sevilen ve sayılan kanaat önderlerinden istifade edilmesi büyük önem taşımaktadır.

⁹⁵ Türklerin ve Kürtlerin ortak yönleri araştırmalı ve bu unsurlar ön plana çıkarılarak geçmişte olduğu gibi bugün de devletin bekası için hep beraber hareket edilmesinin zemini hazırlanmalıdır. Bu bağlamda müşterek tarih bilincinin oluşturulması, “Nevruz” vb. ortak kültürel ve dini değerler bu açıdan değerlendirilmelidir.

⁹⁶ Aynı sanat dalıyla uğraşan ve halk tarafından sevilen Türk ve Kürt sanatçılar aynı çatılar altında bir araya getirilerek aralarında birlik ve beraberlik oluşturulmalı, kamuoyuna birlik-beraberlik mesajları bu sanatçılar vasıtasıyla verilmelidir.

⁹⁷ Bir kimseye veya bir şeye aşırı düşkünlük, tutkuyla bağlılık, taassup ve bağnazlık anlamlarını taşıyan fanatizm; dışarıdan gelecek eleştirilere ve değişime tamamen kapalı olma, diğer ırk ve kültür gruplarına karşı bağnazlık, kendi mensubu olduğu ırk/grup dışındaki gruplar için adalet konusunda duyarsızlık, sosyal empatiye kapalı olma gibi temel özelliklere sahiptir.

Sosyal adaletsizlik, grupların mağdur edilerek dışlanması, fakirlik, etnik ayrım, eğitim eksikliği, hoşgörü kültürünün yaygınlaşmamış olması, özgüven eksikliği, devletin aşırı baskı ve kontrolü, politik sistemdeki yetersizlikler ve demokrasinin olgunlaşmaması gibi nedenler fanatizmin nedenleri arasında sayılmaktadır.

Geçmişteki kurumlardan kökten kurtulmayı benimsemiş hareketler de radikalizm olarak tanımlanmaktadır. Radikalleşme bireyin dünya görüşü ve davranış tercihlerinin, çeşitli sosyal, psikolojik, kültürel, mekânsal ve eğitsel müdahalelerle değiştirilerek, şiddeti benimseyecek tarzda yeniden yapılandırıldığı bir kimlik inşa sürecidir.

Radikalizmi fanatizmden ayıran en önemli fark, radikalizmin içinde siyasi bir düşüncüyü barındırmasıdır. Bir ideolojiye bağlı fanatiklik radikalleşmektir.

radikalizmin sosyal bir gerçek olduğu kabul edilerek bu dürtünün kabul edilebilir ve içerisinde şiddet olmayan sosyal alanlara (spor ve sanat gibi) yönlendirilmesi⁹⁹, legal sınırlar içerisinde siyasi fikirlerin açıkça

---

Radikalizmde düşünceyi ve aklı yok sayan kökten bir bağlanma söz konusu olduğundan şekil anlamdan önemlidir ve kendi doğruları için adalet, hak, hukuk kavramları rahatlıkla çığnenebilir.

Radikalizmin temelinde cehalet ve bilgi eksikliği vardır. Değerler sistemindeki daralma, moderniteye ayak uydur(a)mama, dini bilgi eksikliği, dini hassasiyetin yüksek olması ve mağduriyet/travma (PKK ya da Devlet tarafından mağdur edilmiş olma gibi) radikalizmin temel nedenlerini oluşturmaktadır. Radikalleşmede insanlar kimliklerini oluştururken, fanatizmdeki gibi beğendikleri üzerinden değil, aksine beğenmedikleri üzerinden anti-kişiliklerini şekillendirirler. Korkulan kişi veya gruplarla konuşulup diyaloga geçilmezse o grup ötekileşir ve ayrı bir mahalle, ayrı kültürler ve kütller oluşur. Radikalizmde yanlış ve tek taraflı mücadele vardır ve bunun tek çaresi de diyalog içerisinde bilgilendirmedir.

Fanatizm ve radikalleşme ilişkisine gelince; fanatizmde ötekileştirme varken radikalizmde marjinalleşme daha yoğun yaşanır. Fanatizmde birey kimliğini oluştururken aşırı sevdiği üzerinden şekillendirir, radikalizmde ise nefret edilen, hınç duyulan üzerinden kimlik şekillenir. Fanatizm sadece söylem bazında yüceltme iken radikalizmde bu eylem bazında olabilir. Örneğin; İslam'ı övmek ve yaymak suç olmadığı halde İslam'a karşı olan görüş veya sembollere saldırmak radikalizme girer. Bu saldırma eylem ve söylem olmak üzere iki şekilde olabilir. Söylem radikalliği ifade ederken, eyleme dönüşmesi terördür.

⁹⁸ Sorunun bu hale gelmesinin bir nedeni de bugüne kadar açık yürekle konuşulamamasıdır. Konuşuldukça ortak alanlar ve çözüm önerileri ortaya çıkacak ve önyargılar kırılarak ortak menfaatler çizgisinde rasyonel bir şekilde buluşulacaktır. Özellikle bölgede kendini hiçbir şekilde ifade etme imkânı bulamayan gençler, kendilerini ispatlama gayesi içerisinde terör örgütüne katılmaktadır. Fanatikleşme ve radikalleşmenin en önemli nedenlerinden birisi diyalog kanallarının kapalı olmasıdır. Bu nedenle çatışmalı da olsa diyalogun devam ettirilmesi önemlidir. Bunun için de ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı yasal düzenlemeler tekrar gözden geçirilmeli ve bu maddeler Kürt vatandaşlarımızın da görüşü alınarak revize edilmelidir.

⁹⁹ Psikiyatristlere göre radikalizmin sosyal bir gerçek olduğu kabul edilmeli, birey ve toplulukları radikalleşmeye götürecek negatif sebepleri bertaraf etmek için bu dürtüyü, kabul edilebilir ve içerisinde şiddet olmayan sosyal alanlara yöneltmek esas olmalıdır. Radikallerin sosyal, siyasi, kültürel vb. alanlarda legal olarak konuşma ve

ifadesine ve legal eylemler yapılmasına fırsat verilmesi ve sürekli olarak doğru bilgilendirme yapılması¹⁰⁰, bölge insanının tanınması, sosyal ve kültürel özelliklerine yabancı olunmaması ve bu konularda hata yapılmaması¹⁰¹, radikal eğilimlerin yoğun olduğu 17-23 yaş aralığındaki gençlerin yakından takip edilmesi¹⁰², adalet ve özgürlük esas alınarak ilgili kaygıların giderilmesi¹⁰³, demokratikleşmenin hız kesmeden sürdürülmesi¹⁰⁴ bu amaçla, demokratikleşme konusunda araştırma yapacak ve konuyu sürekli olarak takip edecek bir merkezin kurulması¹⁰⁵

---

eylem yapmalarına izin verilmeli ve tartışma ortamı sağlanmalıdır. Bu maksatla sanat ve spor merkezleri açılabilir.

¹⁰⁰ Radikallerin siyasi bir ideolojileri olması nedeniyle bu ideolojilerini serbestçe konuşup anlatabilecekleri ortamlara ihtiyaç vardır. Şiddete başvurulmadıkça çok kültürlü ve farklı fikirlerin rahatlıkla konuşulabildiği bir zemin oluşturulmalıdır. Ayrıca TV programları, gazete röportajları vb. medya imkânları kullanılarak radikallerin fikirleri tartışılmalı ve halkın bu insanların bilgi eksikliğini görmelerine imkân sağlanmalıdır.

¹⁰¹ Bölge insanı tanınmalı, sosyal, kültürel düşüncelerine yabancı olunmamalıdır. Bu nedenle kolluk kuvvetleri ve askeri personel başta olmak üzere tüm devlet görevlilerinin, görev yaptıkları bölge ve bölge insanıyla ilgili sosyo-kültürel bilgileri eğitim ve oryantasyon faaliyetleri yoluyla artırılmalıdır. Böylece ilgili personelin vazifesi sırasında daha az hata yapacağı öngörülmektedir.

¹⁰² Özellikle delikanlı denilen 17-23 yaş aralığındaki gençlerin fanatik ve radikal eğilimler göstermesinin daha büyük bir olasılık olması nedeniyle bu yaşlara ulaşmadan öğrencilerin kişilik şekillenmesi, özgüveni, özsaygısı gibi özelliklerinin, sağlıklı ve bilimsel veriler ile takip edilmesi ve tedbir alınması hedef olmalıdır. Ayrıca özellikle doğu illerimizde radikalizmi ateşleyecek ve insanları tepkisel/karşı olmaya “itecek” yazı ve figürlerden uzak durulmalıdır.

¹⁰³ Toplumlar ve dolayısıyla kültürler arası önyargıların artmaması ve kırılabilmesi için kişilerin adalet ve temel hak ve özgürlük kaygılarını giderici yasal ve idari tedbirler alınmalıdır.

¹⁰⁴ Radikalleşmenin yeşermesine fırsat vermeyen demokratikleşme çabalarına hız kesmeden devam edilmelidir.

¹⁰⁵ Bu yapı kamu bünyesinde olabileceği gibi kamu destekli sivil toplum kuruluşu (Araştırma Merkezi) şeklinde de olabilir. Bu merkez yardımıyla kamu ve toplumsal bütün alanlar taranarak demokratik yapıyı daha da geliştirecek strateji ve projeler belirlenmeli ve hükümete öneriler halinde sunulmalıdır. Bu merkez aynı zamanda projelerin hayata geçmesini takip ederek medyanın da yardımıyla hükümete hatırlatıcı rol oynamalıdır.

- Sosyal damgalama (etiketleme) ile mücadele edilmesi¹⁰⁶: Bu kapsamda; önyargıların pozitif yönde evrilmesi, bunun için de okul müfredatına bu

---

¹⁰⁶ Sosyal damgalama veya etiketleme, kişilerin toplumsal kimlik veya kültürlerinin belirli kalıplara sıkıştırılarak o kişi ya da kültüre karşı yanlış inanç, tutum ve davranışları içeren standartlar bütünüdür. Zenci = İkinci Sınıf İnsan, Kürt = Terörist, Aksanlı Konuşan = Köylü gibi.

Damgalama; toplumsal alt grupları yönetmek, belirli bir ideoloji veya politikaya kanallandırmak, etkisizleştirmek ya da yüceltmek için kullanılabilir. Damgalama, ırkçılık oluşturmada en önemli etkidir. Önyargı ve ayrımcılığa zemin hazırlayan ciddi bir problemdir. Damgalama olumlu yönde yapılsa bile bu halde de üstünlük sonucu elit kesimlerin oluşmasına ve dolayısıyla toplum içi sınıf farklılaşması neticeli sınıf çatışmasına sebebiyet verebilir.

Damgalamanın olumsuz yönde yapılması aşağılama şeklinde tezahür edeceğinden toplumsal ve kültürel hayat için son derece yıkıcı olur. Sosyal damgalama, diğer insanları ötekileştirmeyi ve bu da sosyal/etnik narsizmi doğurur. Narsizme kendine aşık olma denebilir. Narsizmin varlığını sürdürebilmesi ve kendini geliştirebilmesi için marjinalleştirilmiş ötekilere ihtiyacı vardır. Herkesin birinci sınıf olması narsistler için küçük düşürücü bir durumdur(!). Bu durum aynı zamanda bürokratik elit kavramı ile ilintilidir. Farklı ırk, millet, dil, renkleri vs. aşağılamak damgalamanın ana belirtilerinden birisidir.

Devletin, toplumun farklı renklerine karşı ölçsüz baskı ve şiddet uygulaması sonucu etiketleme/damgalama meydana gelir. Bilginin mobilize olmaması, dogmalarla dolu bir kültürel ve sosyal hayat da damgalamanın yeşermesinin sebepleri arasındadır. Diyalog eksikliği, gruplar ve toplumlar arası sosyal temasın azlığı, önyargılarla birlikte etiketlemeyi de artırır. Medya etiketlemenin büyük topluluklar arasında yayılmasında önemli bir etmendir. Hukuk devletinde, yargının adil karar verdiği adil toplumlarda damgalama azalmakta, adalet hissi zedelenmiş toplumlarda artmaktadır.

Bir devlet politikası olmamakla beraber, bazı kamu personeli tarafından Kürtçe konuştukları için insanların horlanması, hakarete maruz bırakılmaları, alay edilmeleri, hele askerde bölge insanının kendini anlatamaması yüzünden yaşadıkları aşağılayıcı durum bölgede yaygın bir şekilde anlatılmaya devam edilmektedir. Uzun süredir devam eden bu durum, bölge insanında ciddi psikolojik travmalara neden olmuş ve derinden yaralamıştır. Zaman içerisinde ayrımcılık algısına dönüşerek ayrılıkçı düşüncelerin yeşermesini tetikleyen en önemli faktörlerden birisi haline

kapsamda konular ilave edilmesi, medya araçlarıyla halkın eğitilmesi (film, dizi film vb), kamu görevlilerinin seminerlerle konu hakkında eğitilmesi; aile terbiyesi ve eğitimle özgüven ve özsaygının artırılması, devletin demokratikleştirilmesi

- Toplumsal empatinin geliştirilmesi¹⁰⁷: Bu kapsamda; toplumsal iletişim ve etkileşimin artırılması, bu tarz faaliyetleri planlayacak ve koordine

---

gelmiştir. Yapılan bilimsel araştırmalar, şu anda Kürt insanının yarısından fazlasında sosyokültürel nitelikteki ayrımcılık algısının oluştuğunu göstermektedir.

Kısacası dil konusu sorunun büyümesindeki en temel nedenlerden birisini oluşturmuştur. Tedbir adına da yapılan tek şey Türkçe öğrenme ve konuşma dayatması olmuştur. Artık örgütün propagandasıyla da bölge halkının nazarında şu algı yerleşmek üzeredir: “PKK silah zoruyla Kürtçeye itibar kazandırmıştır ve bölgede eğitim dili haline getirmeyi de başaracaktır”.

Bölge halkının dili, gelenek, görenek ve kıyafetleri konusunda saygılı davranılmalı, gerek günlük hayatta gerekse TV ve radyo programları ve yazılı basında alaylı ifadelere izin verilmemelidir.

¹⁰⁷ Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan insanlar batıda yaşayanlara ırkçı ve yutmakla besleniyor derken, batıda yaşayanlar da Doğu ve Güneydoğu’da yaşayanlara bölücü demektedir. Her iki taraftaki algılar da tam olarak doğru değildir. Kitlelerin birbirlerini daha yakından tanımaları gerekmektedir.

Toplumsal kaynaşma siyasi irade gibi zorlamalarla olursa bu kültürel bir devrim olur ve neden olduğu kırılmadan dolayı istenilen sonucu veremez. Bu nedenle kültürlerin devrimden çok evirilmeye ihtiyacı vardır. Zaman ve modernite ile gelişen ve evirilen kültürel değişim duygusal olarak da insanların gönlünde yer edebilirse işte o zaman farklı kültürleri sorunsuzca bir arada tutmak mümkün olabilir. Bunun için toplumsal empatide zorlama ve dayatma yerine iletişim ve etkileşim, eleştiri ve sorgulama ile nihayetinde uzlaşma süreçlerinin yaşanması gerekmektedir.

Konuyla ilgili sorunların çözümüne yönelik projeler geliştirilmeli, örgün ve yaygın eğitim sisteminden ve medyadan istifade edilmelidir. Bütün bu proje ve faaliyetleri planlayacak ve koordine edecek, özgüven sahibi ve değerlerine güvenen ve dolayısıyla diyalogdan korkmayan Türk ve Kürt vatandaşlarımızın da katılımıyla STK niteliğinde bir “Toplumsal Empati Merkezi” kurulmalıdır. Bu merkezin amacı iki etnik grup arasında karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü artıracak projeler hazırlamak ve uygulamak olmalıdır. Örnek olarak; Türk vatandaşlarımızın Doğu ve

edecek STK niteliğinde bir “Toplumsal Empati Merkezi”nin kurulması; toplumda “eleştiri, sorgulama ve sonunda uzlaşma” süreçlerinin yaşanmasına imkân sağlanması

- Sosyal afazinin rehabilite edilmesi¹⁰⁸, dil üzerindeki yasakların kaldırılması ve günlük hayatta rahatlıkla kullanılabilir hale getirilmesi, olumsuz kültürel ve sosyal birikimlerin baskıyla hızlı bir şekilde

---

Güneydoğu’da, Kürt vatandaşlarımızın da batıda kurban eti dağıtması, zekâtlarını buralarda kullanmaları, okul, cami ve sağlık ocağı yaptırmaları, öğrencilere burs imkânı sağlanması gibi maddi hizmetlerin yanında ortaklaşa yapılacak geziler, toplantı ve paneller, bilgi ve görgü artırıcı kursların organize edilmesi, hatta kermeslerin yapılması bile bu sorunun çözümünde bir katkı sağlayacaktır.

¹⁰⁸ Afazi; konuşma veya konuşulanı anlama yeteneğinin kısmen veya tamamen ortadan kaybolması şeklinde ortaya çıkan psikolojik bir hastalıktır. Beynin sözcük üretmeyle alakalı alanın çalışmaması sonucu beyin sözcük üretmez ve sözcüklere anlam katamaz.

Bir toplum baskı altında kalarak düşüncelerini ifade edemez hale geldiğinde “toplumsal afazi” meydana gelir. Bir topluluğu kültürel olarak hâkimiyet altına almak ve kontrol edebilmek için o topluma toplumsal afazi planları uygulanır. Kùltürler arası psikolojik savaşlarda toplumsal afazi önemli bir aşamadır.

Toplumsal hayatta dilin kullanılmasının yasaklandığı, kendi çocuğuna ana dilinin öğretilmediği toplumlarda kültürel afazi vardır demektir. Toplum bu durumu/travmayı benimserse kültürel kimliğini kaybeder ve asimile olur, eğer benimsemezse marjinalleşme ve radikalleşme sonucu çatışma meydana gelir. Bir topluluğun dilini kullandırmama o toplumu afazik yapma politikası olarak görülebilir.

Kültürel emperyalist politikalar, etnik ayrımcılık ve travmalar, dilin konuşulması ve kullanılmasını yasaklama, kültürel ve sosyal birikimlerin birdenbire değişmesi sosyal afazinin nedenleri arasında sayılmaktadır. Yeteneklerin önemsizleştiği, düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırıldığı iletişimsiz toplumlarda afazi sıklıkla görülür. Kültürel bağınazlık da kendi kültürünün gelişmesini engellediği için marjinalleşmesine ve afazik kalmasına sebep olur. Hedefsiz ve idealsiz topluluklarda kolaylıkla bu durum meydana gelir.

değişime zorlanmaması, toplumun kendi kültürünü tanımasına ve ifade etmesine fırsat verilmesi¹⁰⁹, diyalog kapılarının sürekli açık tutulması¹¹⁰

- Kolay para kazanma düşüncesinin zayıflatılması/ortadan kaldırılması ve doğrudan para yardımı yerine insanların üretken olmaya teşvik edilmesi¹¹¹: Bu kapsamda; çocukları eğitmek üzere emeğin kutsallığı konularının milli eğitim müfredatına dâhil edilmesi, görsel medyada bu kapsamda uygun film, program vs. yapılmasının sağlanması, dini eğitim kapsamında ve vaazlarda konunun işlenmesi, doğrudan para yardımı yerine yarı zamanlı da olsa yardımların bir emek karşılığında verilmesi
- Kürt olmayan vatandaşlarda görülen Kürtler hakkındaki yanlış kanaatlerin düzeltilmesi¹¹²

---

¹⁰⁹ Toplumun kendi kültürünü tanıması ve ifade etmesi sosyal afazinin asıl çözüm yöntemidir. “Bırakınız konuşunlar” ise sosyal afazinin çözüm felsefesidir.

¹¹⁰ Toplumsal afazinin düzelmesi için diyalog kapılarının kapalı olmaması, yanlış ve çatışmalı da olsa toplumsal gruplar arasındaki iletişimin sürekli açık olması çözüm için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle farklı etnik toplulukların ana dillerini kullanmalarına izin verilmeli, onların farklı platformlarda duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine zemin hazırlanmalı, tek tip insan yetiştirme düşüncesinden uzaklaşılmalı ve her bireyin/grubun kendini doğru ya da yanlış ifade etme hürriyeti olmalıdır.

¹¹¹ İnsanımızın özellikle gençlerin kolay para kazanma eğiliminin giderek arttığı bir gerçektir. Medyatik etkiler ve bu yolla para kazanan insanların toplum içindeki ilgi gören konuları da genç kuşaklarda farklı özentilere yol açmaktadır. Bu durum kaçakçılık ve yolsuzluk gibi illegal alanlara ilginin artmasını sağlamakta, ekonomik durumu daha zayıf olanlarda da mutsuzluk duygusunu artırmaktadır.

Diğer yandan; kamu yardımları uygun olmayan şekilde sarf edilmekte ve kalıcı etkiler bırakmamaktadır. Nakdi yardım yerine üretkenliği teşvik edecek proje yardımlarına ağırlık verilmelidir. İnsanımıza aş, iş ve meşguliyet gerekmektedir. Milli Eğitim ile işbirliği içerisinde insanımızın eğitilip üretken hale getirilmesi gerekmektedir.

¹¹² Sorunla ilgili rehabilitasyon programının Kürt olmayan vatandaşlara da uygulanması gerekmektedir. Batıdaki birçok insan doğudakileri (Kürt olmayanlar da dâhil) PKK’lı zannetmekte, bu da bir araya gelinen durumlarda gereksiz ve yanlış tavırlara neden olmaktadır. Bu tavırların devam etmesi ayrımcılık algısının ciddi

- Örgüte yakın partilerde yer alanların dışlanmaması, irtibatın ve diyalogun sürdürülmesi¹¹³
- Yaygın olarak talep edilen kültürel hakların karşılanması¹¹⁴
- Kamu görevlilerinin hatalarının en aza indirilmesi, bu maksatla, bölgeye gidişten önce oryantasyon eğitimi verilmesi ve görev yaparken de meslek içi eğitimlerle konunun canlı tutulması¹¹⁵
- Geçmişte yaşanmış hatalar yerine, bölgede yaşanan gelişmeler gündeme taşınarak olumlu bir havanın oluşturulması¹¹⁶
- Gönül birliğinin tesisine çalışılması¹¹⁷

---

oranlarda yükselmesine neden olmakta bu da ayrılıkçı fikirleri ciddi derecede beslemektedir.

¹¹³ Sorunun uzun süreli olması nedeniyle bir şekilde kırıncılık duyanlar, örgüte yakın partide yer almaktadır. Bu insanlarla irtibat sürdürülmeli, bu insanlara o partilerde olmalarının diyaloga engel olmadığı anlatılarak dışlanmamalıdır.

¹¹⁴ Temel kültürel hak talebi halkta oldukça yaygın durumdadır (yaklaşık yarısında bu konuda talep vardır) ve bu talep büyük ölçüde ayrılıkçı düşüncelerden de kaynaklanmamaktadır. Büyük ölçüde demokratik bir talep niteliğindedir. Özellikle bu konunun terörden ayrılarak, ancak örgüte de zafer havası verilmeden, temel insan hakları niteliğinde olan talepler karşılanmalıdır. Başkasının hakkına tecavüz etmediği müddetçe herkesin kendi kültürel değerlerini sevmesi son derece tabiidir. Bundan tedirgin olunmamalıdır. Normalizasyon devam ettikçe risk olarak görülen hususlar tedirginlik kaynağı olmaktan çıkacaktır. Aksi takdirde konu terör örgütü tarafından istismar edilmeye devam edilecek, bu da sonuçta örgütün daha fazla güçlenmesine neden olacaktır.

¹¹⁵ Yapılan araştırmalar; ayrılıkçı düşünceyi besleyen en önemli faktörün ayrımcılık algısı olduğu, bunu besleyen ana sebebin de kamu görevlilerinin yaptıkları hatalar olduğunu göstermektedir. Bu nedenle konu üzerinde hassasiyetle durulması gerekmektedir. Son dönemlerde bu konuda özellikle üst düzey kamu görevlilerinde ciddi iyileşmeler olduğu görülmektedir. Ancak üst seviyede görülen bu iyileşmenin kamunun en alt düzeyindeki memurlara kadar indirilmesi gerekmektedir. Bu tavrın süreklilik kazanması için konunun eğitim, seminer ve mesleki eğitim faaliyetleriyle sürekli olarak canlı tutulması gerekli görülmektedir.

¹¹⁶ Geçmişteki yanlışların sürekli gündemde tutulması olumsuz duyguların daha da pekişmesine ve derinleşmesine yol açmaktadır. Bu nedenle ülke genelinde ve bölgede son dönemde yaşanan olumlu gelişmeler sürekli olarak gündemde tutularak ve halka anlatılarak kötümser hava dağıtılmalıdır.

- Tek taraflı mağduriyete fırsat verilmemesi¹¹⁸
- Bölgenin önemli insanların rol-model haline getirilmesi¹¹⁹
- Bölgeye uygulanan insani ve medeni yaklaşımın devam ettirilmesi¹²⁰
- Sorunun kısa sürede çözümlenmeyeceğinin bütün taraflara anlatılması¹²¹
- Devlete karşı minnet ve güven duygularının güçlendirilmesi¹²²

---

¹¹⁷ Gönül birliği dil birliğinden daha etkilidir. Farklılıklar kabul edilirken ortak noktalar ve değerler güçlendirilmelidir.

¹¹⁸ İnsan hakları savunucuları hep bir kesimin mağduriyetiyle ilgilenmektedirler. Bu da masum çaba bile olsa hep belli konuların ön plana çıkmasına neden olmakta ve ayrımcılık algısını güçlendirmektedir.

¹¹⁹ Devletin, bölge insanlarından geçmişte yaşamış ve halen hayatta olan önemli şahsiyetlere sahip çıkarak bölge insanı için rol-model haline getirilmesi hem bölge insanının eğitimine olumlu katkı sağlayacak, hem de devlete karşı oluşan olumsuz düşüncelerin yumuşamasına neden olacaktır. Bu bakımdan tarihteki Kürt âlim ve devlet adamlarının Türk olarak tanıtılması doğru değildir. Bu şahsiyetlerin, Kürt gençlerine ayrılıkçı olmayan tutumlarıyla, Türk gençlerine de Kürt ve Müslüman oldukları yönüyle gerçekçi bir şekilde anlatılması gerekmektedir.

¹²⁰ Devlet, son dönemde Kürt vatandaşlarına medeni, insani ve dini hassasiyetleri dikkate alan bir yaklaşımla elini uzatmıştır. Bu iyi bir gelişmedir. Türkiye’de son dönemde yaşanan bu dönem küçümsenmemeli ve devam ettirilmelidir. Habur örneğinde görüldüğü gibi, bu sürecin fertler tarafından tam olarak hazmedilememesinin nedeni insanlara bugüne kadar dayatılan yanlış bilgilerdir. Doğru tavırlar ve bilgilendirmeler devam ettirilerek etkisi arttıkça halk da gerçeği daha iyi görmeye başlayacak ve idaredeki birçok tedirginlik de kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

¹²¹ Türkiye’de bugünden yarına çözümler beklemek hayal kırıklığına yol açabilir. Bunun da her kesime açık bir şekilde anlatılması gerekmektedir. Onlarca yılın birikimi ve bölgede yaşanan uzun süreli acı ve travmaların sonucu oluşan durumun rehabilitasyonu da yıllar alacaktır. Uygulanan stratejilerin uzun süreli ve dikkatle uygulanması zarureti vardır. Bu hususun başta siyasetçiler ve idareciler olmak üzere bütün topluma anlatılması gerekmektedir.

¹²² Devlete karşı minnet duygusunun geliştirilmesi elbette gereklidir. Ancak bunun uygun bir üslup içerisinde yapılması önemlidir. Örneğin, yeşil kart ve sosyal yardımlar halkı tembelliğe itmekte ve sigortalı çalışmayı baltalamaktadır. Ayrıca bu yardımların, yapılan propagandaların da etkisiyle, sus payı olarak verildiğini düşünenler de bulunmaktadır. Bu nedenle yardım yapılmalı ancak bu yardımlar, yarı

- Yıpranan değerler sisteminin güçlendirilmesi¹²³: Bu kapsamda; olumlu kişilik özellikleri, ahlak, aile, evlilik, kültür-sanat gibi bireysel ve toplumsal yapıyı güçlendirecek sosyal kurumların güçlendirilmesi, bu alanlarla ilgilenecek sivil toplum organizasyonları kurulması, mevcut olanların da etkin hale getirilmesi

---

zamanlı da olsa üretilen bir hizmet karşılığında olmalıdır. Verilirken de büyük bir şefkat ve samimiyetle sunulmalıdır.

Görüşülen bölge insanının çoğu, ülke genelinde devlete karşı ciddi bir güvensizlik yaşadığını dile getirmektedir. Aslında devlet de her zaman vatandaşına güvensizlik göstermiştir. Artık bölge insanı, daha önce tamamıyla devlet tarafından yapıldığına inandığı geçmişteki birçok hata ve tahribatın, aslında devletin resmi bir politikası olmadığı, devlet içine sızmış bazı kişi ve gruplarca yapıldığına inanmaya başlamıştır. Bu husus, devlet-millet güvenini yeniden tesis etmeye bir başlangıç noktası ve fırsatı olarak değerlendirilmelidir. Faili meçhullerin aydınlatılması ve faillerine cezaların verilmesi, bundan doğan zararların özellikle zarar verenlerden tazmin edilmesi, bu konuda gerekirse özür dilenmesi gibi hususlar konuya ayrı bir ciddiyet ve kalıcılık kazandıracaktır. Cezaların verilmesi aynı politikayı devam ettirmeye niyetli kişiler üzerinde de şüphesiz caydırıcı olacaktır. Bölge insanı '*demokratik açılımdan*' da çok şey beklemekte ve devletin şefkat elinin hissedildiğini, hem jandarma hem de polisin artık eskisi gibi olmadığını dile getirmektedir. Demokratik açılımla birlikte bölgede, özellikle özel sektörün de içinde olduğu bir eğitim, üretime dönük ekonomik yatırım, altyapı çalışmaları seferberliğinin başlatılması konuya hız kazandıracaktır. Doğu-batı arasında kurulan kardeşlik köprüleri de devam etmelidir. Devletin (özellikle asker ve polisin) sadece korkulan bir şey olmadığı şefkatli tavırlarla güzel bir şekilde gösterilmelidir. Marjinal ve farklı düşünen gruplar her zaman olacaktır. Politika ve tedbirler bu marjinal grupların tavırlarına göre şekillenmemelidir

¹²³ Örgütlerin maksat ve hedeflerine hizmet ettirebilmek için yıpratılmaya çalışılan sosyo-kültürel değerler sisteminin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle; çalışkanlık, dürüstlük, ahlaklı olma ve özveri gibi olumlu kişilik özellikleri yanında; aile, evlilik, diğer milli değerler ve kültür-sanat değerleri gibi bireyi ve toplumu ayakta tutacak değerlerle ilgili çalışma organizasyonları kurulmalıdır. Bunlar daha çok sivil toplum kuruluşları şeklinde örgütlendirilmeli, mümkün olduğu kadar kamu tarafından desteklenmeli ve korunmalıdır. Kurulacak bir üst çatı kuruluş tarafından yapılan faaliyetler daha yakından takip edilebilir ve faaliyetler koordineli yürütülebilir.

- Hapishanelerdeki gençlerin rehabilite edilmesi¹²⁴: Bu kapsamda; cezaevleriyle ilgili bir STK (dernek veya vakıf) kurulması ve mahkûmlardaki empatik düşünce ve duygunun geliştirilmesi
- İlimli siyasi grupların desteklenmesi¹²⁵
- Birey ve toplumlara ortak hedeflerin verilmesi
- Okullarda kişilik takip birimleri oluşturulması potansiyel risk taşıyanlara özel ilgi gösterilmesi¹²⁶
- Barış ortamının muhafazası¹²⁷

---

¹²⁴ Radikalleşmenin en çok görüldüğü yer olan hapishaneler her yönüyle rehabilite edilmelidir. Hapishanelerde, spor ve sanatla ilgili imkânlar hazırlamak, mahkûmları meslek sahibi yapmak, aileleriyle düzenli görüşmelerini temin etmek, onlara ceza çektirmekten ziyade ıslah edici ve sosyal hayata katılacak bireyleri topluma kazandırmak maksatlı faaliyetlerde bulunulmalıdır. Bu konuda birçok olumlu faaliyet yürütülmekte ise de yeterli olmadığı görülmektedir. Özellikle siyasi ve ideolojik suçlarla cezaevine girenlerin kısa zamanda radikalleştiği bilinmektedir. Bu konuda gösterilecek ilgi, cezaevinde bulunan süreyle sınırlı olmamalı, çıktıktan sonraki dönemi de içine alacak şekilde kapsamlı bir proje olarak ele alınmalı, sivil toplum kuruluşlarının da katkılarıyla mahkûmların rehabilitasyonunu ilgili konularda çalışacak bir organizasyon kurulmalıdır. Bu organizasyon, cezaevinden çıktıktan sonra örgüte tekrar katılımı önlemek amacıyla, kişiye iş bulunması, sosyal yardımların yapılması ve devam etmesi noktasında takip ve koordine edici görevleri yapmalıdır.

¹²⁵ Siyasi partilerdeki radikal ve şiddet taraftarları ile şiddet taraftarı olmayanlar arasında ayırım yapılarak ilimli politikacılara daha fazla imkân sağlanmalı, korunmalı ve bölgede daha fazla güçlenmeleri temin edilmelidir.

¹²⁶ Her okul bünyesinde, bu mümkün olmazsa birkaç okulu kapsayacak şekilde “Kişilik Takip Merkezi” kurulmalı ve buralarda Kürtçe bilen psikolojik danışmanlar istihdam edilmelidir. Çocuklarımızın varsa, kişilik bozuklukları takip edilmeli, sorunları olanlara profesyonel destek sağlanmalı, sorun olmasa bile sağlıklı kişilik oluşumu için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu yapılamadığı takdirde problemli çocukların örgütün kontrolünde tehlikeli insanlar haline gelmelerinin önlenmesi kolay değildir.

¹²⁷ Eksikleri ve sıkıntıları olmakla birlikte barış ortamı herkesin lehinedir. Çatışma ve şiddet bölgede kin ve nefreti beslemekte, ayrılıkçı istisamlara zemin hazırlamaktadır. Çünkü çatışma ortamında sadece çatışmaya katılanlar değil, onun akraba ve çevresi de olumsuz yönde etkilenmektedir.

- Bölge insanının misafirperverlik vb. iyi yönlerinin ön plana çıkarılması¹²⁸
- Hamasi milliyetçiliğin amelî milliyetçiliğe dönüştürülmesi¹²⁹
- Diyalog platformları oluşturulması¹³⁰
- Şiddet kültürünün zayıflatılması, insan hakları ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi¹³¹

Yılların birikimi olarak bölgede bir gerilim oluşmuştur. Süreç iyi yönetilebilirse her geçen gün gerilim biraz daha düşerek normalleşme gerçekleşecektir.

Burada önemli olan, güvenlik sağlama endişesiyle gereksiz baskılar yapılmamasıdır. Ancak gerginliğin bir nedeni de örgütü canlı tutmak adına örgüt tarafından yürütülen kontrollü gerginlik stratejisidir. Bu strateji sonuçta örgütün işine yaramakta, hem örgütü canlı tutmakta, hem de bölgedeki milliyetçilik duygularına olan sempatiyi ve radikalleşmeyi artırmaktadır.

Barış ortamının muhafazası adına hiç operasyon yapmamak meydanı örgüte bırakmak da doğru bir strateji değildir. Bu da örgütün dolaylı olarak desteklenmesi anlamına gelir. Bu konuda uygulanabilecek en uygun strateji örgütün operatif halkasını oluşturan kilit elemanların sessiz ve gösterişsiz operasyonlarla devre dışına çıkarılarak örgütün taktik seviyedeki elemanlarına eylem yaptırma fırsatı verilmemesidir.

Barış ortamında da boş durmamak rehabilitasyon tedbirlerini uzun süreli ve kesintisiz olarak uygulamak hayati derecede önemlidir.

¹²⁸ Dizi, filmler ve diğer kültürel faaliyetlerle bölge insanının misafirperverliği, insan sevgisi ön plana çıkarılmalı, sürekli olarak hoş karşılanmayan yanlarının sergilenmesi önlenerek, olumsuz imajlar zayıflatılmalıdır.

¹²⁹ Problemin kaynağında büyük ölçüde yanlış öğretilen bir milliyetçilik anlayışı bulunmaktadır. Sözle veya semboller üzerinden yürütülen hamasi milliyetçilik yerine tavırlara yansıyan amelî milliyetçiliğe sahip olmak önem taşımaktadır. Bu konuda Türk, Kürt, Arap vb. bütün tarafların eğitilmesi gerekmektedir.

¹³⁰ Fikir ve mezhep gruplarından kilit nitelikteki (toplum içerisinde belli bir görünürlüğü ve güvenilirliği olan) bireyler, farklı mekânlarda ve programlarda zaman zaman bir araya getirilerek karşılıklı serbest görüşmeler yapılmalı, sonuçları medya vasıtalarıyla kamuoyuna duyurularak karşılıklı olarak hoşgörü ve uzlaşma zemininin psikolojik şartları oluşturulmalıdır. Bu platformlarda şiddetin propagandası dışında her konu, sınırlama konmaksızın konuşulabilmeli, tartışılabilir. Bu faaliyetleri takip ve planlamak üzere bir **“Diyalog Platformu”** oluşturulmalıdır.

¹³¹ Şiddet kültürünün zayıflatılabilmesi için insan hakları ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda sadece yasal düzenlemeler yapmak yeterli değildir. Bunun için de; ailelerin ve çocukların eğitiminden, okul müfredatının

- Bölge dışındaki yaşantının medyaya abartılı veya uç örnekleriyle yansıtılmaması, ortalama ve gerçekçi hayatın yansıtılması¹³²
- Bütün topluma ortak idealler verilmesi, bu maksatla; eğitim sistemine uygun girdiler yapılması, medya vasıtalarından etkin ve sürekli bir şekilde istifade edilmesi, aile terbiyesinin (Annelerin eğitimi) ihmal edilmemesi
- Bütün topluma gerçekleştirilebilir ortak hedefler verilmesi¹³³

---

uygun şekilde düzenlenmesine kadar bir dizi çaba gerekmektedir. Ayrıca medyatik imkânlardan da yoğun bir şekilde istifade edilerek kazanılmış değerlerin korunması önemlidir. Bu konuyu yakından takip edecek bir “**İnsan Hakları ve Demokrasi Platformu**” oluşturulmalıdır.

¹³² Bölge halkı çeşitli yayın organları vasıtasıyla batı illerindeki abartılı yaşantıyı ve uç örnekleri görmekte, bu da onları bir beklenti içerisine sokmaktadır. Erişilemeyince de devletin bölgeyi ihmal ettiği düşüncesi pekişmektedir. Çaresizlikle de karşı karşıya kalınca etnik kimlik hatırlatılmakta, bir takım art niyetli kişiler ve örgüt tarafından konu istismar edilmektedir.

¹³³ Türk ve Kürt halkının ortak problemleri ve güçlükleri bulunmalı, bunlarla nasıl mücadele edilebileceği açık oturumlar ve medya bazlı tartışmalarla kitlelere iletilmelidir. Böylece karşılıklı etkileşim artacak ve aynı sorun için çalışan farklı kültür ve etnik gruplar arasında işbirliği alanları doğacaktır. Bu konuda eğitim, işsizlik, yatırımların yönlendirilmesi gibi maddi konuların yanında sosyal hayatın iyileştirilmesi konusunda tartışmalar ülke bazında yoğun bir şekilde yapılabilir.

Diğer yandan, topluma doğru ve belirgin maddi hedefler ile bu hedefleri realize edebilecek liderler tespit edilerek topluma rehberlik yapılabilir. Örnek olarak okuma yazma öğrenme kampanyası düzenlenebilir. Bu tür kampanyanın liderleri aşiret liderlerinden ve kanaat önderlerinden olabilir ve bu liderlerin önderliğinde halk okuma yazma öğrenebilir. Bu çalışmaların mülki makamlarca da takip edilmesi, desteklenmesi ve istismarlara fırsat verilmemesi önemlidir. Ağaç dikme, dini ve milli bayramlarda yapılabilecek etkinlikler, en fazla su kuyusu açmak vs. gibi hayal gücü ile sınırlı birçok proje geliştirilebilir.

v. İletişim ve Medya Stratejisi ve Projeler

Strateji

Yapılan bilimsel araştırmalarda¹³⁴ büyük ölçüde iletişim hataları sonucu oluşan kamu görevlilerine güvensizlik ve medya yoluyla yapılan propaganda etkisinin, PKK/Öcalan’a güveni büyük ölçüde artırdığı görülmektedir.

İletişimde hedef; iletişim hataları en aza indirilerek kamu görevlilerine olan güvenin artırılması, yapılan hizmet ve faaliyetler hakkında halkın, zamanında ve doğru bir şekilde bilgilendirilerek örgütün asılsız propagandalarının etkisinin azaltılmasıdır.

Bunun için de; etkili bir bilgilendirme sistemi kurulması ve ayrılıkçı propagandaların etkisinin kırılması, yapılan hizmetlerin halka anlatılması, kültürler arası iletişim ve pozitif etkileşimin sağlanması, teröristle mücadelenin iletişim faaliyetleriyle desteklenmesi, en geniş yelpazede sorunların tartışılmasına fırsat verilmesi, bilgilendirme/oryantasyon seminerleri vasıtasıyla kamu görevlilerinin iletişim hatalarının önlenmesi, aynı faaliyetlerin eş zamanlı olarak göç coğrafyasında ve diğer ülkelerde yapılması önem taşımaktadır.

---

¹³⁴ PKK/Öcalan’a Güven duygusunu etkileyen değişkenleri belirlemek maksadıyla, yapılan çoklu regresyon analizinde;

Bölgedeki kamu görevlilerine güvensizlik ve bu konudaki memnuniyetsizlik, kişilerdeki ayrımcılık algısını tek başına önemli ölçüde (%13) belirlemekte ve yükseltmektedir.

Kişilerde yükselen ayrımcılık algısı ve ROJ TV yoluyla olumsuz propaganda maruz kalma durumu, Türkiye Cumhuriyeti’ne ve onun değerlerine olan aidiyet hissini tek başına önemli oranda (yaklaşık %25) düşürmektedir.

Kişilerdeki düşük aidiyet hissi ve ROJ TV yoluyla olumsuz propaganda maruz kalma durumu, PKK/Öcalan’a güven değerini önemli oranda (yaklaşık %40) belirlemektedir.

Yukarıdaki bulgularda, büyük ölçüde iletişim hataları sonucu oluşan kamu görevlilerine güvensizlik ve medya yoluyla yapılan propagandanın etkisinin PKK/Öcalan’a güveni ne derece beslediği açık olarak görülmektedir.

Diğer yandan; doğru bilgilendirmenin zamanında ve etkili olan vasıtalarla, etkili programlarla ve uygun zaman dilimlerinde yapılması, ayrıca terörle ilgili yayınlarda hassasiyet gösterilmesi ve etik kurallara riayet edilmesinin sağlanması gerekmektedir. Kürtçe yayınların ayrılıkçı düşünceleri tetiklemeyecek şekilde yapılması, bu kapsamda yerel medyadan etkili olarak istifade edilmesi, aynı şekilde internet medyası da dahil olmak üzere bütün medya vasıtalarından etkili olarak yararlanılması gerekmektedir.

Projeler

- Halkı bilgilendirme sistemi kurulması ve ayrılıkçı propagandaların etkisinin azaltılması¹³⁵: Bu kapsamda; medyada ve alanda örgüt tarafından uygulanan propaganda bilgilerinin toplanması, toplanan propaganda temalarının analiz edilerek doğru bilgilendirme temalarının belirlenmesi, en çok izlenen ve dinlenen radyo ve TV kanalıyla yazılı medya ve internet medyasının, en çok izlenen program ve zaman dilimlerinin tespit edilerek mesajların halka iletilmesinde hangi kanallardan yararlanılacağına tespit edilmesi, doğru bilgilendirme mesajlarının kitle iletişim vasıtalarından da istifadeyle halka iletilmesi, etki analizleri yapılarak bilgilendirmelerin yeterli yoğunlukta yapılması ve gerekirse tekrarlanması
- Bölgede yapılan hizmetlerin halka sürekli olarak anlatılması¹³⁶

---

¹³⁵ Etkili ve doğru bilgilendirme yapılabilmesi için örgüt tarafından alanda ve medyada yapılan propaganda faaliyetlerinde kullanılan temaların tespit edilmesi, analizinin yapılarak doğru bilgilendirme yapmak üzere gerekli temaların belirlenmesi ve bunun uygun mesajlarla iletilmesine imkân sağlayacak Şekil 1'de görülen şematik yapıya uygun bir yapının kurulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

¹³⁶ Bir zamanlar devletin bölgeyi ihmal ettiği konuşulurken, günümüzde yapılan hizmetler bir çok yerde ülkemizin diğer bölgelerini geçmiş durumdadır. Bu hizmetler olaya ideolojik olarak bakmayanlar tarafından da takdir edilmekte ise de; halk doğru, zamanında ve etkili olarak bilgilendirilemediğinden çoğu tarafından bölgede ayrımcılık halen uygulanıyormuş gibi algılanmaktadır. Bu nedenle, yapılan bütün hizmet ve faaliyetlerin tanıtımı ve halkın bilgilendirilmesi ihmal edilmemelidir.

- Kùltürler arası iletişim ve pozitif etkileşimin sağlanması: Bu kapsamda; tarafların kabul edebileceği liderler/kanaat önderlerinden istifade edilmesi¹³⁷, kùltürel ve sanatsal faaliyetlerin yapılması¹³⁸, medyadan toplumun eğitimine ve empati kùltürünün gelişmesine hizmet edecek şekilde istifade edilmesi¹³⁹
- Teröristle mücadelenin iletişim faaliyetleriyle desteklenmesi: Bu maksatla; zamanında ve doğru bilgiyle kamuoyunun düzenli olarak bilgilendirilmesi, teslim olan örgüt mensuplarının hayatlarını konu alan kitap ve dokümanların hazırlanması, TV programları yapılması, terör örgütünün üst düzey mensuplarının hayatlarının medya vasıtasıyla halka yansıtılması, örgüt mensubu kişilerin ailelerine etkin pişmanlık yasası ve sonrasında yapılacak düzenlemeler anlatılarak ikna edilmesi, örgütün halka uyguladığı şiddet ve baskının medya vasıtasıyla yansıtılması

---

¹³⁷ Kùltürler arası iletişim ve pozitif etkileşimin olabilmesi için farklı kùltür gruplarının onaylayacağı liderlere/kanaat önderlerine ihtiyaç vardır. Bu şahışların arabuluculuğu ile etkileşim ve iletişim daha kolay sağlanabilir. Daha sonra özgür bir ortam oluşturularak kùltürler arasındaki ihtilaflar masaya yatırılarak tartişılabilir. Bunlar üniversiteler bünyesinde olabileceği gibi, STK'lar, valilikler ve önemli medya vasıtalarıyla da gerçekleştirilebilir. Halk içinde yoğun bir tartişma ve birbirini anlama çabası oluşturulması önemlidir. Ancak bu sürecin provokasyon ihtimaline karşı son derece dikkatli yürütölmesi gerekmektedir. Ortak faaliyetlerle fikir birliği arttıķa uzlaşmanın ve dolayısıyla empatinin sağlandığı aşamaya geçilmiş olacaktır.

¹³⁸ Kùltür ve Turizm Bakanlığı öncölüğünde Kürt halkının kùltürel ve sanatsal mirasını ortaya çıkarıcı yarışmalar, fuarlar ve sergiler düzenlenmelidir. Bu faaliyetlerde koordinasyon il valilerinde olmalıdır. Batıdan önemli sanatçı ve yazarlar da bu projelere katılarak birlik ve beraberlik, dolayısıyla empati mesajı, faaliyetler diliyle verilmeli ve medya vasıtasıyla bu mesajın etkisi artırılmalıdır.

¹³⁹ Ulusal ve yerel TV kanallarında uygun içerikli tartişma ve haber programları yapılmalı, halkın beğenisini kazanmış, birlik ve beraberlik duyguları aşılayan filmler yayınlanmalı ve televizyon sadece bir eğlence aracı olmaktan çıkarılmalıdır. Bu yolla sosyal etkileşimin artması ve empatinin gelişmesi sağlanmalı ve desteklenmelidir.

- Aşağıdaki konuların kamuoyunda tartışılması:
  - Şiddetin demokratikleşmenin önünde oluşturduğu engel, şiddet sarmalının devam etmesinin en çok kimlere zarar verdiği, sürece demokratik bir üslubun hâkim olması halinde bundan en çok kimin yararlanacağı,
  - Türkiye’deki Kürtlere verilen fırsat eşitliğinin, evrensel değerler bazında diğer ülkelerle mukayeseli olarak tartışılması,
  - Avrupa Birliği’nde olduğu gibi, dünya bütünleşerek daha büyük güç oluşturmaya çalışırken, parçalanmanın ne kadar akıllıca olacağı,
  - Demografik dağılım bakımından Kürtlerin yarısından fazlasının Fırat’ın batısında yaşaması nedeniyle federasyon ve benzeri bölgesel taleplerin ne kadar gerçekçi olduğu,
  - Yükselen ve güçlenen Türkiye’nin ülkenin her tarafına dağılmış olan Kürt nüfusa, bugün sağladığı ve gelecekte sağlayacağı avantajlar,
  - Bugüne kadar Kürt halkına yapılan yanlışlıkların çoğunun kişisel veya bazı grupların hataları mı olduğu, yoksa devletin kasıtlı politikası mı olduğu,
  - Önemli olanın sınırlar mı yoksa insan gibi yaşamak mı olduğu (Stalinist ve diktatör yönetim altında farklı sınırlar içerisinde mi veya çok kültürlü demokratik bir ülkede mi yaşamanın tercih edilmesi gerektiği),
  - Bağımsız olmanın kolay olup olmadığı; gerçek anlamda bağımsız olabilmek için, ekonomik, askeri, teknolojik vb. bütün alanlarda çok güçlü olmak gerekip gerekmediği, aksi takdirde bağımsız olma görüntüsü altında güçlü başka devletlerin kontrolüne mi girileceği,
  - Kürt hareketlerine ve Kürt devleti kurulmasına dışarıdan sağlanan desteğin, Kürtleri sevdiklerinden mi, yoksa başka gerekçelere mi dayandığı,
  - Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılan devletlerin bugün ne halde oldukları,

- Bölgenin ihmal edildiğinin yanlış olmadığı, ancak Anadolu'nun diğer bölgelerine gidildiğinde de durumun çok farklı olup olmadığı,
- Medyanın yanıltıcı etkisinin ne kadar olduğu, bölgede yaşanan olayların abartılı olarak verilmesi ve gündemde uzun süre tutulmasının batıdaki insanların bölgeye bakışını ne kadar olumsuz etkilediği,
- Aynı şekilde bölgede yapılan olumsuz propagandalardan bölge insanının olumsuz olarak ne kadar etkilendiği, bunun etkisiyle diğer bölgelerdeki insanlar hakkında ne kadar olumsuz yargıya sahip olduğu,
- Birbirlerine tarihi, coğrafi ve kültürel olarak bağlı olan Kürtler ve Türkleri ayırmanın ne kadar mümkün ve gerçekçi olduğu,
- Kavga dan kimlerin karlı, kimlerin zararlı çıkacağı,
- Diğer bölgelerde büyük atılım içerisinde olan Kürtlerin (Örnek olarak Gaziantep'teki işadamlarının %55'inin Kürt işadamı olması gibi) ne kadar bilindiği, Kürt çocukların çok iyi eğitim alarak üretken duruma gelme ve büyüyen Türkiye'nin avantajlarından yararlanma konusunda ne kadar hazır oldukları,
- Eski ihmaller nedeniyle bölgeye pozitif ayrımcılık yapılmasının adil olacağı,
- Bölgedeki sıkıntıların hepsi devletten mi kaynaklanmakta, yoksa bölge insanından da kaynaklanan hatalar var mı,
- Bağımsızlık/federasyon vb. düşüncelerin gerçekleşmesi durumunda karşılaşılabilecek riskler ve bunların sonuçlarının neler olabileceği.
- İletişim oryantasyon seminerleri düzenlenerek kamu görevlilerinin iletişim hatalarının en aza indirilmesi (mülki amirler başta olmak üzere halkla yüz yüze gelen en alt düzeydeki kamu görevlileri)
- Kadınlar ve gençlerle iletişim sağlanmasına dönük projeler geliştirilmesi

- Yukarıda belirtilen bilgilendirme çalışmalarının göç alan illerde ve diğer illerde de yapılması
- Dış kamuoyunun bilgilendirilmesi: Bu kapsamda; Dışişleri Bakanlığı mensuplarının terörle mücadeleye katkı sağlayacak şekilde önceden bilgilendirilerek, dış görevde iken yüz yüze haberleşme yoluyla dış kamuoyunun bilgilendirilmesi, kamunun dışa açılan medyasıyla (TRT kanalları ve uluslararası yayın yapan özel kanallar) dış kamuoyunun bilgilendirilmesi
- Özgürlükçü yaklaşımla yasak olan şeylerin cazibesinin azaltılması
- Belirli periyotlarla yapılacak alan araştırmalarla en çok izlenen medya vasıtalarının, programlarının ve yazarlarının belirlenerek bilgilendirmede onlardan istifade edilmesi: Bu kapsamda; en çok izlenen, dinlenen, takip edilen TV ve radyo kanalları, yazılı basın ve internet medyasının; programlarının, sayfalarının ve yazarlarının tespit edilmesi
- Terörle ilgili yayınlarda hassasiyet gösterilmesinin sağlanması: Ceset görüntülerinin, şiddet görüntülerinin, ele geçirilen silah ve patlayıcıların gösterilmemesi; halkı dehşete düşürecek olayların yansıtılmaması ve terör örgütlerinin propagandasının yapılmasına izin verilmemesi, teröre hizmet eden internet sitelerinin tespiti ve filtrelenmesi, terör eylemlerinin abartılmadan ve teröre destek sağlayacak şekilde verilmemesi bunun için bir “Medya Özdenetim Merkezi” kurulması¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ Medyanın terör eylemleri ve özellikle mitingler sonrasındaki olayların yansıtılması konusundaki yaklaşımı değerlendirilmelidir. Küçük grupların olumsuz davranışları bütün bir şehir halkına mal edilmemeli, televizyondan bakınca şehirde ayaklanma çıktığı izlenimi verilmemelidir. Ayrıca bu tür görüntüler uzun süre ekranda tutulmamalıdır. Tamamen terörle mücadele kapsamındaki konularla ilgili olarak medya temsilcileri ve kamu bürokrasisinden elemanlardan oluşacak bir “Medya Özdenetim Merkezi” kurulmalı ve bu merkez özellikle terörle mücadeleyi olumsuz yönde etkileyen yayınlarda daha dikkatli olunması konusunda özeleştiri bağlamında yaklaşarak eğitici, uyarıcı ve takip edici bir rol oynamalıdır. Bu merkez RTÜK’ün bir alt birimi olarak da kurulabilir.

- Ortak değerleri ön plana çıkaran film, dizi ve belgesellerin hazırlanarak yayınlanması
- TRT-6'nın izlenme oranının artırılması¹⁴¹: Bu kapsamda; program içeriklerinin daha ilgi çekici hale getirilmesi, eğitici ve kaynaştırıcı nitelikteki programların artırılması, dilinin anlaşılır hale getirilmesi¹⁴², bölge kültürünü yansıtan ve dini içerikli programların artırılması¹⁴³
- Yukarıda belirtilen amaçlara uygun olarak yerel medyadan da azami ölçüde yararlanılması

vi. İdare Stratejisi ve Projeler

Strateji

Uzun yıllar iyi yönetilememekten kaynaklanan ve derinleşen sorunun çözümü de iyi bir yönetimle mümkün olacaktır. Bu nedenle, bilimsel, çağı yakalamış ve bölge gerçeklerini de dikkate alan bir yönetim anlayışıyla soruna yaklaşmak gerekmektedir.

Yönetim stratejisindeki hedef; kamu görevlilerinin (sivil ve askeri) hatalarının en aza indirilmesi, bütün alanlarda en iyi şekilde hizmet götürülerek ülkenin diğer bölgeleriyle arasındaki farkın kapatılması, toplumsal huzur ve entegrasyonun sağlanması ve devlete olan güvenin en üst düzeye çıkarılması olmalıdır.

---

¹⁴¹ TRT-6 yayınları bölge için çok faydalıdır, devamlılığı sağlanmalı ve izlenme oranı artırılmalıdır.

¹⁴² TRT-6'nın dili lehçe farklılıklarından dolayı bütün bölgede tam olarak anlaşılamamaktadır. Bunun için Kırmanç, Zaza ve Sorani lehçelerinde aynı anda, ayrı ayrı yayınlar yapılarak dilin anlaşılma problemi ortadan kaldırılmalıdır.

¹⁴³ Konuya ideolojik yaklaşan vatandaşlar TRT-6'da dini yayınların çokluğunu asimilasyon aracı olarak görmekte ise de aksini düşünenler daha büyük bir orandadır. Kürt ırkçılığının yumuşatılması bakımından da dini değerlerin doğru bir şekilde anlatılması büyük önem taşımaktadır.

Bunun gerçekleştirilebilmesi için; idarenin etkinliğinin, uygulamalardaki bütünlüğünün ve devamlılığın sağlanması; kapsamlı ve uzun vadeli bir çözüm politikasının geliştirilmesi, uygulanması ve uygulamanın izlenerek sonuçlandırılması gerekmektedir. Bu kapsamda; kamu görevlilerinin hatalarının en aza indirilmesi ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi; bölgeye gönderilecek idarecilerin ve diğer kamu görevlilerinin seçiminde bölgenin sosyolojik yapısının dikkate alınması; iç güvenlikten birinci derecede sorumlu mülki idare amirlerinin, emniyet ve asayişe ilişkin görev ve sorumluluklarına paralel olarak atama, disiplin ve sicil yetkilerinin yeniden düzenlenmesi; halkın üretken hale getirilmeye çalışılması; kamu görevlileri arasında tam bir işbirliği ve dayanışma sağlanması; STK'lar ve kanaat önderleriyle yakın işbirliği yapılması; halka pozitif ayrımcılık uygulanması ve olumlu hizmetlerin hızlandırılması; faili meçhullerin faillerinin bulunması ve cezalandırılması; demokratikleşmenin sürdürülmesi; Bölge milletvekillerinin özgürlük-güvenlik dengesi içinde oluşturulan ortamda, TBMM'de halkın gerçek sorunlarına anlatabilme yetisine kavuşturulması; köye dönüş yerine göç edenlerin bulundukları yerlerde rehabilite edilmesi; adalet sisteminin daha fazla gecikilmeden düzeltilmesi; mevzuatta gerekli hukuki düzenlemelerin yapılarak bütün farklı etnik ve kültür gruplarını kucaklayan kapsayıcı bir anayasanın hazırlanması; etnik ayrımcılığa neden olan uygulamaların ortadan kaldırılması büyük önem taşımaktadır.

Projeler

- İdarenin etkinliğinin, uygulamalardaki bütünlüğünün ve devamlılığın sağlanması ¹⁴⁴

---

¹⁴⁴ Yılların birikimi olan problemlerin çözümü de uzun vadeli. Bunun için kısa süreli strateji ve projelerle problemin çözümü mümkün değildir. Stratejilerin uzun vadeli olarak hazırlanması, istikrarlı bir şekilde, bütüncül bir bakışla ve uzun süreli olarak uygulanması gerekir. Böylece bölgeye atanan idarecilerin kendi bakış açıları ve görüşlerine göre birbirinden farklı uygulamalar yapmalarının da önüne geçilmiş olur.

- Kapsamlı ve uzun vadeli bir çözüm stratejisinin geliştirilmesi, uygulanması ve uygulamanın izlenerek sonuçlandırılması¹⁴⁵ : Bu kapsamda; uzun vadeli strateji dokümanı geliştirilmesi; bu strateji ışığında uzun vadeli proje dokümanı geliştirilmesi; geliştirilen projelerin zamanca senkronize ve koordine edilerek uygulama takviminin belirlenmesi ve uzun süreli olarak uygulanması; diğer bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla uygulanacak projelerin merkezi bir birim tarafından (KDGM) izlenmesi ve sonuçlandırılmalarının sağlanması; uygulanan projelerin etki analizleri yoluyla alanda nasıl bir sonuç doğurduğu belirlenerek geri besleme yapılması, gerektiğinde projelerde tadilatlar yapılarak uygulamaya devam edilmesi

---

¹⁴⁵ Bu maksatla sorunu bütün yönleriyle ele alan ve bütünlük arz eden çok boyutlu kapsamlı bir ana strateji dokümanı hazırlanmalıdır. Kürt milliyetçiliği yapanların yapmayanlara oranla daha az olduğu göz önünde bulundurularak esas rehabilitasyon stratejisi, milliyetçilik yapmayan büyük kesim dikkate alınarak hazırlanmalı, stratejinin temel dayanağını bölgede yapılan bilimsel araştırmalar oluşturmaktadır. Ayrıca bölgenin sosyo-kültürel bakımdan homojen olmadığı dikkate alınarak tek bir genel strateji dokümanı ile yetinilmemeli, bölge içerisindeki farklılıkları dikkate alan alt stratejiler ile çok farklı iller için mikro stratejiler geliştirilmeli, daha da önemlisi bu stratejileri hayata geçirecek proje ve faaliyetler belirlenerek uygulamaya konulmalıdır. Bugüne kadar yapılan hataların başında, genel ve parlak ifadelerden oluşan çok sayıda politika ve strateji dokümanı geliştirilmesi fakat bu stratejileri hayata geçirecek somut projelerin belirlenerek uygulamaya sokulamaması, idareci durumunda olanların da kendi bakış açıları ve yeteneklerine göre farklı farklı uygulamalar yapmış olmaları gelmektedir.

Bu çalışmalar Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı koordinatörlüğünde ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarından uzman personelin katılımıyla hazırlanmalıdır. Ayrıca projelerin uygulanması zamanca senkronize edilmeli ve buna dayalı bir uygulama planı geliştirilmelidir. Projeler uzun süreli olarak uygulamaya konulmalı ve her uygulamadan sonra etki analizleri yapılarak projenin etkinliği ve sonuçları takip edilmeli, gerekirse gecikmeden projelerde tadilatlar yapılmalıdır.

- Geliştirilen projelerin bölgeyi ve göç coğrafyasını tam olarak kapsamayı ile diğer kültür gruplarıyla etkileşim gözlenen konularda bütün ülkede uygulanması¹⁴⁶
- Kamu görevlilerinin hatalarının en aza indirilmesi ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi¹⁴⁷
- Yeni bir değerlendirme ve atama sistemi geliştirilmesi¹⁴⁸

---

¹⁴⁶ BİLGESAM'ın yaptığı alan araştırmasında (Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi, 2009) göç coğrafyasında da en az bölge kadar, hatta bazı yerlerde bölgeden daha sorunlu bir resmin olduğu görülmektedir. Ayrımcılık, terörün daha fazla yaşandığı illerde (59,6) (OHAL veya mücavir kalan iller) ve göç ile oluşan mahallelerde (53,7), terörün fazla yaşanmadığı illere göre (37,3) çok daha yüksek algılanmaktadır.

Aidiyet hissi, terörün fazla yaşanmadığı illerde yüzölçümde en yüksek düzeyde (86,5) iken, terörün daha fazla yaşandığı illerde bu skor daha düşük (71,5), göç ile oluşan mahallelerde ise (63,9) en düşük düzeydedir.

Beraber yaşama isteği de aidiyet hissine paralel olarak, terörün fazla yaşanmadığı illerde yüzölçümde en yüksek düzeyde (85,2) iken, terörün daha fazla yaşandığı illerde (74,9) ve göç ile oluşan mahallelerde (73,0) daha düşük düzeydedir.

Güven durumu da benzer bir tablo ortaya koymaktadır. Sonuç olarak; sorunla ilgili rehabilitasyon çalışmalarının bölgede, göç coğrafyasında ve diğer kültür gruplarının sorunu etkilediği konularda da bütün ülkede aynı titizlikle ve dikkatle uygulanması gerekmektedir.

¹⁴⁷ Bölge insanı, Türk ve Kürt halkı arasında problem olmadığı ve esas problemin büyük ölçüde idarecilerden kaynaklandığına inanmaktadır. İdarecilerin adil olmaları beklentisi yüksektir. Geçmişte yalnızca devlet tarafından değil idareciler tarafından yapıldığı, ancak hükümetlerin gerektiği kadar denetim görevi yapmadığı düşünülmektedir. BİLGESAM'ın yaptığı alan araştırmasına (Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi, 2009) göre kamu görevlilerinden duyulan memnuniyetsizlik, ayrılıkçı düşünceleri besleyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bu nedenle kamu görevlilerinin yaptığı hataların en aza indirilmesi sorunun çözümünde çok önemli bir parametreyi oluşturmaktadır.

¹⁴⁸ Liyakat, beceri, görevdeki risk ve zorluk derecesi ile performansı esas alan yeni bir personel değerlendirme ve atama sistemi geliştirilmelidir. Önerilen bu sistem daha zor, riskli ve mahrum bölgelerde başarıyla görev yapan personelin daha rahat, risksiz ve kolay yerlerde görev yapanlara nazaran değerlendirmede öne geçmesini sağlayan bir sistemi öngörmektedir. Buna göre; il ve ilçeler mahrumiyet yanında risk

ve zorluk derecesi bakımından da tasnif edilerek katsayıları belirlenecek (bu parametreler sadece örnek olarak verilmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilimsel çalışmalar yapılarak gerekli bütün parametreler belirlenmelidir), verilen sicil puanları bu katsayılarla çarpılarak değerlendirme puanları hesaplanacaktır. Örnek olarak; değerlerin aşağıdaki tablodaki gibi olduğunu ve Yüksekova’da görev yapan kaymakamın 98, Keskin’de görev yapan kaymakamın 100 sicil puanı almış olduklarını farz edelim.

İL/İLÇE	MAHRUMİYET KATSAYISI	ZORLUK KATSAYISI	RİSK KATSAYISI
YÜKSEKOVA	1,1	1,2	1,2
KIZILCAHAMAM	1,0	1,1	1,0

Yüksekova Kaymakamı’nın Değerlendirme Puanı = $98 \times (1,1+1,2+1,2) = 343$

Kızılcahamam Kaymakamı’nın Değerlendirme Puanı = $100 \times (1,0+1,1+1,0) = 310$

Yukarıda bir yıla ait olarak verilen bu puanlar kullanılarak yılların ortalaması bulunacak ve kaymakamlar kendi devre arkadaşları arasında o zamana kadar gösterdikleri beceri ve performanslarına göre sıralanmış olacaklardır. Bu sıralamadaki yeri o personelin performans ve beceri seviyesini gösterecek, atamalar, terfiler, avantajlı görevler ve imkânlar öncelikle yüksek puandan başlanarak personele teklif edilecek ve bu sıralamaya göre yapılacaktır. Böylece daha zor şartlarda ve riskli durumlarda görev yapan ve başarılı olanların gösterdikleri performans daha adil olarak değerlendirilmiş olacaktır. Terfiler; bu değerleri isimleri kapalı olarak değerlendirecek valilerden oluşturulacak bir komisyon vasıtasıyla belirlenecektir. Sonuçta en zor, riskli ve mahrumiyet şartlarında en yüksek performansı gösteren personel diğerine göre daha avantajlı olacak, idare de böylece tecrübeli, başarılı ve daha ehliyetli ellere teslim edilmiş olacaktır.

Bu sistem aynı zamanda personelin, daha mahrum, daha zor ve riskli görevlere talip olmalarını da teşvik edecektir. Böylece ülkenin zor bölgeleri de daha kaliteli personelin hizmetinden istifade etmiş olacaktır.

Mesleki gelişim ve ilave eğitim fırsatları da performans sıralamasına göre sunulacağından herkese her eğitimi verme yerine daha kaliteli personele daha fazla eğitim verme imkânı doğacaktır. Kalitesi giderek yükselen bu personel daha üst görevlere tırmanma imkânı elde ederek bakanlık dâhil bütün seviyelerde idarenin kalitesi de yükselecektir.

Diğer yandan terfiler bir üst konumdaki valilerden oluşturulacak bağımsız bir komisyon marifetiyle belirleneceğinden personeldeki adaletsizlik duygusu ve düşüncesi de ortadan kaldırılmış olacak, terfi edemeyen, “demek ki, terfi eden arkadaşım benden daha iyi durumda” diye düşünecektir. Ayrıca bu sistem personelin hizmet etme şevkini de en üst seviyeye çıkaracaktır.

- Bölgeye her alanda/bütün birimlerde kaliteli personel atanması¹⁴⁹
- Kamu görevlilerinin bölgede görev yapmalarını sağlayacak ve teşvik edici maddi ve manevi tedbirlerin alınması: Bu kapsamda; ek tazminat ödenmesi, tayin ve terfilerde avantaj sağlayacak şekilde başarılı olan personelin sicil puanını yükseltecek ilave katsayı uygulanması (Yukarıda önerilen sistem), bölgeden dönüşte istediği yere tayin olabılme imkânı sağlanması, etkili bir ödül sistemi geliştirilmesi
- Bölgeye gönderilecek idarecilerin ve diğer kamu görevlilerinin seçiminde bölgenin sosyolojik yapısının da dikkate alınması: Bu kapsamda; atanacak olan kişilerin halk ile kolaylıkla kaynaşabilen ve nitelikli kişilerden seçilmesi, vazifeye yeni başlamış olanlardan ziyade daha tecrübeli kişilerin görevlendirilmesi, daha çok istikbal vadeden başarılı kamu görevlilerinin bölgede istihdam edilmesi, atanan idarecilerin eş ve çocuklarıyla beraber gitmelerinin ve halkla iç içe olmalarının sağlanması, halen bölgede görev yapanlardan kamu hizmetlerinin verimliliğini ve kalitesini düşüren tecrübesiz idarecilerin değiştirilmesi şahsi çıkarlarını gözetmeden devletin ve milletin çıkarlarını her şeyden üstün tutabilen ve iradesine hâkim idarecilerin görevlendirilmesi, il ve ilçelerde Şube Md. seviyesine kadar kendi il ve ilçelerinde idareci olan yerel personelin olmaması, konumu ve yapısı itibariyle farklılık gösteren bazı ilçelere (Yüksekova vb.) atanacak olan idarecilerin daha tecrübeli olması

---

¹⁴⁹ Halk bazı mülki amirlerden memnun iken bazılarından memnun değildir. Son dönemlerde belirgin bir iyileşme olmakla birlikte henüz ideal seviyeye ulaşamamıştır. Sadece mülki amirlerin iyileştirilmesi de yeterli değildir. Mülki amirden halkla yüz yüze hizmet veren en alt düzeydeki memura kadar sistemin bir bütün olarak iyileştirilmesi gerekmektedir. Özetle; terörle mücadeledeki etkinliğinin sağlanabilmesi için güvenlik güçlerinde olduğu gibi, bölgeye tecrübeli mülki idare amiri, hâkim, savcı, il-ilçe idare şube müdürleri ve memurların da atanması gerekmektedir.

- İç güvenlikten birinci derecede sorumlu mülki idare amirlerinin, emniyet ve asayişe ilişkin görev ve sorumluluklarına paralel olarak; atama, disiplin ve sicil yetkilerinin yeniden düzenlenmesi¹⁵⁰
- Bölgeye atanan bütün kamu görevlilerine göreve gitmeden önce oryantasyon eğitimi verilmesi¹⁵¹, ayrıca, bölgede bulundukları süre içerisinde de sürekli olarak eğitim verilerek muhtemel hataların en aza indirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması
- Hata yapan kamu görevlilerinin ceza olarak bölgeye gönderilmemesi, bölgenin sürgün yeri olmaktan çıkarılması¹⁵²
- Kamu görevlilerinde rotasyon sağlanması¹⁵³
- İdarecilerin yerel yönetimlere farklı bakışının düzeltilmesi¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ İç güvenlikten birinci derecede sorumlu mülki idare amirlerinin, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nda öngörülen statülerine, emniyet ve asayişe ilişkin görev ve sorumluluklarına paralel olarak; atama, disiplin ve sicil yetkileri yeniden düzenlenmelidir.

¹⁵¹ Bölgede görev yapan bütün kamu çalışanlarının tutum ve davranışlarının şahsi olmadığı, yapılan hataların devletin hatası olarak algılandığından hareketle bölgeye atanan bütün kamu görevlileri (mülki amir, doktor, yardımcı sağlık personeli, öğretmen, hakim, savcı vb) görev bölgesine gitmeden önce bölge ve bölge insanı hakkında oryantasyon eğitimine tabi tutulmalıdır.

¹⁵² Bölge kamu personeli tarafından uzun yıllar bir sürgün yeri olarak görülmüş ve bölgeye görevliler o psikolojiyle gelmiştir. Sürgün edilen kişinin zaten problemlili olması ve problemler yumağı olan bir bölgeye cezalandırılmak gayesiyle devlet adına atanması devlete olan güveni dinamitlemiştir. Biraz masumlaştırılarak da olsa '*doğu hizmeti*' adı altında hala bu sürgün psikolojisi maalesef kısmen devam etmektedir.

¹⁵³ Bölgede görev yapan üst düzey kamu görevlilerinin önemli kısmı Batıdan gitmekte, il müdürleri ve daha alt düzeydeki memurların ise çoğu bölge insanından seçilmektedir. Bu da zaman içerisinde kamu hizmetlerindeki kaliteyi düşürmekte, kayırmalara neden olmakta dolayısıyla adaletin tesisi güçleşmektedir. Bu nedenle maddi ve manevi özendirici tedbirler de alınmak suretiyle kilit konumdaki bütün görevliler için rotasyon sistemi getirilerek hizmet kalitesi artırılmalıdır.

¹⁵⁴ Mülki amirler, güvenlik bürokrasisi ve Batıdan gelip bölgede görev yapan idareci konumundaki kamu görevlilerinin birçoğu belediyelere farklı davranmaktadırlar. Bu

- Bölgede başarılı olan idarecilerin yaptıkları örnek uygulamalar konusunda diğer idareciler de bilgilendirilerek başarılı idare örneklerinden istifade edilmesi ve yaygınlaştırılması: Bu kapsamda; bilimsel bir araştırma yapılarak bölgedeki başarılı idareci profilinin belirlenmesi, bu profildeki idarecilerin oryantasyon eğitimlerine davet edilerek bilgi ve tecrübelerini yeni atanacak olan görevlilere aktarmalarının sağlanması
- Bölgedeki üst düzey kamu görevlilerinin halkın içinde/yanında/arasında yaşamalarının sağlanması, bunun bir değerlendirme kriteri haline getirilmesi
- Halkın üretken hale getirilmeye çalışılması¹⁵⁵
- Kırsalda öğretmen ve din görevlileri arasında işbirliği ve kaynaşma sağlanması¹⁵⁶
- Kanaat önderleriyle işbirliği yapılması¹⁵⁷
- Halka pozitif ayrımcılık uygulanması ve olumlu hizmetlerin hızlandırılması: Bu kapsamda; daha fazla kaynak tahsis edilerek projelerin gecikmeksizin süratle hayata geçirilmesi¹⁵⁸, kurumlar arası

---

durum halkın oyuyla seçilerek göreve gelmiş olmaları nedeniyle bölgede halka saygısızlık olarak algılanmakta ve dikkat çekmektedir.

¹⁵⁵Farkında olmadan bölgede yapılan en büyük hatalardan birisi, değişik adlar altında yapılan yardımlarla bölge halkının, iş yapamaz, proje geliştiremez ve her şeyi devletten bekler hale getirilmesidir. Yapılan bütün yardımlar mümkün olduğu kadar üretilen bir hizmetin karşılığında olması sağlanmalı, bunun için yarı-zamanlı çalışmaya imkân sağlayacak yasal ve idari düzenlemeler gecikmeksizin yapılmalıdır.

¹⁵⁶Köy öğretmenleri ve özellikle dini şahsiyetlerin söz ve davranışları halk üzerinde ciddi etkiler bırakmaktadır. Dolayısıyla, öğretmen ve imamların kaynaşarak işbirliği içerisinde verimli ve olumlu hizmetler üretmeleri sağlanmalıdır.

¹⁵⁷Kanaat önderlerinden kan davası ve husumet gibi insani olaylar yanında sorunun çözümünde de daha etkin olarak istifade edilmeli, kamu görevlileri tarafından samimi ziyaretler gerçekleştirilmelidir.

¹⁵⁸Ayrışma topluma yansımadan ve zihinsel bir ayrışmaya dönüşmeden köklü tedbirler alınması gerekmektedir. Onun için önümüzdeki zaman dilimi kritik önemdedir. Daha fazla gecikilmemelidir.

iletişim ve koordinasyonun sağlanması¹⁵⁹, bireysel, yöresel güzel ve sonuç alıcı uygulamaların kurumsallaştırılarak yaygınlaştırılması¹⁶⁰

- Faili meçhullerin faillerinin bulunması ve cezalandırılması
- Sadece yerinden olmuşlara değil, köyünü terk etmeyenlere de yardım yapılması¹⁶¹
- Bölge milletvekillerinin güvenliğin sağlandığı bir ortamda, TBMM’de halkın gerçek sorunlarına anlatabilme yetisine kavuşturulması¹⁶²
- Köye dönüş yerine, göç edenlerin bulundukları yerlerde rehabilite edilmesi¹⁶³

---

¹⁵⁹ Devletin tüm birimleri arasında güçlü bir koordinasyon sağlanarak, uygulamalarda bütüncül bir yaklaşım sergilenmelidir. Aynı maksada hizmet edecek şekilde tüm imkânlar (fiziksel ve moral) seferber edilmeli, bir kamu biriminin eylemleri diğerleriyle çelişecek ve halkta güveni sarsacak nitelikte olmamalıdır. Ayrıca toplumun eğitimi ihmal edilmemeli ve temel ihtiyaçları karşılanarak aidiyet duygusu geliştirilmelidir.

¹⁶⁰ İdaredeki birçok olumlu uygulamalar kamu görevlilerinin görev süreleriyle sınırlı kalmakta, kurumsal uygulamalara dönüştürülememektedir. Bu da bölge insanında hayal kırıklıklarına neden olmaktadır. Bu konuda çalışmalar yapılarak, güzel uygulamalar tespit edilmeli, personele verilecek oryantasyon eğitimlerinde anlatılmalı ve merkezi tedbir alınarak kurumsallaştırılmalı ve yaygın uygulamalara dönüştürülmelidir.

¹⁶¹ Olaylarla ilgisi olmayan kimseler de mağdur durumdadır. Köyünü terk edenlere yardım yapıp geri döndürülmeye çalışılırken, köyünü terk etmeyenlere yardım ve teşvik verilmemektedir.

¹⁶² Halk milletvekillerine güven duymamaktadır. BİLGESAM tarafından yapılan alan çalışması (2009) bölgedeki Kürtlerin yaklaşık yarısının AKP milletvekillerine, 2/3’ünün ise BDP milletvekillerine güvenmediğini göstermektedir.

Bölgedeki alt seviyedeki kamu görevlilerinin gerektiği kadar liyakat sahibi olmamalarının en önemli sebebinin yine siyasiler olduğu ifade edilmektedir. Çünkü her ortamda kontrol edebilecekleri, isteklerini yaptırabilecekleri kişileri tercih etmektedirler. Siyasi partiler yasası ve seçim yasası değiştirilerek halkın gerçek temsilcilerinin Parlamente’ye seçilmeleri sağlanmalıdır.

¹⁶³ Göç edip şehir ortamına alışmış olanların büyük kısmı, imkân sağlansa bile tekrar köylerine dönmemektedirler. Bu nedenle kaynaklar israf edilmemeli, göç eden

- Bölgenin sorunları için sosyal bilimcilerin seferber edilmesi
- Adalet sisteminin daha fazla gecikilmeden düzeltilmesi: Bu kapsamda; yeni “Ceza Adalet Sistemi”nin adil olarak uygulanabilmesine imkân sağlayacak şekilde hâkim ve savcılarının eğitilmesi, altyapı sorunlarının giderilmesi, personel eksiklerinin gecikilmeden tamamlanması, bağımsız ve tarafsız yargıya gölge düşüren hâkim ve savcılarının sistemden çıkarılması
- Bölgede yaşayan insanların kamu dairelerindeki sorunlarını halledebilmek için ana dillerinde irtibat sağlayabilecekleri personelin bulundurulması
- Mevzuatta gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması kapsamında; gecikmeden farklı etnik ve kültür gruplarını kucaklayan ifadelerin yer aldığı kapsayıcı bir anayasanın hazırlanması¹⁶⁴
- Etnik ayrımcılığa neden olan uygulamaların ortadan kaldırılması¹⁶⁵
- İllerde ve ilçelerde mülki amirlerin başkanlığında halk platformları kurulması, halk günleri adı altında düzenli olarak STK temsilcileri ve

---

personeli yeni yerleştikleri il ve ilçe merkezlerinde rehabilite edecek projeler geliştirilmelidir.

¹⁶⁴ Türkiye’nin yegâne sorunu Kürt sorunu değildir, ancak dış müdahaleler ve tahrikler bu sorunun acil olarak çözülmesini zorunlu kılmaktadır. Şu anda bu konuda samimi bir gayretin olduğu da görülmektedir. Sivil bir anayasanın gecikmeden hazırlanarak, örgütün istismar alanı daraltılmalıdır.

Düzenlemeler yapılırken, toplumu kutuplaştırıp gerginliklerin oluşmasına sebep olacak etnik kökene ya da bölgesel esaslara dayalı düzenlemeler yapılmamalı, model olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ele alınmalı ve herkesin kendine has değerlerini özgürce yaşayabileceği demokratik bir ortam oluşturulmalıdır.

Bütün etnik ve farklı kültür gruplarına hitap edebilen bir anayasa hazırlanmalı ve bu konuda geçmişten günümüze gelen tabular yıkılmalıdır.

¹⁶⁵ Bu konuda mevzuattan başlayarak yeni düzenlemeler yapılmalı, halen yürürlükte olan yanlış uygulamalara son verilmelidir. Ayrımcılığa neden olan eylemlerin cezaları artırılmalı, ayrıca önlenebilmesi için etkili ve caydırıcı bir mekanizma oluşturulmalıdır. Gerekirse bu konuyla ilgilenecek bağımsız bir kurum oluşturulmalıdır.

halkın ileri gelenleriyle görüşülmesi, böylece halkın sorunlarının dinlenmesinde kısa yol oluşturularak sorunların en kısa zamanda çözülmesine imkân sağlanması¹⁶⁶

- Şiddet kültürünün zayıflatılması¹⁶⁷: Bu kapsamda; şiddete başvuran kesimlerle taviz verilmeden mücadele edilmesi, şiddete uzak duran grupların maddi ve manevi olarak desteklenmesi ve şiddete karşı okul müfredatında düzenleme ve medya imkânlarının kullanılması da dâhil olmak üzere yoğun bilgilendirme, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması
- Etnik kökene veya bölgesel esaslara dayalı düzenlemeler yapılmaması¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Kurulacak bu platformlarla bölgedeki sorunlar doğrudan halktan dinlenerek ara kademelerdeki kamu görevlilerinin yaptığı hatalar en aza indirilebilecek, sorunlar en kısa zamanda tespit edilebilecek, dolayısıyla çözüm süresi de kısalmış olacaktır. Diğer yandan halkla doğrudan diyalog kurulması, halka verilen değeri gösterecek ve muhatap alınmasının olumlu psikolojik yansımaları da görülecektir. Halka birinci elden verilecek bilgilerle örgüt ve destekçi unsurların yaptıkları olumsuz propagandaların etkisi de en aza inmiş olacaktır.

¹⁶⁷ Siyasi partiler ve gruplardaki radikal ve şiddet taraftarları ile ılımlılar arasında ayrım yapıp ılımlı kitle daha yakından desteklenmelidir.

Siyasi gruplar homojen gruplar değildir. BDP içinde de ılımlılar grubu bulunmaktadır. Öncelikle ılımlı grupları radikallerden ayıracak bir yol bulunmalı ve ılımlılar grubu desteklenmelidir. Böylece hem ılımlıların zaman içerisinde radikalleşmeleri önlenmiş olacak, hem de şiddet taraftarlarının eli zayıflayacaktır. Bu aynı zamanda mücadelenin daha sancısız yürütülmesine de imkân sağlayacaktır.

¹⁶⁸ Düzenlemeleri yaparken, toplumu kutuplaştırıp gerginliklerin oluşmasına, hatta parçalanmaya götürecek ara kademeleri oluşturabilecek, etnik kökene ya da bölgesel esaslara dayalı düzenlemeler yapılmamalıdır. Genel çerçeve olarak herkes için demokrasi çıkmasının yükseltilmesi şeklinde olmalıdır.

b. Sosyo-Ekonomik Stratejiler ve Projeler

i. Ekonomik Strateji ve Projeler

Genel Strateji

Kimlik bilinci ile refah düzeyi arasında zannedildiği gibi ters orantılı bir ilişki olmamasına karşın, başka bir deyişle, insanlarda bir şekilde kimlik bilinci oluştuktan sonra refah artsa da bu bilinçte azalma yönünde bir değişim olmadığı bilimsel olarak görülmektedir. Bölgede hem istihdamı artırmak hem de insanlara geçinebilecek derecede bir refah seviyesi sağlamak bir zaruret olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum; hem kitlelerin istismarının önlenmesi hem de kaçınılmaz bir şekilde devam edecek olan kimlik oluşumunun olumlu bir yörüngede devam etmesi bakımından kritik derecede önem taşımaktadır.

Bu hedefe ulaşabilmek için; bölgeye bölge dışından sermaye çekilmesi ve bölgedeki sermayenin bölge dışına kaçmasının önlenerek yatırıma dönüştürülmesi, bunun yanı sıra, gereken altyapı ve diğer temel düzenlemelerin gecikmeksizin hayata geçirilmesi yanında bölgeye yatırımı engelleyen sosyo-kültürel ve psikolojik etkenlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bölgede yatırımların artırılabilmesi için; altyapı eksikliklerinin hızla giderilmesi, güvenlik sorunlarının aşılması, ağır iklim koşullarının olumsuz etkilerinin telafi edilmesi, yetişmiş işgücü eksikliğinin ortadan kaldırılması, hammadde kaynaklarına ve pazara uzaklık gibi sorunların giderilmesi, kalkınmada öncelikli il statülerinin tespitinde pozitif ayrımcılık yapılması, mevcut sınır kapılarının hem sayı hem de nitelik olarak yeterli hale getirilmesi, komşu ülkelerle olan ticari ilişkilerin artırılarak sürdürülmesi, komşu ülkelere ihraç edilebilecek ürün portföyü dikkate alınarak bölgedeki sanayi altyapısının ve teşviklerin düzenlenmesi gerekmektedir.

Sorunun kısa zamanda ortadan kaldırılması kolay olmamakla birlikte, giderek olumlu yöne doğru evrilmesini sağlayabilmek için, sosyo-kültürel ve psikolojik etkenler konusunda da bugünden bazı önlemler almak önem taşımaktadır. Bu kapsamda; özellikle terörün yoğun olarak yaşandığı illerde zenginliklerin daha çok kaçakçılık vb. illegal faaliyetlere dayanması veya öyle algılanmasının neden olduğu endişeler, bölge insanında yatırım düşüncesi ve yatırım kültürünün çok zayıf olması (diğer iller ve batı ile kıyaslandığında), azalmasına rağmen etkinliğini sürdüren aşiret yapıları arasındaki düşmanlıklar ve aileler arası kan davaları, bölgedeki fakirlik ve düşük eğitim seviyesi nedeniyle zenginlere ve zenginliğe karşı duyulan çekememezlik ve tepkinin mevcudiyeti, düzenli çalışma alışkanlığının yokluğu ve tembellik gibi etkenlerle de mücadele etmek gerekmektedir.

Ekonomik stratejideki hedef; hammadde bölgede olan sanayi, turizm ve madencilik gibi sektörler mümkün olduğu kadar geliştirilmeye çalışılırken, bölgeyi tarım ve hayvancılıkta Türkiye’de öncü rolü oynayacak düzeye ulaştırmak olmalıdır.

Bu hedefe ulaşabilmek için; komşu ülkelerle ticaret anlaşmaları yapılması veya mevcutlarının geliştirilerek ticaret hacminin artırılması, yeni sınır kapılarının açılması, mevcutların daha aktif hale getirilmesi ve kapılardaki bürokrasinin azaltılması, bölgedeki kaçakçılığın resmi sınır ticaretinde sağlanacak avantajlarla azaltılması önemlidir. Ayrıca bölgedeki yatırımların komşu ülkelere ihraç edilebilecek ürünlere yönlendirilmesi ve bu yönde teşvikler verilmesi, modern hayvancılık ve tarım için düzenlemelerin yapılması, teşviklerin doğru insanlara verilmesi ve sıkı şekilde denetlenmesi de faydalı olacaktır. Kredi imkânlarının artırılması ve formalitelerin azaltılması, feodal yapının temsilcilerinin yatırım ve teşviklerdeki ayrımcılığının engellenmesi, bölgedeki feodal yapı ve kültürün girişimler için oluşturduğu bariyerleri azaltacak tedbirlerin alınması gereklidir. Bölge üniversitelerinde tarım, hayvancılık ve sanayide ihtiyaç duyulacak uzman personel ve ara elemanların sektörlerle koordineli olarak yetiştirilmesi, bölgedeki turizm potansiyelinin değerlendirilmesine dönük bir

master plan çerçevesinde tedbirler alınması, bölgede her il ve ilçeye dönük en uygun ürünlerin belirlenmesi ve teşviklerin bu çerçevede yönlendirilmesi, mikro kredi uygulamasının yaygınlaştırılması, GAP için yanlış sulama yöntemlerine dönük tedbir alınması ve damla sulama yöntemi için devletin destek olması, sulamada kullanılan elektrik fiyatlarının düşürülmesi, GAP Eylem Planı'nın hızlandırılması, bölgesel asgari ücret uygulamasına geçilmesi, farklı adlarla verilen yardımlar azaltılarak halkın emeği karşılığında maddi olarak desteklenmesi, bölgesel maden yataklarının işletmeye açılarak ekonomiye kazandırılması ve bu yolla istihdam yaratılması büyük önem taşımaktadır.

1. Tarım ve Hayvancılık Stratejisi ve Projeler

Strateji

Bölgedeki refahı ve istihdamı artırabilmek için; bölgede sanayi, ticaret ve turizm gibi sektörleri dışlamadan emek yoğun sektör olan tarım ve hayvancılığın öncelikle geliştirilmesi gerekmektedir.

Tarım ve hayvancılığın geliştirilebilmesi için de; AB'ye uyum sürecine hız verilerek sektörün yapısal değişim ve gelişiminin sağlanması, yaygın durumda olan yolsuzlukla etkin bir şekilde mücadele edilmesi, daha etkin bir proje değerlendirme ve izleme sisteminin geliştirilmesi, tarımsal piyasalardaki rekabeti tesis edecek ve fiyat istikrarı sağlayacak politikaların geliştirilmesi, Türkiye'de farklı bölgelerin tarımsal açıdan mukayeseli üstünlükleri belirlenerek tarımsal desteklerin buna göre yeniden yapılandırılması, belirlenecek politikaların bütüncül olarak ele alınması (örneğin süt sığırcılık desteği ile okul sütü projesinin bir arada düşünülmesi gibi) önem taşımaktadır.

Diğer yandan; tarımsal yayım faaliyetleri ve çiftçi eğitimi faaliyetlerine etkinlik kazandırılması, veterinerlik ve ziraat fakülteleri eğitimlerinin yeniden ele alınarak teknik personelin uygulama yönünün geliştirilmesi, bitkisel üretimin artırılması, bu maksatla; toprağın verimli olarak

kullanılması, sulu tarımın geliştirilmesi, yöre için uygun sertifikalı tohumluk üretimi ve kullanımının teşvik edilmesi, seracılığın geliştirilmesi, organik tarımın geliştirilmesi, tıbbi bitki ve enerji bitkilerinin üretiminin desteklenmesi, topraksız ve modern tarım yapamayan çiftçilere de devlet desteği sağlanması gerekmektedir.

Ayrıca il tarım teşkilatlarının modernizasyonu, diğer kamu kurum, kuruluşları ve özel sektörle işbirliği yapılması, havzalardaki/bölgedeki tarımsal faaliyetlerin etkin bir şekilde koordinasyonu, arz talep dengesinin kurulması ve çiftçilere pazarlama desteği sağlanması, ilk ve orta öğretimin yörenin tarım takvimine göre yeniden yapılandırılması ve her şeyden önce Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin demografik, sosyo-ekonomik ve tarımsal yönden analizinin yapılması büyük önem taşımaktadır.

Bu alanda nihai hedef, özel sektörü teşvik ederek her aileye en az geçinebilecek derecede iş imkânı meydana getirmek, bu maksatla diğer sektörleri de ihmal etmeden özellikle tarım ve hayvancılığı azami derecede desteklemektir.

Projeler

- İl tarım teşkilatlarının modernizasyonu: Bu kapsamda, teknik nezaret ve danışmanlık yapması gereken teknik personelin devlet memuru olmaktan kurtarılması, kalite ve performans sistemi oluşturularak teknik personelin kalitesinin değerlendirilmesi, başarılı olan ve bölgesinde üretimi artırmayı başaranların prim sistemine benzer şekilde maddi olarak teşvik edilmesi, başarısız olanların ise sistemden çıkarılması, sektörde görev alan mesleklerin (ziraat, gıda mühendisi, veteriner) görev yetki ve sorumluluklarındaki kargaşanın giderilmesi, bölgede görevli ziraat mühendisleri ve veteriner hekimlerin özlük hakları ve çalışma şartlarının düzenlenmesi ve illegal tekliflere karşı can güvenliklerinin sağlanması
- Toprağın verimli olarak kullanılması: Bölgedeki arazi ve iklim özelliklerine göre farklılık arz eden havzalar ve bu havzalara en uygun

ürünler tespit edilerek bütün tarım alanlarının tasnif edilmesi ve verim alma durumuna göre teşvik edilmesi, böylece hangi ürün hangi bölgede en verimli şekilde yetiştirilebilecekse o ürünün ekilmesinin sağlanması. Bunun için;

- Havzaların ve bu havzalara uygun ürün çeşitlerinin teknik ekiplerce belirlenmesi
- Çiftçinin konuyla ilgili bilgilendirilmesi ve ikna edilmesi (Bu maksatla il tarım teşkilatları ve üniversitelerin işbirliği içerisinde farklı ürünlerin ekildiği örnek ekim alanları hazırlanarak ekilen çeşitli ürünler hakkında verimlilik ve kârlılık yönünden mukayeseye imkân verecek şekilde görsel eğitimin yapılması ve eğitim sonunda katılan çiftçilere sertifika verilmesi)
- Teşvik imkânlarının bu eğitime katılan ve sertifika alan çiftçilere sunulması
- Havzalardaki üretimin, yurtiçi ihtiyaçlar ve ihraç potansiyeline göre belirlenmesi ve kota uygulaması yapılması (Çok verimli olmakla birlikte ürün fazlası olacak ve heba olacak ise gerekirse ikinci derecede verimli ürünün ekilmesine imkân sağlanması)
- Havza üretim sisteminin benzerinin ülkeler arasında geliştirilmesi (Örneğin, buğday Türkiye’de, mısır Suriye’de daha verimli ve daha az maliyetle yetiştirilebiliyorsa, karşılıklı takas yapılarak hem maliyetlerin düşürülmesi hem de üretimin artırılması, bu yolla ihtiyaç fazlası ürünler için yeni pazarlama kapıları açılırken ülkeler arası işbirliğinin de pekiştirilmesi)
- Büyük tarım arazilerinin miras kanunundan dolayı bölünerek küçülmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.
- Sulu tarımın geliştirilmesi: Bunun için; bölgedeki Hidro Elektrik Santral (HES) potansiyelinin hem sulama hem de enerji amaçlı olarak gecikmeksizin harekete geçirilmesi, sulama kanallarının gecikmeksizin

tamamlanması, suyun tasarruflu kullanımı için “Damla Sulama Sistemi”nin yaygınlaştırılması ve bu amaçla çiftçilerin eğitilmesi

- Yöre için uygun sertifikalı tohumluk üretimi ve kullanımının teşvik edilmesi: Bunun için; havzalara göre tohum çeşitlerinin belirlenmesi, üretilmesi ve teşvik edilmesi
- Seracılığın geliştirilmesi: Bu maksatla; seraya uygun bölgelerin envanterlerinin çıkarılması, seracılık konusunda çiftçinin görsel ve uygulamalı olarak eğitilmesi, güneş enerjisi destekli seralar tesis edilmesi, güneş enerjisi ve diğer alternatif enerji sistemlerinin tarım sektöründe kullanılabilir düzeyde maliyetlerinin düşürülmesi ve verimliliğin yükseltilmesi için AR-GE yapılarak teknolojik olarak geliştirilmesi (seralara mahsus)
- Tıbbi bitkilerin (kebere ve zahter gibi) üretiminin desteklenmesi: Bu maksatla; uygun saha ve bitkilerin tespiti, üretimin teşviki (teşvik primi verilmesi) ve desteklenmesi, çiftçilerin konuyla ilgili olarak bilgilendirilmesi ve eğitilmesi, sistem oturuncaya ve üretici birlikleri kuruluncaya kadar fiyat ve alım garantisi verilmesi
- Enerji bitkileri teşvik edilerek gerekli altyapının oluşturulması: Bu maksatla; uygun saha ve bitkilerin (mısır, kanola, soya, aspir) tespiti, üretimin teşviki ve destekleme miktarlarının biraz daha artırılarak üretimin çoğaltılması, çiftçilerin konuyla ilgili bilgilendirilmesi ve eğitilmesi
- Organik tarımın geliştirilmesi: Bu maksatla; envanterin çıkarılması, müracaat edenlerden isabetli saha ve çiftçiler belirlenmesi, uygulamadaki formalite ve bürokrasinin azaltılması, uygulayıcıların üretim bazında teşviklerin istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesi, pazar ortamı oluşuncaya kadar özel teşvikler ya da depolama maliyetlerinin teşvikinin verilmesi, sistem oturuncaya kadar ve üretici birlikleri kuruluncaya kadar fiyat ve alım garantisi verilmesi

- İl tarım teşkilatlarının diğer kamu kurum/kuruluşları ve özel sektörle işbirliği yapması
- Bölgesel ölçekte tarımsal faaliyetlerin etkin bir şekilde koordinasyonu (Oluşturulacak bir mekanizma içerisinde yöre tarımına yön verenlerin belirli aralıklarla koordinasyon toplantıları yaparak bölgedeki sorunlara çözüm araması): Bölge/havza bazında koordinasyon (GAP ve DAP koordinesinde kapsamdaki illerin ilgili elemanlarının düzenli bir şekilde bir araya getirilmesi, bu toplantılarda; ilgili personelin birbirleriyle tanışmaları, takip eden yıllarda/süreçte kurumların illeri ve bölgeleri için projeleri, programları ve kaynak tahsislerinin karşılıklı olarak tanıtımı ve değerlendirilmesi, bu programların mümkünse entegre edilmesi, bölge içerisindeki maliyet farkları tespit edilerek denge sağlanacak şekilde bakanlığa rapor sunulması)
- Tarımsal desteklerin etkinliğinin artırılabilmesi için il bazında koordinasyonu sağlamak üzere illerde “Tarım Sektörü Ortak Akıl Konseyi”nin kurulması (Sanayi Tic. Odası Başkanı, Ziraat ve Veteriner Fakültesi dekanları, Tarımdan Sorumlu Vali Yardımcısı, Tarım İl Müdürü, Zirai Araştırma Enstitü Müdürü, ilgili STK temsilcileri)¹⁶⁹

---

¹⁶⁹ Bölgede bugüne kadar onlarca tarımsal destek paketi uygulanmış olmasına rağmen, istenilen sonuç alınamamıştır. Bunun başlıca nedenleri:

- a. Bölge tarımıyla ilgili yapılan çalışmalarda kurumların birbirlerinin faaliyetlerinden haberdar olmamaları, bu nedenle çalışmalarda bir sinerji oluşamaması,
- b. Bölge önceliklerinin iyi belirlenememiş olması,
- c. Projelerin bu işi yapabilecek ehil insanlara verilmemesi (kararlarda siyasi konuların ön planda olması),
- d. İyi bir izleme sisteminin mevcut olmaması. Dolayısıyla proje harcamalarının suistimale çok açık olmasıdır.

Yukarıdaki sorunların çözülebilmesi için; Sanayi Tic. Odası Başkanı, Ziraat ve Veteriner Fakültesi dekanları, Tarımdan Sorumlu Vali Yardımcısı, Tarım İl Müdürü, Zirai Araştırma Enstitü Müdürü, ilgili STK temsilcilerini bir araya getirecek İl Tarım Sektörü Ortak Akıl Konseyi’nin kurulmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

- Veteriner hekimler, Ziraat mühendisleri ve diğer teknik personelin eğitimi: Bu maksatla; ziraat ve veteriner fakültelerindeki eğitimlerin teknik liselerden itibaren teori ve pratiği bir arada yürütecek şekilde yeniden ele alınarak revize edilmesi, mezun olan bir hekim/mühendisin uygulama yapabilecek düzeye getirilmesi, ziraat ve veteriner fakültelerindeki eğitimlerin sahanın ihtiyaçlarına göre yeniden ele alınması, çekirdek müfredatın belirlenmesi, bölge özelliklerine göre seçmeli derslerin çeşitlendirilmesi, ziraat ve veterinerlik fakültelerindeki eğitime sosyoloji, psikoloji, iletişim teknikleri derslerinin de dâhil edilmesi
- Arz talep dengesinin bozulduğu dönemlerde müdahale edilerek çiftçilerin korunması: Bu maksatla; üretici birliklerinin ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın nihai hedefi olan üretim planlaması gerçekleşinceye kadar ki süre içerisinde bitkisel ve hayvansal üretimde ani piyasa değişimini kontrol eden “Acil Eylem Ekipleri”nin oluşturulması, bu ekipler vasıtasıyla üreticinin zorda kaldığı/kalacağı durumlara acilen müdahale edilerek sübvansiyon veya destekleme imkânlarının sağlanması
- Güneş, rüzgâr ve termal gibi alternatif enerji kaynaklarının tarımın hizmetine sunulması: Bu maksatla; konuyla ilgili bilgilendirme yapılması ve eğitim verilmesi, güneş panelleri ile su kaynaklarının sulamada kullanılmasının yaygınlaştırılması, çiftçi kullanımına sunulmak üzere rüzgâr enerji sistemlerinin sulama sistemlerinde yaygınlaştırılması, maddi anlamda teşvik edilmesi, bazı bölgelerde mevcut olan termal kaynakların seralarda çiftçilerin kullanımına verilmesi
- İlk ve orta öğretimin yörenin tarım takvimine göre düzenlenerek hem tarımsal işgücünün muhafazası hem de çocuk ve gençlerin eğitimden geri kalmamalarının sağlanması

Kurulun görevleri: Bölgede tarımsal yatırım önceliklerinin belirlenmesi, planlarının (kısa orta ve uzun vadeli) oluşturulması, tarımsal destek alanlarının belirlenmesi, projelerin değerlendirilmesi ve izlenmesi

Alt Komisyonlar: a) Bitkisel Üretim Alt Komisyonu, b) Hayvansal Üretim Alt Komisyonu c) Proje İzleme ve Değerlendirme Alt Komisyonu.

- Topraksız ve modern tarım yapamayan çiftçilere de devlet desteği sağlanması
- Bölgede il, ilçe, kasaba, köy (hatta mezra) bazında demografik, sosyo-ekonomik, tarım ve hayvancılık yönünden durum analizinin yapılması¹⁷⁰
- Hizmetlerde ve üretimde kalitenin artırılabilmesi için tarımsal yayım faaliyetleri ve çiftçi/ilgili personel eğitimi faaliyetlerine etkinlik kazandırılması (uygulayarak öğrenme): Bu kapsamda; illerde kamu, özel sektör ve STK'larda tarım hizmeti sunan personelin halkla ilişkiler konusunda ve hizmet içi konularda eğitilmesi ve bu faaliyetlere süreklilik kazandırılması,
- Çiftçi eğitim faaliyetlerinin etkin hale getirilmesi: Bu kapsamda; bölgede ziraat fakültelerinin olduğu illerde uygulamalı eğitim maksatlı örnek ekim alanlarında (seralar, meyve bahçeleri, damla sulama sistemleri gibi.) çiftçilere eğitim verilerek sertifikalandırılması ve teşvikten istifade de sertifika şartı aranması, bir program dâhilinde bütün çiftçilerin eğitiminin sağlanması, bölgeye dışarıdan üreticiler getirilip veya bölge çiftçisinin batı illerindeki örnek çiftliklere götürülüp birlikte bir süre geçirmelerinin sağlanması, eğitim faaliyetlerine süreklilik kazandırılarak çiftçinin yeni çıkan ve üst düzey olan teknolojilerle tanıştırılması, örnek bir proje olmak üzere süt sığırcılığı çiftçi eğitim projesinin hayata geçirilmesi (süt sığırcılığı sertifikasyon programı)¹⁷¹

---

¹⁷⁰ Bölgede il, ilçe, kasaba, köy (hatta mezra) bazında sosyo-ekonomik ve tarımsal analizlerine ilişkin sağlıklı veriler mevcut değildir. Bu veriler hem durum tespiti hem de projelerin etki değerlendirmesinde önemlidir.

İllerde TUİK ve Tarım İl Müdürlüğü kayıtlarından yararlanılarak il, ilçe, kasaba, köy (hatta mezra) bazında sosyo-ekonomik ve tarımsal konulara ilişkin analizlerin yapılması gerekmektedir. Eğer kayıtlarda yetersizlik varsa bu teşkilatlara görev verilerek ve bilimsel araştırmalar yaptırılarak gerçekçi verilere ulaşılmalı, bölgeye dönük projeler bu gerçek verilere ve ihtiyaçlara dayandırılmalıdır.

¹⁷¹ Geçmiş yıllarda tarımsal desteklerden yararlanarak modern süt sığırcılık işletmesi kuran işletmelerin hemen hemen tamamı üretimlerine son vermiş durumdadır. Bunun çeşitli nedenleri olmakla birlikte en önemli nedenlerinden birisi, modern süt

- Tarımın bölgedeki işsizlik ve düşük gelir probleminin çözümüne katkısının artırılması: Bu kapsamda; geçmiş hatalardan da yararlanarak etkin, alım garantili bitkisel (şeker pancarı modeli) ve hayvansal (KÖY-TUR modeli) üretim modelinin geliştirilmesi, Sosyal Yardımlaşma Fonu'ndan mikro kredi destekli ve sabit fiyatla alım garantili, köy bazlı süt üretim destek projesi¹⁷², Diyarbakır ilinde gerçekleştirilmekte olan Organize Hayvancılık Bölgesi Projesi'nin¹⁷³ bölgede hayvancılık potansiyeli yüksek olan diğer illere de yaygınlaştırılması, bölgede

sığırcılık işletmesi ve yüksek verimli hayvanların bakım, beslenme ve korunması konularında önemli bilgi eksikliklerinin olmasıdır.

Üniversiteler, İl Özel İdareleri ve Tarım İl Müdürlükleri koordinesinde 50 başlık çekirdek süt sığırcılık işletmesi kurulmalı ve süt ile ilgili desteklerden yararlanmak isteyen çiftçilerin öncelikle bu işletmede en az 1 ay eğitim görek sertifik almaları şartını yerine getirmeleri istenmelidir. Böylece teşviklerden istifade etmek isteyenler zorunlu bir eğitime de tabi tutulmuş olacaktır.

¹⁷² Bölgede en önemli sorunlar arasında işsizlik ve gelir düşüklüğü sorunu yer almaktadır. Bugüne kadar bölgede uygulanan tarımsal desteklerden istenilen sonucun alınamamasının en önemli nedenlerinden birisi çiftçinin sattığı ürün (süt) için pazar garantisine sahip olmamasıdır. Arzın yüksek olduğu durumlarda süt fiyatları aşırı şekilde düşmekte ve yeterli başka geliri olmadığı için de kısa süreli zararlara dayanamayarak çiftçi üretimi bırakmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir tarımsal desteklerde alım garantisi önem taşımaktadır.

Bu proje ile gelir düzeyi düşük ancak hayvancılık yapabilecek 30-40 köylü aileye Sosyal Yardımlaşma Fonu'ndan yararlandırılarak 3'er inek ve belirli bir süre yetecek kadar yem aldırılmalı, ilçe kaymakamlığı tarafından ortak süt toplama tankları kurulmalı, toplanan sütler süt fabrikalarında işlenmelidir. Çiftçi ile yıllık sabit fiyat üzerinden sözleşme yapılmalı, süt fiyatları çiftçiye mağdur etmeyecek, kalite ve hijyene prim verecek şekilde belirlenmelidir. Bu proje ile çiftçinin ayda 750-1000 TL gelir sağlayabileceği hesaplanmaktadır.

¹⁷³ Diyarbakır ilinde 2007 yılında başlatılmış proje ile “Organize Hayvancılık Bölgesi (OHB)” altyapı çalışmaları devam etmektedir. Söz konusu çalışmalar için 22 milyon TL kaynak tahsis edilmiş ve bu kaynağın önemli bir kısmı kullanılmıştır. Ancak, OHB konusunda yapılacaklarla ilgili yol haritası belli değildir. Dünya’da ilk örneği oluşturacak bu projenin bilimsel altyapısı ortaya konulduktan ve işler bir model geliştirildikten sonra bölgede diğer illerde de yaygınlaştırılması gerekmektedir. (İşler bir model oluşturmak amacıyla Türkiye’de konuyla ilgili tüm paydaşların bir araya getirildiği bilimsel toplantılar yapılarak bu konuda uzmanlardan oluşan bir komisyon yoluyla bölgeye özgü işler bir model geliştirilmelidir.)

modern hayvancılığa geçinceye kadar istihdam imkânları bakımından geleneksel hayvancılığın da teşvik edilmesi, güvenlik birimleri ile koordine edilerek yasaklanmış olan hayvancılığa elverişli yaylaların hayvancılığa açılması, hayvancılığa açılacak olan yeni yaylalarda hayvancılığın canlandırılabilmesi için köylünün hayvan alabilmesine destek sağlanması (Mikro krediyle hayvan temin edilerek dağıtılması)

- Organik hayvancılığın teşvik edilmesi: Bu kapsamda; uygun olan bölgelerin envanterinin çıkarılması, müracaat edenlerden isabetli saha ve çiftçilerin belirlenmesi, uygulamada formalite ve bürokrasinin azaltılması, uygulayıcıların üretim bazında teşviklerinin istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesi, pazar ortamı oluşuncaya kadar özel teşvikler ya da depolama maliyetlerinin teşviki, sistem oturuncaya kadar ve üretici birlikleri kuruluncaya kadar fiyat ve alım garantisi verilmesi
- Hayvansal üretimde verimliliğin artırılması: Bu kapsamda; embriyo transferi (MOET) yoluyla süt sığırları ıslahının daha kısa zamanda gerçekleştirilmesi¹⁷⁴, aynı yolla besi hayvancılığının da ıslah edilmesi.

---

¹⁷⁴ Türkiye’de suni tohumlama yoluyla hayvan ıslahı çalışmaları çok uzun yıllardan beri devam etmesine rağmen, istenilen başarı elde edilememiştir. Bölgedeki hayvan verimleri ise Türkiye ortalamasının çok daha altındadır.

Embriyo transferi (MOET) yolu ile çekirdek sürü oluşturarak hayvan ıslahı çalışmaları suni tohumlamayla ıslah çalışmalarına göre çok daha kısa sürede hayvan ıslahının yapılmasına imkân sağlamaktadır. Bu amaçla Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi’nde DPT projesi ile kurulmuş olan Türkiye’nin en gelişmiş Embriyo transfer laboratuvarı mevcut olup, söz konusu laboratuvar etkin bir şekilde kullanılarak ıslah projeleri başlatılabilir.

Bu proje ile Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü ve Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği işbirliği ile MOET yöntemiyle çekirdek sürü oluşturma pilot projesi hayata geçirilmelidir. Söz konusu projeden başarı sağlandığında benzer projeler hem diğer bölgelerde hem de atıcılık ve koyunculuk gibi diğer hayvan türleri için de uygulanabilir.

2. Ticaret, Sanayi ve Turizm Stratejisi ve Projeler

Strateji

Son dönemlerde yaşanan yoğun göç nedeniyle kent nüfusu ciddi derecede artmış, kırsal nüfus ise azalmıştır. Kırsal alandaki sıkıntılar devam ettiği sürece kentin cazibesinin devam edeceği öngörülebilir. Kente göç edenlerden özellikle terör mağduru olanların zararları karşılanmasına ve köye dönüşlerin desteklenmesine rağmen kentten köye dönüş fazla itibar görmemektedir. Bu durum göç eden kitlenin kente uyumunu sağlayacak rehabilitasyon projelerinin yapılmasını bir zorunluluk haline getirmektedir.

Yoğun göçün kentlerdeki en önemli yansımasının işsizliğin ciddi derecede artması olduğu görülmektedir. Bu durum kentsel çevreye daha uygun olan ticaret, sanayi ve hizmet sektörü potansiyelinin olabilecek en üst düzeyde harekete geçirilmesini gerektirmektedir.

Bunun için de; genel strateji bölümünde kısaca özetlendiği gibi, öncelikle bölgedeki sermayenin yatırıma dönüşmesinin sağlanması (kaçışın önlenmesi) ve bölgeye batıdan sermaye çekilmesi, yatırımı engelleyen ekonomik ve sosyo-kültürel etkenlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Ayrıca; bölgenin madencilik potansiyelinin değerlendirilmesi, ara eleman ve kaliteli işgücünün artırılması, sınır ticareti ve ihracat yoluyla diğer ülkelerle ticaret imkânlarının geliştirilmesi, istihdamın artırılması, turizm potansiyelinin dört mevsimde sürdürülecek şekilde harekete geçirilmesi, bölgeler arası kalkınmışlık farkının azaltılması, bölge içerisindeki bazı illerin cazibe merkezi haline getirilmesi ve teşvik uygulamalarının artırılması, hatta pozitif ayrımcılık uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Bu alandaki hedef; kentlerde işsizliği en aza indirecek istihdam potansiyeli oluşturmak, bunun için de öncelik hizmet yoğunluklu sektörde olmak üzere, maliyetin düşürülerek rekabetin aşılabilmesi bakımından hammadde kaynağı bölgede olan ve komşu ülkelere ihracat imkânı yüksek

olan ürünlerin üretilmesine imkân sağlayacak şekilde sanayileşmenin sağlanması olmalıdır.

Projeler

- Ticaretin geliştirilmesi: Bu kapsamda; komşu ülkelerle yeni ticaret anlaşmaları yapılması ve mevcut anlaşmaların geliştirilerek ticaret hacminin artırılması, yeni sınır kapılarının açılması, destekleyici altyapı yatırımlarının tamamlanması, mevcut kapıların daha aktif hale getirilmesi ve kapılardaki bürokrasinin azaltılması, bölgedeki kaçakçılığın resmi sınır ticaretinde sağlanacak avantajlarla azaltılması.
- Sanayinin geliştirilmesi: Bölgedeki yatırımların, komşu ülkelere ihraç edilebilecek ürünlere yönlendirilmesi ve bu yönde teşvikler verilmesi, gıda sanayisinin ham madde girdisine katkı sağlaması bakımından GAP Eylem Planı'nın hızlandırılması, teşviklerin doğru insanlara verilmesi ve sıkı bir şekilde denetlenmesi, kredi imkânlarının artırılması ve formalitelerin azaltılması, bölgede en uygun ürünlerin belirlenmesi ve teşviklerin bu çerçevede yönlendirilmesi, feodal yapının temsilcilerinin yatırım ve teşviklerdeki ayrıcalığının engellenmesi, bölgedeki girişimcilerin eğitilmesi ve yönlendirilmesi, bölgedeki sosyo-kültürel yapının girişimler ve yatırımlar için oluşturduğu bariyerleri azaltacak tedbirlerin alınması
- Turizmin geliştirilmesi: Bu kapsamda, kış turizmi, yayla turizmi ve inanç turizmi öncelikli olmak üzere bölgedeki turizm potansiyelinin dört mevsim değerlendirilebilecek şekilde hayata geçirilmesi, bunun için de gerekli teşviklerin sağlanması yanında güvenlik ve altyapı ihtiyaçlarının öncelikle karşılanması ve uluslararası çapta tanıtım kampanyalarının düzenlenmesi
- İstihdam imkânlarının geliştirilmesi: Bu kapsamda; mikro kredi uygulamasının yaygınlaştırılması, bölgesel asgari ücret uygulamasına geçilmesi, farklı adlarla verilen yardımlar yerine yarı zamanlı iş potansiyelinin devreye sokulması,

- Bölgenin madencilik potansiyelinin değerlendirilmesi¹⁷⁵: Bu kapsamda; bölgedeki maden alanlarının teşvik edici şartlarla özel sektöre açılması, madencilik işletmelerinin güvenliğinin sağlanması,
- Kalifiye işgücünün yetiştirilmesi: Bu kapsamda; bölge üniversitelerinde, sanayi ticaret ve turizm alanında ihtiyaç duyulacak uzman personel ve diğer eğitim kurumlarında ara elemanların sektörlerle koordineli olarak yetiştirilmesi¹⁷⁶, bunun için de meslek liselerinin önündeki engellerin kaldırılarak yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi, ara eleman yetiştirecek meslek kurslarının yaygınlaştırılması
- Bölgenin ekonomik açıdan cazip hale getirilmesi kapsamında; cazibe merkezlerinin (Şanlıurfa, Diyarbakır ve Van gibi) oluşturulması, bölgesel teşvik yerine il bazında teşvik sağlanması, en geri kalmış illerden başlanarak belirli ölçüde pozitif ayrımcılık uygulanması, teşviklerin doğrudan para yerine, arsa desteği, elektrik kullanımında indirim, sigorta primlerinde indirim gibi üretimi teşvik edecek nitelikte olması

---

¹⁷⁵ Bölgede ciddi miktarda maden potansiyeli bulunmaktadır. Bundan istifade etmek ülke ekonomisine hem katma değer sağlayacak hem de bölgedeki istihdam imkânlarını artıracaktır. Ancak, büyük ölçüde kırsal kesimde yer alacak bu işletmelerin güvenliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Her türlü teşvik edici ekonomik ve idari destek sağlansa bile güvenlik boyutu ihmal edildiği takdirde, örgütün baskısı bu işletmelerin yaşamasına fırsat vermeyecektir. Ayrıca bazı işletmelere uygulanacak baskı bölgede süratle yayılacak ve oluşturacağı psikolojik etkiyle bütün bölge bundan olumsuz yönde etkilenecektir. Bunun için belirli bir istihdam kapasitesine ulaşan (örneğin 200-300 gibi) işletmelerin civarına gerektiğinde Jandarma karakolları tesis edilerek girişimcilerin bölgeye gelmeleri teşvik edilmelidir.

¹⁷⁶ Bölgedeki sanayi potansiyelinin harekete geçirilebilmesi için yeterli ve kaliteli işgücü büyük önem taşımaktadır. Bunun için de meslek liselerine yönelimin artırılabilmesine dönük teşvik edici tedbirlerin alınması ve yeteri kadar meslek lisesinin açılabilmesi için gerekli fiziki şartların sağlanması gerekmektedir. Ancak acil ihtiyaçların karşılanabilmesi için ara eleman sağlayan kurslar bölgenin ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılmalı, halk eğitim ve çıraklık eğitim merkezleri bu konuda etkin olarak kullanılmalıdır.

- Bölgede gerçekleşen üretimin pazarlanmasına yardımcı olunması, bu kapsamda, yurt içi ve yurt dışı bağlantıların kurulması ve nakliyyede üreticiye teşvik kapsamında kolaylıklar sağlanması.

ii. Sağlık Stratejisi ve Projeler

Strateji

Sağlık hizmetleri; devletin sosyal devletin bir gereği olmasının yanında, gösterilen şefkat ve ilgiyle bölge insanının gönlüne girilmesinde en önemli vasıtalarından birisi durumundadır. Bu nedenle, sağlık hizmetlerinde son dönemde yaşanan olumlu gelişmeler, daha da geliştirilerek devam ettirilmelidir.

Bu kapsamda; koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerine öncelik verilmesi, birinci basamak sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, sağlık personelinin bölgeye gidişini daha da teşvik edecek tedbirlerin alınması, bölgedeki tıp fakültelerindeki öğrenci ve öğretim üyeleri profiline karma olacak şekilde düzenlemeler yapılması, halkın sağlık konularında eğitilmesi ve medyanın olumsuz etkilerinin giderilmesi gerekmektedir.

Projeler

- Mevcut uygulamaların geliştirilerek devam ettirilmesi¹⁷⁷: Bu kapsamda; sağlık hizmetlerine sembolik de olsa ücret konulması¹⁷⁸, rotasyona

---

¹⁷⁷ Bölgedeki sağlık hizmetleri önceki dönemlere göre ciddi olarak gelişmiş ve döner sermaye sistemi hekimlerin davranışını da olumlu yönde etkilemiştir.

Tam gün yasası yararlı olmuş ve muayenahaneler büyük ölçüde kapanmıştır. Eskiden mevcut olan, muayenahaneye gitmeden iyi bir hizmet alınamayacağı kaygısı giderek azalmakta ve memnuniyet artmaktadır.

Doğan memnuniyetsizlik ve olumsuz davranışlar, belli bir oranda ideolojik yaklaşımlardan etkilenmekte, hepsi gerçek durumu yansıtmamaktadır.

¹⁷⁸ Bütün sağlık hizmetlerinin ücretsiz olması halkta hak anlayışını güçlendirmekte bu da vatandaşlardaki memnuniyet çıtasını yükseltmekte, hatta olumsuz davranışlara itebilmektedir. Örneğin ücretsiz olması gereksiz tetkik taleplerini artırmaktadır.

benzer bir sistemle bölgede daha kaliteli ve tecrübeli personelin görev yapmasının sağlanması¹⁷⁹, performans sisteminin geliştirilerek sürdürülmesi ve yakından denetlenmesi¹⁸⁰, performans kriterlerinde branşlar arasındaki haksızlıkların giderilmesi¹⁸¹, bölgede çalışanların ilave olarak ödüllendirilmesi, bölgede hizmet veren büyük merkezlerin bütün branşlarda yeterli hale getirilmesi¹⁸² yeşil kart sisteminin geliştirilmesi¹⁸³, hasta hekim sirküsünün azaltılması¹⁸⁴, yardımcı sağlık

---

¹⁷⁹ Son yıllardaki değişimlerin olumlu sonuçları gözlenmekle birlikte sorunlar değişerek devam etmektedir. Örn: Eskiden sürgün yeri olan bölge artık böyle değil, ancak yeni mezun ve mecburi hizmetli gibi genç doktorlar bölgeye gelmektedir. Bunlar da bölgede sosyo-kültürel ve köken kaynaklı krizleri yönetmede tecrübesiz ve yetersiz kalmakta, devleti temsil etmeleri dolayısıyla da devletle sorun oluşmasında rol oynamaktalar. Diğer birçok kurumda olduğu gibi merkezi bir sistemle rotasyona benzer bir yapı içerisinde bölgede daha kaliteli ve tecrübeli personelin de görev yapmasına imkân sağlanmalıdır.

¹⁸⁰ Performans için gereksiz ameliyatlar yapılmakta ve protez takılmaktadır. Bu da sistemin olumsuz yanını oluşturmaktadır.

¹⁸¹ Personel sirkülasyonunun çok fazla olması hizmet kalitesini etkileyen temel hususlardan birini oluşturmaktadır. Hekimlerin durumları açısından ciddi farklar bulunmakta, birisi 700 TL alırken diğeri 4000 TL döner sermayeden para alabilmektedir. Performans kriterlerinde branşlar arasında haksızlıklar olmaktadır. Homojenliğin olmaması sirkülasyonun bir diğer nedenini oluşturmaktadır.

¹⁸² Bölgeye hizmet verir nitelikte olan hastanelerin bütün branşlarda yeterli hale getirilmesi, bölge halkının uzun mesafeli yolculuklar yapmadan bölge içerisinde hizmet almasına imkân sağlayacaktır. Örneğin; bölgeye hitap eden Van ilinde ağız ve diş sağlığı bölümünde ortodonti bulunmamakta halk bunun için Erzurum'a gitmek zorunda kalmaktadır. Aynı şekilde kanser vakaları çok olmasına rağmen onkoloji bölümü bulunmamaktadır.

¹⁸³ Yeşil kart uygulaması bölgede son derece olumlu karşılanmaktadır. Ancak yeşil kart sahibi olunmasında adaletsizlikler bulunmaktadır. İhtiyaç sahibi olup da karta sahip olmayanların yanında, ihtiyaç sahibi olmayıp karta sahip olanlar da bulunmaktadır.

Alınan katkı payını bile ödeyemeyen insanların yanında üzerinde maddi bir değer ifade etmeyen mal varlığı olması gerçek muhtaç kişilerin yeşil kart çıkarmasını engellemektedir. Bu gibi durumlarda bir bilirkişi raporu ile yeşil kart verilmelidir. Bölgede Yeşil Kart uygulaması yaygın durumdadır. Ancak başkasının yerine kullanma şeklinde istismarlarla da zaman zaman karşılaşmakta ve bu da ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Hekim bu ve benzeri usulsüz uygulamalar karşısında korunmalı ve idare topyekûn buna karşı durmalıdır.

personeli açığının giderilmesi ve eğitim seviyesinin yükseltilmesi¹⁸⁵, istatistikî verilerin sağlıklı olarak tutulması¹⁸⁶

- Hasta-doktor iletişiminin iyileştirilmesi¹⁸⁷: Bu kapsamda; sağlık personeline psiko-sosyal faktörlerle ilgili uyum ve geliştirme eğitimi verilmesi¹⁸⁸, bölgede hizmet eden doktorlara hasta-doktor iletişimde

---

¹⁸⁴ Hasta hekim sirküsünü azaltmak için sistemin geliştirilmesi gerekmekte ve elektronik kayıtlar önem kazanmaktadır.

¹⁸⁵ Hasta sayısına göre yardımcı sağlık personeli sayısı yetersiz durumdadır. Bu durum, özellikle hasta fazla olduğunda doktorların verimini de düşürmektedir. Ayrıca sağlık kurumlarında çalışan bazı personel (temizlik hizmeti, hasta transferi gibi hizmet sunanlar) yeterli tecrübeye sahip değildir. Sertifikasyon uygulamaları ve meslek edindirme kurslarıyla bu personel eğitilmeli ve işe alımlarda sertifikalı kişiler arasından seçim yapılmalıdır.

¹⁸⁶ İstatistikî veriler genelde sağlıklıdır durumdadır ve sahaya çıkmadan masa üstü çalışmalardan derlenmektedir. Genel çalışmalar yanında istatistik formları angarya şeklinde değerlendirilmekte ve istatistikî verilere önem verilmemektedir. İstatistikî konularda eğitim verilmeli, personel veri kaydı konusunda motive edilmeli ve bilinçlendirilmelidir.

¹⁸⁷ Sağlık hizmetlerinde sağlık personeli ile hasta ve halk arasındaki iletişimde sorunlar bulunmaktadır. İletişim sorunlarının %90'ında; eğitimsizlik, psikolojik ve ideolojik faktörler, %10'unda ise dil bilmeme faktörü etkili olmaktadır. Bunlar sağlık personelinin motivasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir.

İdeolojik olarak dil faktörü ön plana çıkarılmaya çalışılmakta ise de, Türkçe bilmeyen bir hasta geldiğinde hastanede görev yapan müstahdem benzeri kişiler devreye girmekte, ancak kadın hastalarda sıkıntı olmaktadır. Doktor teşhisi yanlış mı koydum diye düşünürken zaman zaman terslenen ve dışarıya çıkan hastalar da olmaktadır. Dilden kaynaklanan bu tür sorunlar %10'u geçmemektedir.

Her ne kadar dilden kaynaklanan sorunlar çok az oranda ise de, doktorlara bazı temel sağlık sorunlarıyla ilgili Kürtçe kelimelerin öğretilmesi, hem iletişim sorununu azaltacak hem de halkta büyük bir sempatinin doğmasına, bu da devlete olan antipatinin azalmasına olumlu katkı sağlayacaktır.

Bölge halkı samimiyet istemektedir. İletişim kurulduğunda pozitif etki hemen görülmektedir. Bu konuda biraz özverili davranan personel halkla iyi ilişkiler geliştirebilmektedir.

¹⁸⁸ Sağlık hizmetleri sosyal bir hizmettir. Hekimlerde bu hizmetin bilim kısmı ön plandadır. Hekimlerin yetişme tarzı özellikle bazılarında biraz asosyallığe neden olmaktadır. Hizmetin sosyal yönü ihmal edilmemelidir.

Bölge insanı olmayan doktorların beden diliyle hastayı önemseydiğini göstermesi önemlidir. Bilimsel yeterlilik iyi ve hızlı tedavi imkânı sunarken, doktorun şefkatli

gerekli olacak temel Kürtçe cümleler öğretilmesi¹⁸⁹, gereken yerlerde hasta-hekim diyalogunu sağlayacak Kürtçe ve Türkçe bilen yardımcı personel görevlendirilmesi¹⁹⁰

- Acil servislerdeki hizmet kalitesinin iyileştirilmesi: Bu maksatla; acil servislerdeki yığılmanın önlenmesi¹⁹¹, acil servislerdeki hekimlerin mesleki yönden daha yeterli hale getirilmesi¹⁹²

---

yaklaşımını hissettirmesi hasta ve yakınlarının memnuniyetini artırır. Hekimin beden dilinin olumlu olması ve daha fazla motive edilebilmesi için de sağlık personeline yerel halka davranış konusunda eğitim verilmelidir.

1995-2002 yılları arasında psiko-sosyal faktörlerle ilgili uyum ve geliştirme eğitimleri verilirken şimdi verilmemektedir. Yeni gelen her hekim bu eğitimlerden çok önemli bilgiler elde etmiş ve çok yararlı olmuştur. Ayrıca doktorlar mesleğiyle ilgili konularda da yeterli görülmemekte, özellikle yeni gelen doktorlara eğitim verilmesi gerekmektedir. Şu anda başhekimin inisiyatifinde hastane içi eğitim verilmektedir. Ancak bu eğitime hekim katılımı az olmakta, büyük ölçüde yardımcı sağlık personeli için yararlı olmaktadır.

Bölgede görev yapan hekimlere ve diğer sağlık personeline bölge halkının genel durumu ile hasta ve hasta yakınları ile nasıl iletişim kurulacağı konularında eğitim verilmesi büyük önem taşımaktadır.

¹⁸⁹ Hasta hizmetinde Kürtçe kelimeler kullanılması iletişim açısından olumlu katkı sağlamaktadır. Bu nedenle doktorlara ve yardımcı sağlık personeline eğitim seminerlerinde Kürtçe organ isimleri ve bazı temel diyalog cümleleri öğretilmelidir.

¹⁹⁰ Kısa sürede hekimlerin Kürtçe, halkın da Türkçe öğrenmesi mümkün olmayacağından ihtiyaç duyulduğunda istifade edilmek üzere, sağlık kurumlarında hasta-hekim diyalogunu sağlayacak her iki dili bilen kişilerden yardımcı personel görevlendirilmelidir. Bunun aynı zamanda Kürtçeye verilen değer bağlamında olumlu psikolojik yansımaları da olacaktır.

¹⁹¹ Acil servise gidildiğinde katkı payı ödenmediği için çoğu vatandaşlar normal klinikler yerine acil servislere gitmekte bu da oralarda yığılmalara neden olmaktadır. Ayrıca katkı payının olmaması da ciddi sorunlar oluşturmakta ve gereksiz tetkikler önerilmektedir.

¹⁹² Acil servislerdeki pratisyen hekimlerin mesleki yönden genelde yeterli olmadıkları ifade edilmektedir. Yetersizliği gidermek üzere düzenlenen hizmet içi eğitimlerde de katılımda sorunlar olmakta, eğitime çağırıldığı doktorlar başhekimler tarafından gönderilmemektedir. Hizmet kalitesinin artırılmasında doktorların eğitimi önem taşımaktadır. Ayrıca eğitime katılımın artması için yönetici durumunda olanların eğitim mekânına gelerek katılım durumunu yakından takip etmesi önem taşımaktadır.

- İdareden kaynaklanan sorunların giderilmesi: Bu kapsamda; yönetici atamalarında idarecilik ve bölgeyi tanıma gibi özelliklerin dikkate alınması, sağlık idarecilerinin mümkün olduğu kadar bölge dışından seçilmesi ve müdür yardımcılarının hekim olması¹⁹³, atama ve yükseltme kriterlerinin objektif hale getirilmesi¹⁹⁴, sağlık çalışanlarının temel sorunlarının giderilmesi¹⁹⁵, hastaneler ve sağlık merkezlerinin daha sık denetlenmesi¹⁹⁶, sağlık sorunlarının il seviyesinde sürekli olarak koordinasyonu¹⁹⁷
- Personelin maddi ve manevi olarak teşvik edilmesi: Bu kapsamda; ücretlendirmede pozitif ayrımcılık yapılması¹⁹⁸, tetkik sayısı ve hızının artışına bağlı olarak sağlık personelinin imkânlarının artırılması, sağlık

---

¹⁹³ Sağlık idarecileri mümkün olduğu kadar o ilden olmamalı ve müdür yardımcıları mümkün oldukça hekim olmalıdır. Mecbur kalındığında ise bölgedeki idareciler çok iyi bir şekilde seçilmelidir. Yöneticiler kendi aşiretinden insanları işe almakta diğer ihtiyaç sahiplerini almamaktadır.

¹⁹⁴ Atama-yükseltme kriterleri objektif olmalıdır. Merkezi sınavlar önemlidir. Sözlü sınavlar yarı yapılandırılmış bir form ile yapılabilir.

¹⁹⁵ İyi hizmet üretiminde sadece hizmet alan taraf düşünülmemeli, sağlık çalışanlarının da sorunları göz önüne alınmalıdır. Bölgedeki altyapı sorunları, sağlık idarecilerinin yanlış tutumlarından kaynaklanan sorunlar, siyasilere olumsuz açıklamaları, hasta ve hasta yakınlarıyla doktorlar arasında yaşanan iletişim problemleri, hatta bunun zaman zaman tehdiide dönüşmesi sağlık çalışanlarının şevkini kırmaktadır.

Halkta, şikâyet edilirse sağlık çalışanları ceza alır şeklinde bir algı bulunmakta, ancak sağlık çalışanları şikâyetler olduğunda kendilerini sahipsiz hissetmektedir. Halk doğrudan doktoru şikâyet etmek için Valiye kadar çıkabilmektedir. Gelen şikâyetlerin yaklaşık % 80'i doğru çıkmakta ise de yaklaşık % 20'sinde de haksız şikâyet olmaktadır. Haksız şikâyet eden hastalara yaptırım uygulanarak doktorun motivasyonu da korunmalıdır.

¹⁹⁶ Sorunların bir kısmı da sağlık tesislerinin yeterince denetlenmemesinden kaynaklanmaktadır. Üst idareciler zaman zaman yerinde kontrollerle hem sorunları mahallinde görmeli, hem de personelle yakınlaşarak hizmet aşkını artırmalıdır.

¹⁹⁷ Sağlık sorunlarının bir kısmı il düzeyinde yapılacak koordinasyon tedbirleriyle çözülebilecek sorunlardır. Bu nedenle hastanelerdeki yöneticilerle, valilik ve il sağlık müdürü sık sık eşgüdüm toplantıları yapmalıdır.

¹⁹⁸ Sağlık çalışanlarının maddi durumlarıyla ilgili olarak ücretlendirmede pozitif ayrımcılık yapılmalıdır.

personelinin sosyal imkânlarının geliştirilmesi¹⁹⁹, sağlık personelinin moral ve motivasyonunun sağlanması; bunun için de il içi atamalarda dikkatli ve adil olunması²⁰⁰, doktorlar hakkındaki şikâyetlerin incelenmesinde adil olunması (İdeolojik veya başka faktörler nedeniyle yapılan haksız şikâyetlerde sağlık personelinin korunması), Sağlık Bakanlığı'nın yaptığı açıklamalarda daha dikkatli bir dil kullanılması²⁰¹, verimli çalışanlar ve kaliteli hizmet sunanların ödüllendirilmesi²⁰²

- Birinci basamak sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi²⁰³: Bu kapsamda; sağlık ocaklarına doğuda ve bütün Türkiye'de standart getirilmesi ve

---

¹⁹⁹ Personelin sosyal imkânlar bakımından da fiziksel altyapı (lojman vb.) ve ulaşım sorunları bulunmaktadır. Çalışanların motivasyonunda lojman konusu önemlidir. Kolluk kuvvetlerinde lojman oranı ~%80 iken, sağlık birimlerinde bu oran % 20-25'in altındadır. Özellikle küçük ilçelerden başlanarak lojman, hekimevi, hastanelerde kreş gibi imkânlar sağlanmalıdır.

²⁰⁰ Sağlık Müdürlüğü'nün izinsiz ve hiçbir kurala uymadan gereksiz doktor görevlendirmeleri yapmaları ve bazılarının ilin uç sınır ilçelerine sürülme tehditleri, çalışanların moral ve motivasyonunu olumsuz yönde etkilemekte, bu da çalışma kalitesini düşürmekte, bazen de doktorların istifa etmelerine neden olmaktadır. Bu tür uygulamalar sonuçta personel sayısının azalmasına, kalan diğer personelin iş yükünün artmasına ve bir süre sonra bıkkınlığa neden olmaktadır. Yetkililerin yanlış uygulamaları (atamalar, görevlendirmelerdeki adaletsizlikler) hem batı kökenli hem de doğu kökenli doktorların devlete küsmesine neden olmaktadır. Hatta yapılan yazışmalardaki hatalardan dolayı bile soruşturma açıldığına şahit olunmakta, bu da motivasyonu kırmaktadır.

²⁰¹ Sağlık Bakanlığı'nın açıklamaları (şu kadar para verdik vb.) sağlık çalışanlarının üstünde olumsuz etki yapmakta, halkın tavırlarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Halk doktoru bazen hizmetçisi gibi görmektedir, hatta muayene esnasında telefonu gelse ve cevap vermek durumunda kalsa ona bile müdahale eden hastalara raslanmaktadır.

²⁰² Batı illerinden gelip burada çok verimli çalışanlar ve çok kaliteli hizmetler verenler ödüllendirilmeli ve yerel basında veya bültenlerde örnek personel olarak yer almaları sağlanmalıdır.

²⁰³ Sağlıkta dönüşümün ikinci basamak hizmetinde doktor memnuniyeti artmakla birlikte, birinci basamak hizmetlerinde bu henüz sağlanamamıştır. Birinci basamak sağlık hizmetleri geliştirilmeli ve bu hizmete epidemiyolojik perspektif kazandırılmalıdır. Aile hekimliği uygulamaları birinci basamakta çalışan hekimlerin memnuniyetini artıracaktır.

iyileştirilmesi²⁰⁴, sağlık ocaklarındaki sağlık personeli ve teknik donanım eksikliklerinin giderilmesi²⁰⁵, aile hekimliği uygulamalarının yaygınlaştırılması ve etkili hale getirilmesi²⁰⁶, sağlık ocaklarındaki lojmanların bakımlı ve yeterli hale getirilmesi²⁰⁷, sağlık ocaklarındaki sağlık personelinin hızlı sirkülasyonunun azaltılması²⁰⁸, yardımcı sağlık personeli ile ilgili siyasi baskıların ortadan kaldırılması²⁰⁹, sağlık ocaklarındaki sağlık personeline kısa süreli Kürtçe kurslar verilmesi²¹⁰, yaygın olan psikolojik sorunlara çözüm bulunması²¹¹

---

²⁰⁴ TOKİ vasıtasıyla sağlık ocaklarına tüm Türkiye’de ve doğuda en düşük maliyetle standart getirilerek hizmet kalitesi artırılabilir.

²⁰⁵ Bazı sağlık ocaklarında hekim ve yardımcı sağlık personeli ve teknik donanımda eksiklikler bulunmaktadır. Bunun yanında hasta sayısı oldukça fazladır. Eksiklikler hizmetin verimini ve kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Personel ve teknik donanım ihtiyaçları gecikilmeden karşılanmalıdır.

²⁰⁶ Aile hekimliğinin gelmesinin bölge için önemli olduğu değerlendirilmektedir. Böylece bir hekim daha az sayıda hasta ile ilgilenecek ve yaptığı iş belli olacaktır.

²⁰⁷ Lojmanların yetersiz ve bakımsız olması personelin moral ve motivasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir.

²⁰⁸ Sağlık personelinin hızlı sirkülasyonu bölgedeki hizmet kalitesi ve verimliliğini düşürmektedir. Doktor sirkülasyonunun azaltılmasında mecburi hizmet döneminde TUS sınavına katılmak için belirli bir süre bekleme olmamalı, ancak mecburi hizmet bitmeden uzmanlık eğitimine başlanmamalıdır.

²⁰⁹ Siyasi baskılardan dolayı yardımcı personel üzerinde yöneticilerin yaptırımları çok az olmakta, işe almalarda adam kayırma az olmasına rağmen sonrasında korumacı siyasi baskılar görülebilmektedir. Sağlık müdürlüklerinde görevli müdür yardımcıları genelde bölge insanıdır ve hekim değildir. Siyasi baskıların engellenmesi ve idarecilerin mümkün olduğu kadar yöre insanı olmaması büyük önem taşımaktadır.

²¹⁰ Bölge halkıyla sağlık personeli arasında çok fazla olmasa da dil bilmemeden kaynaklanan iletişim sorunları yaşanmaktadır. Hastaların Kürtçe bilen doktorlardan memnuniyetinin daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Bölgeye gelen doktorlara hizmet vermeye başlamadan önce 1-2 haftalık Kürtçe kursu verilmesi ve bu kursta özellikle vücudun bölümleri, ağrı, öksürme, bulantı, kusma, ishal vb. yaygın olarak karşılaşılabilecek olan ifade ve cümlelerin öğretilmesi, hem daha iyi bir sağlık hizmetinin verilmesi hem de halkın sempatisinin kazanılmasına imkân verecektir.

²¹¹ Bölgede sağlık ocaklarına gelen kişilerde psikolojik sorunlar oldukça fazla bulunmaktadır. Bu sorunun üzerine ciddiyetle eğilmek gerekmektedir.

- Sağlık personelinin bölgeye gidişinin teşvik edilmesi ve görev süresinin biraz daha uzatılarak tayin devir daiminin azaltılması²¹²: Bu kapsamda; personele bölgeye gelmeden önce oryantasyon eğitimi verilmesi²¹³, bölgeye geldikten sonra hizmet içi eğitimlere devamla hizmet kalitesi ve veriminin yükseltilmesi, bölge hizmetinin askerlik hizmetinden sayılması²¹⁴, görev süresinin uzamasına paralel olarak maddi imkânların artırılması, Tıp Uzmanlık Sınavı (TUS)'nı kazananların bölgedeki asgari görev süresi bitmeden bölgeden ayrılmaması, uzmanlık çalışmasının görev bitimine ertelenmesi
- Bölgedeki üniversite hastanelerinin daha da iyileştirilmesi ve bölgedeki tıp fakültelerindeki öğrenci ve öğretim üyeleri profilinin karma olacak şekilde düzenlemeler yapılması²¹⁵: Bu kapsamda; Sağlık Bakanlığı hastanelerine sağlanan imkânların/ekonomik ayrımcılığın üniversite hastanelerine de sunulması²¹⁶, uzmanlığı tamamlayanların aynı üniversitede devam etmelerinin önlenmesi, ancak başka üniversitelerde

---

²¹² Tayin devir daimi en fazla bu bölgelerde olmakta, bunun sonucu olarak bölgede genelde genç, tecrübesiz ve mecburi hizmetli personel görev yapmakta, bu da verimliliği ciddi derecede azaltmaktadır.

²¹³ Bölgeye gelecek olan hekime bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik durumu hakkında bilgiler daha bölgeye gelmeden oryantasyon eğitimi şeklinde verilmelidir.

²¹⁴ Gelen hekimler bölgede uzun süre kalmamakta, gelenler hizmetlerini tamamlar tamamlamaz bölgeden ayrılmakta, bu da görev yapanların hep genç ve tecrübesiz durumda olmalarına neden olmaktadır. Ayrıca gelen hekimlerin hepsi genç ve hemen hemen hepsinin askerlik sorunu bulunmaktadır. Öğretmenlerde olduğu gibi, bölge hizmeti askerlikten sayılabilirse teşvik edici bir unsur olabilir.

²¹⁵ Bölge üniversitelerindeki öğrencilerin yaklaşık %70'inin bölge kökenli olduğu, hep bu bölgede yaşamaktan dolayı ülkeye entegre olma sorunu yaşadıkları ve daha bölgesel bir sosyal gelişmişlik/gelişmemişlik durumu gösterdikleri ifade edilmektedir. Ülkeye entegrasyonu kolaylaştırmak ve kaynaşmayı sağlamak bakımından tıp öğrencileri, masrafları karşılanarak ödüllendirme yoluyla makul sürelerle Batıdaki üniversitelere gönderilmeli, aynı şekilde Batıdan da bölgeye öğrenci getirilerek daha fazla kaynaşmaya imkân sağlanmalı ve sosyal olarak gelişimleri desteklenmelidir.

²¹⁶ Sağlık Bakanlığı kendi hastanelerine gerek personel gerekse diğer hususlarda daha iyi imkânlar sunmaktadır. Üniversiteler ise aynı imkânlarla sahip değildir. Bu dengenin kurulmasına ihtiyaç vardır.

akademik çalışmalarına devam edebilmeleri şartının getirilmesi, böylece üniversiteler arasında mobiliteye katkı sağlanması, batıdaki ve doğudaki üniversiteler arasında öğrenci değişimi yapılması, bölge öğrencilerine pozitif ayrımcılık sağlanarak bölge dışındaki tıp fakültelerinde öğrenimlerini sürdürmelerine imkân sağlanması, tıp fakültelerindeki asistan doktorların şartlarının iyileştirilmesi ve motive edilmeleri²¹⁷, ödüllendirme²¹⁸, tıp fakültelerindeki atama ve yükseltme kriterlerinin objektif ve merkezi sınav şeklinde olması²¹⁹

- Halkın sağlık konularında eğitilmesi: Bu kapsamda; Tıp fakültelerinin halk sağlığı konularında proje geliştirmelerinin teşvik edilmesi, halkın koruyucu sağlık konularında bilinçlendirilmesi²²⁰, hasta-doktor ilişkileri konusunda halkın eğitimi²²¹, okullarda genel sağlık eğitimi verilmesi²²²,

---

²¹⁷ Hasta ve yakınları ile en yoğun ve sık olarak karşılaşan grup durumunda olan tıp fakültesindeki asistan doktorların da yaklaşık %70'i bölge insanıdır. Bölge insanı olmalarına rağmen doktor ile hastalar ve yakınları arasında sık sık iletişim sorunları ve hatta şiddete varan olaylar yaşanmaktadır. Bu grubun uygun şekilde motive edilmesi, halkın sağlık hizmetlerinden memnuniyet derecesinin artırılmasında önemli derecede rol oynayabilir.

²¹⁸ Eğitimleri süresince masrafları kurumdan karşılanacak şekilde ödüllendirilmeleri (uçak bileti, cep harçlığı, gidilen yerde turistik gezi organizasyonu-MEB'in öğrencilere yaptığı gibi gittiği yerde barınma/iaşe masraflarının karşılanması) sağlanabilir. Ayrıca Batıdaki üniversitelere rotasyon amaçlı olarak makul bir süre (1-6 ay arası) için gönderilebilir, böylece hem kaynaşma hem de daha iyi eğitim ortamlarında daha iyi yetişmelerine katkı sağlanabilir.

²¹⁹ Atama/yükseltme kriterlerinin objektif/merkezi sınav şeklinde olması, bölgesel ayrımcılık paranoyasının giderilmesine de olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

²²⁰ Sağlık teşkilatı, milli eğitim müdürlükleri ve müftülüklerle ortak programlar uygulanarak sağlık bilinci geliştirilmelidir.

²²¹ Hasta doktor iletişiminde birçok sıkıntı olduğu gibi, bölgedeki akrabalık bağlarının güçlü olması nedeniyle hasta yakınları da doktorla muhatap olmaktadır. Bu durumlarda da doktorlar hastaların yanısıra hasta yakınlarıyla da uğraşmak zorunda kalmakta, bu da hekimlerin moral ve motivasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir.

²²² Bölgede vatandaşın algı durumu çok önemlidir. Doktorların tavrı o algıyı etkileyebilmektedir. Ancak algılardaki olumsuz etkilenmenin temel nedeni, hizmet talep edenlerin beklentilerinin sınırsız, ama hizmet verenlerin kaynaklarının sınırlı

“Hasta Okulu” projesi geliştirilerek yetişkinlerin seminer ve bilgilendirme ziyaretleriyle bilgilendirilmesi²²³

- Koruyucu sağlık hizmetlerinin artarak devam ettirilmesi²²⁴, özellikle yerel yönetimlerin koruyucu sağlık hizmetlerine olması gereken katkılarının sağlanması²²⁵
- Medyanın olumsuz etkisinin azaltılması ve sağlık konularındaki eğitici rolünün artırılması²²⁶: Bu kapsamda; bölgedeki güzel ve olumlu

---

olmasıdır. Bizde herkes sağlık hizmetinin en iyisini talep etmektedir. Bu genel bir hak olarak algılanmakta ve hakkını alamadığı yerde hakkının gasp edildiği düşünülmektedir. Gelişmiş ülkelerde de sağlık hizmetlerinde ciddi sıkıntılar yaşanabilmektedir. Vatandaşın da sağlık hizmeti alımı konusunda eğitilmesine ve bilgilendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu nedenle okullarda genel sağlık eğitimi verilmelidir.

²²³ Halk sağlığı eğitimleri, "Hasta okulu" gibi halka yönelik sağlık eğitim faaliyetleri, halk devlete biraz daha mesafeli olduğundan devlet kurumu/binası dışında ve sivil organizasyonlar vasıtasıyla verilmelidir. Örnek bir vaka: Bir fizik tedavi hocası, "romatoid artrit'li hastaların sürekli kullanması gereken ilaçları kullanmaya ikna edemediğini, tedavide başarısız olduğunu, ancak ilaç endüstrisi sponsorluğunda bir otelde "çay-pasta ikramımız var" şeklinde organize edilen hasta okulu sonucunda hastaların tedaviye uyumunun önemli ölçüde arttığını ifade etmiştir.

²²⁴ İnsanların devlete olan güveninin azalmasının sağlık alanındaki koruyucu sağlık hizmetlerini olumsuz yönde etkilediği ifade edilmekte ise de bunun biraz da propagandadan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, aşı kabul etmeme oranının yapılan propagandaların etkisiyle çok yüksek olduğu düşüncesi yaygın iken, gerçekte bu oranın %5'ten fazla olmadığı tespit edilmiştir. Örneğin tetanoz kampanyası, bazıları tarafından kısırlaştırma kampanyası şeklinde algılanmıştır. Bazı unsurlar tarafından bu konuda olumsuz propagandalar da yapılmaktadır. Ancak sonuçta çok da etkili olmadığı görülmektedir.

²²⁵ Yerel yönetimler önleyici sağlık hizmetlerini çok önemsememektedir. Suların yeterli oranda klorlanması gibi temel koruyucu önlemlerde dahi sorunlar bulunmaktadır. Yerel yönetimler sağlık birimlerini kendilerine rakip ve masraf çıkartan yer gibi görmektedir.

²²⁶ Bu bölge sağlık hizmetleri bakımından artık sürgün yeri olarak kullanılmamaktadır. Ancak bölgeyle ilgili eskiden süregelen yanlış algılar medyanın da olumsuz etkisiyle büyük ölçüde devam etmektedir. Bölge hakkında çizilen olumsuz tablo hem genel kamuoyunu hem de batıdan bölgeye gelecek personel sayısını olumsuz yönde etkilemektedir. Halbuki medyanın hem bölgeye götürülen

gelişmelerin (sağlık alanında) halka en geniş ölçekte yansıtılması, olumsuz olayların uzun süre gündemde kalmasının önlenmesi, TRT-6'daki sağlık programlarının eğitici niteliğe kavuşturulması²²⁷.

---

sağlık hizmetlerini duyurarak hem de sağlık programları vasıtasıyla halkın eğitime katkıda bulunarak olumlu bir rol oynaması gerekmektedir.

²²⁷ Bölgede sağlık bilinç düzeyi oldukça düşük olmasına rağmen TRT- 6'da sağlıkla ilgili programların daha çok magazin içerikli olduğu görülmektedir. Bu programların kaliteli olması ve eğitici niteliğe kavuşturulması gerekmektedir.

6. GÜVENLİK BOYUTU

Strateji

Güvenlik bölgenin en önemli sorunu olmaya devam etmektedir. Ancak sorunun kaynağı çok boyutlu olduğundan güvenliğe de sadece güç kullanım boyutlu olarak değil, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim, iletişim, psikolojik vb. diğer bütün boyutları da kapsayan bir bütünlük içerisinde yaklaşılması gerekmektedir. Ayrıca, güç kullanma ile diğer alanlarda alınacak önlemler arasında hassas bir dengenin kurulması çok önemlidir.

Yakın zamana kadar güvenliğin sağlanmasında güç kullanma boyutu ön plana çıkmış, ancak bölgedeki travmatik etkisi görülünce, son dönemde hiç güç kullanmama şeklinde ters yöne doğru bir savrulma yaşanmıştır. Etkin güvenlikle en önemli husus, ne fazla güç kullanmak ne de güç kullanmayı tamamen terk etmektir. Fazla güç kullanma, travmatik yan etkileri nedeniyle uzun vadede terör örgütüne güç katarken, hiç güç kullanmama da terör örgütünün bölgede hâkimiyet kurmasına yol açmaktadır. Özetle çok güç kullanma ile hiç denecek kadar az güç kullanma, ikisi de aynı sonuca yol açmakta, terör örgütünü güçlendirmektedir.

Güvenlik stratejisindeki hedef; halkı baskı altına alarak silahların gölgesinde bölgeyi şekillendirmek isteyen terör örgütünün bölgede hâkimiyet kurmasına fırsat vermemek ve diğer alanlardaki rehabilitasyon önlemlerinin hayata geçmesini himaye edebilmek olmalıdır.

Bunu gerçekleştirebilmek için; diğer bütün alanlardaki rehabilitasyon önlemleri hayata geçirilirken, soruna mümkün olduğu kadar barışçıl yaklaşılmalı fakat acze düşülmemeli, dış ve iç dinamikler kullanılmak suretiyle örgütün silah bırakması için gayret sarf edilmeli ancak silahlı gücünü koruyan örgütün uzlaşmaya yanaşmasının zor olduğu dikkate alınmalı, daha etkili ve yeni bir güvenlik yapılanmasına gidilmeli, güçlü bir istihbarat yapısı oluşturulmalı, terörle mücadeleye katılan kuruluşlar ve birimler arasında etkili bir koordinasyon sağlanmalı, teröristle mücadele çok

boyutlu olarak yürütülmelidir. Koruculuk sistemi ıslah edilmeli, cezaevleri örgütün eğitim mekanı olmaktan çıkarılmalı, güvenlik güçleri modernize edilmeli, mücadele teknolojik olarak desteklenmeli ve sınır güvenliği etkili bir şekilde sağlanmalıdır.

Yeni güvenlik yapılanmasına gidilmesi kapsamında; Başbakanın başkanlığında toplanan, Genelkurmay Başkanı, Ana Muhalefet Partisi başkanı, ilgili Bakanlıklar, Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı, MİT Müsteşarı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün dahil olacağı “Terörle Mücadele Genel Kurulu”nun teşkil edilmesinin uygun olduğu değerlendirilmektedir. Bu kurul sayesinde terörle mücadelenin bütün boyutlarıyla değerlendirilmesi ve ana muhalefet partisinin gelişmeler konusunda bilgilendirilmesi ve desteğinin sağlanması mümkün olabilecektir.

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı; Başbakanlığa bağlı olarak, Terörle Mücadele Genel Kurulu'nun sekreteryasını, stratejik planlamalarını, bu planların izleme ve uygulamalarını takip ve koordine edecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Müsteşarlık terörle mücadele konusunda ilgili bakanlıklar, yerel yönetimler, medya ve sivil toplum örgütleriyle yazışma yetkisine sahip olmalıdır.

Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulu; Genelkurmay Başkanlığı, Ana Muhalefet Partisi, İçişleri, Adalet, Dışişleri bakanlıkları, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve MİT'den yetkililerin bulunduğu ve terörle mücadele faaliyetlerinin koordine edildiği bir kurul olarak görev yapmaya devam etmelidir. Gerektiğinde farklı alt kurullar da teşkil edilebilir.

Güçlü bir istihbarat yapısının oluşturulması kapsamında; Terörle Mücadele Genel Kurulu yönlendirmesi ile sinerji sağlanacak şekilde istihbarat örgütleri arasında etkili bir koordinasyon ve işbirliği sağlanmalı, istihbarat bilgi ve değerlendirmelerinin karşılıklı olarak paylaşımı, düzenli

bir şekilde istihbarat raporları hazırlanması ve raporların kurullarda değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

İl bazında koordinasyon, terörle mücadeledeki lider rolü artırılarak mülki amirlerce yapılmalıdır. Ayrıca güvenlik birimleri ile adli birimler arasındaki iletişim en üst seviyeye çıkarılmalı, adli sürece ilişkin soruşturma ve operasyonlarda savcılarının aktif katılımı sağlanmalı, güvenlik birimleri ile istihbarat birimleri arasındaki koordinasyon en üst düzeye çıkarılmalı ve bilgilerin zamanında paylaşılması sağlanmalı, operasyonlarda kırsal ve kent bütünlüğünü sağlayacak şekilde farklı güvenlik birimleri arasındaki koordinasyon en üst düzeye çıkarılmalıdır.

Diğer yandan; teröristle mücadele çok boyutlu ve profesyonel unsurlarca yürütülmeli, örgütün finansal kaynakları kesilmeli, mücadele yalnızca güvenlik güçleri ile değil toplumun her kesimiyle beraber ve işbirliği içerisinde yürütülmeli, güç gerektiğinde ve yeteri kadar kullanılmalı, halkı rahatsız etmeden hedefe yönelik istihbarata dayalı operasyonlar yapılmalıdır.

Soruna barışçıl yaklaşılmalı, ancak örgülle müzakere edilerek bir yere varılamayacağı bilinmeli; af çok boyutlu olarak düşünülmeli, fakat çözüm arayışının ön koşulunu oluşturmamalı; pişmanlık yasasından istifade edenlere psikolojik rehabilitasyon desteği sağlanmalı; örgütün silah bırakması karşılığında af çıkarılsa bile kontrol edilemeyen grupların silahlı mücadeleye devam edeceği dikkate alınarak, güvenlik tedbirleri alınmaya devam edilmelidir. Ayrıca; koruculuk sistemi ıslah edilmeli, cezaevleri örgütün eğitim mekânı olmaktan çıkarılmalı, güvenlik güçleri modernize edilmeli, mücadele teknolojik olarak desteklenmeli ve sınır güvenliği etkili bir şekilde sağlanmalıdır.

Projeler

- Dış ve iç dinamikler kullanılmak suretiyle örgütün silah bırakması için gayret sarf edilmesi
- Silahlı gücünü koruyan örgütün uzlaşmaya yanaşmasının zor olduğu dikkate alınarak daha etkili bir güvenlik yapılanması geliştirilmesi
- Terörle mücadelenin bütün boyutlarıyla sinerji sağlayacak şekilde Başbakanın başkanlık edeceği Terörle Mücadele Genel Kurulu tarafından yürütülmesi
- Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın Başbakanlığa bağlı olarak, Terörle Mücadele Genel Kurulu'nun sekreteryasını, stratejik planlamalarını, bu planların izleme ve uygulamalarını takip ve koordine edecek bir yapıya kavuşturulması
- Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulu ve gerektiğinde farklı alt kurulların oluşturulması
- Terörle mücadeleye katılan kuruluşlar ve birimler arasında etkili bir koordinasyonun sağlanması
- Terörle mücadeleye katılan kuruluşlar ve birimlerin Terörle Mücadele Genel Kurulu'na düzenli rapor göndermesi
- Terörle Mücadele Genel Kurulu yönlendirmesi ile sinerji sağlanacak şekilde istihbarat örgütleri arasında etkili bir koordinasyon ve işbirliği sağlanması, istihbarat bilgi ve değerlendirmelerinin karşılıklı olarak paylaşılması, düzenli bir şekilde istihbarat raporları hazırlanması ve raporların kurullarda değerlendirilmesi
- İl bazında, mülki amirlerin terörle mücadeledeki lider rolünün artırılarak kamu birimleri, güvenlik güçleri ve halk arasında olması gereken koordinasyonun sağlanması ve iletişim sorunlarının giderilmesi
- Güvenlik birimleri ile adli birimler arasındaki iletişimin en üst seviyeye çıkarılması

- Adli sürece ilişkin soruşturma ve operasyonlarda savcılarının aktif katılımının sağlanması
- Güvenlik birimleri ile istihbarat birimleri arasındaki koordinasyonun en üst düzeye çıkarılması ve bilgilerin zamanında paylaşılmasının sağlanması
- Kırsal ve kent istihbaratının tek elde toplanması ve süratle ilgili mercilere ulaştırılması
- Mücadelede kırsal ve kent bütünlüğünü sağlayacak şekilde farklı güvenlik birimleri arasındaki koordinasyonun en üst düzeye çıkarılması
- Terörle mücadelenin çok boyutlu ve profesyonel unsurlarca yürütülmesi
- Örgütün eylemlerini sürdürmek için kullandığı finansal kaynaklarının tespit edilmesi ve bunlara ağır yaptırımlar uygulanması
- Mücadelenin yalnızca güvenlik güçleri ile değil toplumun her kesimiyle beraber ve işbirliği içerisinde yürütülmesi (devletin bütün resmi organları ve STK'larla işbirliği yapılması)
- Gücün gerektiğinde ve yeteri kadar kullanılması, halkı rahatsız etmeden hedefe yönelik istihbarata dayalı operasyonlar yapılması
- Eylemsizlik ve barışçıl yöntemlerin esas alınması, ancak zafiyete meydan verilmemesi
- PKK ile doğrudan veya aracılarla devlet unsurları tarafından uygun bir formatta görüşülerek şiddetin en aza indirilmesine ve mümkünse örgütün silah bırakmasının sağlanmaya çalışılması, ancak buna güvenilmemesi ve tedbirin elden bırakılmaması
- PKK'nın Kürt halkının temsilcisi olarak görülmemesi ve halkın sesinin yükseltilmeye çalışılması
- Silah bırakmaya karşılık uygun bir zamanlamayla affın stratejik bir adım olarak düşünülmesi ancak affın çözüm arayışının ön koşulunu oluşturmaması

- Lider ekibinin başka ülkelerde ikamete zorlanması
- Af kapsamına giren örgüt üyelerine belirli bir süre psikolojik rehabilitasyon desteği verilmesi (Rehabilitasyon merkezi oluşturulması)
- Af çıkarılsa bile kontrol edilemeyen grupların silahlı mücadeleye devam edeceği dikkate alınarak, güvenlik tedbirlerinin alınmaya devam edilmesi
- Göç etmiş vatandaşlarımıza yakın ilgi gösterilmesi, sorunlarının çözülmesi
- Bölgede pilot yerleşim yerleri tespit edilerek TOKİ yardımıyla sağlıklı iskân imkânları sağlanması, gettolaşmanın önlenmesi
- Çocuklara eğitim imkânları sağlanarak örgütün istismarına maruz kalmalarının önlenmesi
- Çeşitli sebeplerden dolayı yerel yönetimlerin yerine getiremediği alt yapı hizmetlerinin merkezi idare tarafından finanse edilmesi
- Koruculuk sisteminin ıslahı
- Örgüt silahları bırakıncaya kadar koruculuk sisteminin devam ettirilmesi
- Örgüt silah bıraksa bile görevde olan korucuların geleceklerinin garanti altına alınarak küstürülmemesi ve bu konuda taahhütte bulunulması
- Korucu çocuklarının kazanılmasına/kaybedilmemesine yönelik özel programlar hazırlanması ve destek sağlanması
- Sistemi kendi özel menfaatleri doğrultusunda kullanmaya çalışma, devletin gücünü kullanarak yakın çevrelerindeki baskıda bulunma, kaçakçılık yapma vb. adi suçlar kapsamındaki hataları yapan korucuların önce ikaz edilerek kazanılmaya çalışılması, ıslah olmadıkları takdirde sistemden çıkarılması
- Hem devletin yanında görünen hem de örgütle iş birliği yapan korucuların sistemden atılması

- Cezaevlerinde örgüt elemanlarının rahat hareket etmelerinin önlenmesi ve buraların örgütün eğitim alanı olmaktan çıkarılması
- Güvenlik birimlerinin geliştirilmesi ve uygun şekilde kullanılması
- İllerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeterli sayıda güvenlik personelinin atanması²²⁸
- Güvenlik bakımından risk taşımayan bazı hizmetlerin bölge halkından olan güvenlik personeli tarafından yürütülmesi²²⁹
- Jandarma ve polisin halkla ilişkilerinin geliştirilmesi ve diyaloglarının artırılması: Bu kapsamda; güvenlik personelinin bölge ve mesleki konularla ilgili olarak eğitilmesi²³⁰; halkla diyalogu geliştirecek ziyaretlerin gerçekleştirilmesi; okullardaki çocuklarla iletişimin geliştirilmesi
- Mücadelenin etkili bir bilgilendirme sistemiyle yoğun bir şekilde desteklenmesi (Ayrıntısı İletişim stratejisi bölümünde)

---

²²⁸ Emniyet hizmetleri, gerek personel sayısının azlığı gerekse iş yükünün ağırlığından dolayı ve mevcut personele gerekli eğitim ve destek verilemediği için arzu edilen kalitede olamamaktadır. Personel sayısı artırılarak personel başına düşen iş yükü azaltılmalı ve geriye kalan zaman meslek içi eğitime ayırarak personelin mesleki kalitesi yükseltilmelidir.

²²⁹ Askerlik ve polisliğin organize suçlar, istihbarat gibi ulusal düzeyde koordineyi gerektiren hizmetleri dışında kalan yerel asayiş hizmetleri, gelişmiş ülkelerde var olan uygulamalar örnek alınarak, o bölgeden istihdam edilen polisler tarafından yürütülmelidir. Bir şehrin trafik akışının düzenlenmesi veya bir mahalle kavgasına müdahale edilmesi gibi hizmetlerin, o insanların dil ve kültürünü bilen görevliler tarafından yürütülmesi daha verimli hizmet üretilmesine imkân sağlayabilir.

²³⁰ Şark hizmeti için bölgeye tayini çıkan memurların göreve başlamadan önce bölgenin hassasiyetleri konusunda bir **“oryantasyon”** eğitimi almaları gerekmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü Eğitim Dairesi Başkanlığı’nın Ankara’daki **“akıllı sınıfı”** aracılığı ile verilebilecek böyle bir eğitim Türkiye’de akıllı sınıf imkânı olan bütün illerden izlenebilecektir. Şark görevi için tayini çıkan memurların bulundukları ilden ayrılmadan ve gidecekleri ilde göreve başlamadan önce akıllı sınıf ortamında alacakları birkaç günlük eğitim bile onları zihinsel anlamda bölgedeki hizmete hazırlayacaktır.

- İl ve ilçe merkezlerindeki kalabalık yerlerde güvenlik tedbirlerinin teknolojik imkânlarla desteklenmesi: Bu kapsamda; MOBESE kamera sisteminin yaygınlaştırılması; sokak aydınlatmasının geliştirilmesi, karanlık alan bırakılmaması
- Sınır güvenliğinin etkili bir şekilde sağlanması
- Sınır güvenliği için planlanan profesyonel birimin gecikilmeden kurulması
- Yoğun olarak kullanılan geçiş bölgelerine geçişi zorlaştıracak fiziki engeller inşa edilmesi
- Komşu devletlerle anlaşmalar yaparak sınır hatlarının daha güvenli bölgelerden geçirilmesi
- Sınır birliklerinin yerleri boşluk kalmayacak şekilde yeniden tespit edilerek profesyonel birliklerin yerleştirilmesi
- Sınırların korunabilmesi için her türlü teknolojik imkândan yararlanılması: Bu kapsamda; sınır boylarına yeni yollar inşa edilmesi; sensörler, kameralar vb. teçhizattan yararlanılması; sınır güvenliği için insansız hava araçlarından istifade edilmesi; yolların mayın döşenemeyecek şekilde asfaltlanması
- Sınır birliklerinin binaları dayanıklı ve savunulması kolay mekânlarda yeniden inşa edilmesi

7. ULUSLARARASI BOYUT

Strateji

Dışarıdan destek almayan hiçbir terör örgütünün uzun ömürlü olması mümkün değildir. Aynı şekilde dış destek kesilmeden bir terör örgütünü kısa zamanda etkisizleştirmek de kolay değildir. Kurulduğundan kısa bir süre sonra dış destek almaya ve himaye görmeye başlayan örgüte dışarıdan destek halen devam etmektedir. Bu destek; bazı ülkelerde örgütün bütün yönleriyle bilinmemesinden, bazı ülkeler tarafından ise Türkiye'nin zayıflatılması veya bölgede bir Kürt devleti kurulmasının kendi milli çıkarlarına uygun düşmesi nedeniyle verilmektedir.

Uluslararası stratejideki hedef; yumuşak güç kullanımından baskı ve silahlı güç kullanımına (sınır ötesi operasyon) kadar geniş bir yelpaze içerisinde, uygun şartlarda ve ülkenin bekasını riske atmayacak şekilde her türlü imkân ve vasıtanın kullanılarak, örgüte olan dış desteğin en aza indirilmesi olmalıdır.

Bu maksatla uluslararası güvenlik alanında; komşu ülkelerle ortak güvenlik ve işbirliği çalışmaları artırılarak devam ettirilmeli, sınır dışındaki (özellikle Kuzey Irak) teröristler takip edilmeli, ülkeye girişleri önlenmeli ve etkisiz hale getirilmeli, bu maksatla Silahlı İnsansız Hava Araçları (SIHA) milli olarak üretilmeli ve kullanılmalı, terörle uluslararası zeminde mücadele edebilecek birimler kurulmalı, Kuzey Irak'a operasyon yapılabilmesi imkânı sürekli olarak muhafaza edilmeli, örgütün finans kaynaklarından birisi olan Akdeniz'deki kaçakçılık ve uyuşturucu faaliyetleri önlenmeli, Üçlü Mekanizma'dan (Türkiye, ABD ve Irak) etkili olarak istifade edilmeli, Kuzey Irak'taki sınıra yakın bölgedeki kamplar terörist gruplardan temizlenmeli veya en azından rahat bir yaşama mekânı olmaktan çıkarılmalı, Kandil üzerinde baskı oluşturularak örgütün pazarlık gücü zayıflatılmalıdır.

Siyasi alanda; PKK'nın terör örgütü olarak kabul edilmesi sağlanmalı, Avrupa ülkeleri ile güçlü ekonomik ve siyasi ilişkiler tesis edilmeli, bölgesel terörün bitirilmesi amacıyla bölge ülkeleri arasında güvenlik alanında işbirliği yapılmalı, terör suçlularının iadesi sağlanmalı, örgütün ideolojisi ve faaliyetleri anlatılarak uluslararası arenada yalnızlaşmasına katkı sağlanmalı ve lobicilik faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.

Projeler

- Dışişleri mensupları tarafından yurtdışı kamuoyu, basın ve hükümetleri nezdinde PKK'nın olumsuz propagandalarına karşı doğru bilgilendirme yapılması

Güvenlik alanında;

- Komşu ülkelerle yürütülen ortak güvenlik ve işbirliği çalışmalarının artırılarak devam ettirilmesi
- Sınır dışındaki (özellikle Kuzey Irak) teröristlerin takibi, ülkeye girişinin önlenmesi ve etkisiz hale getirilmesi
- Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA)'nın (ABD'nin Predator'u gibi) milli olarak üretilmesi ve hedeflerin etkisiz hale getirilmesinde Kuzey Irak sınırı ile Kandil bölgesinde kullanılması²³¹

---

²³¹ Silahlandırılmış İHA'lar teröristle mücadelede oldukça etkilidir. İsrail Filistinlilere karşı bu araçları silahlı olarak kullanmaktadır. Aynı şekilde ABD Afganistan savaşında Predator isimli İHA'ları silahlı olarak kullanmaktadır. Silahlı İHA'lar hedefi tespit etme ve aynı anda vurma imkânına sahip bulunmaktadır. İleri teknoloji ürünü olan bu sistemleri satın almak bugün için mümkün olmadığından, milli olarak üretilmesinin yolları aranmalıdır. Bu yolla teröristle mücadele hem etkili ve ekonomik olarak yapılabilecek, hem de örgüt üzerinde sağlayacağı baskın tesiriyle büyük caydırıcılık sağlanacak ve örgütün dağılması hızlanacaktır. Kaldı ki, sınır dışındaki ve derinlikteki hedeflerin vurulması kara birliklerinin operasyonlarıyla kolay olmamakta ve zayıat verilmektedir. Silahlı İHA'ların kullanımıyla en az zayıat verilecek ve tasarruf sağlanmış olacak, hem de nokta vuruş kabiliyetiyle kesin sonuç alınmış olacaktır.

- SİHA'lara sahip oluncaya kadar silahsız İHA'ların gözlem ve tespit amaçlı olarak kullanılması ve operasyonel faaliyetlerle teröristlerin etkisiz hale getirilmesi²³²
- Terörle uluslararası zeminde mücadele edebilecek birimlerin kurulması²³³
- Kuzey Irak'a operasyon yapılabilmesi imkânının sürekli olarak muhafaza edilmesi²³⁴
- Örgütün finans kaynaklarından birisi olan Akdeniz'deki kaçakçılık ve uyuşturucu faaliyetlerinin önlenmesi
- Üçlü mekanizmadan (Türkiye, ABD ve Irak) etkili olarak istifade edilmesi

---

Bu araçları kullanırken önemli olan sessiz olmaları ve nokta vuruşu yapabilmeleridir. İsrail'den alınan heronlar 10-12 bin feet yüksekten uçabilmekte, havada 10-12 saat kalabilmekte ve oldukça fazla ses çıkarmaktadırlar. Oysa kendi kullandıkları araçlar 18 bin feetten uçmakta ve havada 24 saat yakıt ikmali yapmadan kalabilmekte ve dolu deposu hariç 1200 kg. yük/silah taşıyabilmektedir. Bu imkânlar milli olarak acilen sahip olunması gerekmektedir.

²³² Satın alınan Heron isimli insansız hava araçları (İHA) bugüne kadar terör ile mücadelede etkili olarak kullanılamamıştır. Bu imkân operasyonel birliklerin harekât kontrolüne verilerek, tespiti müteakip operasyonların icrasını mümkün kılacak bir konseptle etkili olarak kullanılmaya çalışılmalıdır. Ayrıca yürütülmekte olan İHA'ların milli olarak üretilmesi çalışmaları hızlandırılmalıdır.

²³³ BM Güvenlik Konseyi'nin 1373 sayılı terörizmle mücadele konusunda aldığı karar sıkı bir şekilde takip edilerek ülkemizde terörist faaliyetlerde bulunup başka ülkelere sığınmaya çalışanlar izlenerek yargılanmaları sağlanmalıdır. Dışişleri ve İçişleri bakanlıkları bu konuda yakın işbirliği içerisinde olmalı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nde sadece bu konuda görevli bir **Takip Birimi** kurulmalıdır.

Ayrıca ilgili ülkelerde ortak operasyonlar yapabilecek polis birimleri oluşturulmalı ve nokta operasyonlarıyla kilit elemanlara müdahale edilmelidir. Buna zemin hazırlamak üzere NATO, AGİT, BM çerçevesinde yürütülen terörle mücadeleye katkı sağlanmalı ve ilgili ülkelerle işbirliği yapılmalıdır.

²³⁴ Hava ve kara sahasının kullanılması, istihbarat paylaşımı gibi alanlarda ihtiyaç duyulan komşu ülkelerle ülkeler arası işbirliği sürdürülerek müdahale zemini sürekli olarak elde bulundurulmalıdır.

- Kuzey Irak'taki sınıra yakın bölgedeki kampların terörist gruplardan temizlenmesi veya en azından rahat bir yaşama mekânı olmaktan çıkarılması²³⁵
- Kandil üzerinde baskı oluşturularak örgütün pazarlık gücünün zayıflatılması²³⁶
- PKK'nın terör örgütü olarak kabul edilmesinin sağlanması²³⁷
- Avrupa ülkeleri ile güçlü ekonomik ve siyasi ilişkiler tesis edilmesi²³⁸
- Bölgesel terörün bitirilmesi amacıyla bölge ülkeleri arasında güvenlik alanında işbirliği sağlanması²³⁹

---

²³⁵ Bu konuda gizlenmesi mümkün olmayan büyük çaplı sonuçsuz operasyonlar yerine, medyaya yansıtmadan sınır boyunca küçük birlik harekâtı şeklinde nokta operasyonları yapılmalıdır. Bu durum kesin imha imkânı vermemekle birlikte örgüt üzerindeki baskıyı devam ettirerek huzursuzluğu artıracak, eylem yapma fırsatı vermeyecek ve dağılmayı hızlandıracaktır.

²³⁶ Silahlı İHA'lar, hava kuvvetleri ve uçarbirlik harekâtı ve küçük çaplı özel operasyonlarla Kandil üzerindeki baskı devam ettirilmeli, ayrıca K. Irak hükümetiyle işbirliği yapılarak lojistik zorluklar meydana getirilmeye çalışılmalıdır. Bu şekilde örgütün rahatı bozulmalı ve teslim olmalar artırılmaya çalışılmalıdır. Bu baskı olduğu takdirde örgütün bugün ortaya koymaya çalıştığı pazarlık gücü zayıflayacaktır.

²³⁷ PKK'nın bir terör örgütü olduğu ABD, Irak ve Iraklı Kürtler tarafından kabul edilmiş olsa da halen özellikle AB ülkeleri (Almanya, İngiltere, Yunanistan, İsveç, Danimarka, Hollanda, Belçika vb.) tarafından örgütle mücadele de yeterli destek sağlanamamıştır. Hatta örgütün Avrupa'daki faaliyetlerine göz yumulmakta ve örgüt finansman ve personel desteği bakımından bu ülkelerde büyük imkânlarla sahip bulunmaktadır. İngiltere, İtalya ve Belçika gibi bazı ülkelerde örgüt elebaşlarının yakalanmaları yeterli değildir. Örgüte Avrupa'dan gelen desteğin kesilebilmesi için bu istikametteki çabaların yoğun bir şekilde devam ettirilmesi gerekmektedir.

²³⁸ Enerji ihtiyacının büyük kısmını Ortadoğu'dan sağlayan ve Nabucco ile bunu pekiştirecek olan AB için Türkiye'nin önemi ve vazgeçilmezliği artırılmalıdır. Bunun için de AB'ye üye olma süreci hızlandırılmalı ve aktif bir diplomasiyle AB ile Arap dünyası arasında bir köprü rolü oynanmaya çalışılmalıdır. Bu başarılabilsse bölgenin istikrarı daha da önem kazanacak bu da PKK ile mücadeleye katkı sağlayacaktır.

- Terör suçlularının iadesinin sağlanması²⁴⁰
- İKÖ'nün daha etkili ve fonksiyonel hale getirilerek terörizmle mücadelede işbirliği yapılması²⁴¹
- Örgütün ideolojisi ve faaliyetleri anlatılarak uluslararası arenada yalnızlaşmasına katkı sağlanmalı²⁴²

---

²³⁹ Önerilen bu yapının esas amacı üye ülkeler arasında her alanda iş birliğini eş güdüm içinde geliştirmek, üye ülkelerin ortak temellere dayalı ulusal güvenlik mekanizmalarını çok yönlü yapılar ile desteklemektir. Üye ülkelerle; özellikle uyuşturucu trafiği, terörizm, organize suçlarla mücadelede işbirliği yapılmalıdır.

Bu yapıya dahil olacak ülkelere seçilecek bürokrat, polis, akademisyen gibi kişilere önce müşterek eğitimler verilerek vizyon birliği sağlanmalı, daha sonra bölgesel bir müdahale gücü oluşturulmalıdır. Bu müdahale gücüyle bölge içerisinde doğabilecek gerginliklere olumlu yönde müdahale edilerek istikrarın sürdürülmesi ve doğabilecek bütün güvenlik sorunlarının barışçı yollar ve yöntemlerle çözülmesine katkı sağlanmalıdır.

²⁴⁰ Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde mülteci vb. durumundaki terör suçlularının, bu ülkelerle yapılacak işbirliği ve anlaşmalarla yakalanıp yargıya teslim edilmeleri sağlanmalıdır. Terörist eylemlere katılan, mali destek sağlayan, örgütleyen, destekleyen ve faillerine yataklık yapanlara sığınma fırsatı tanınmamalıdır. Bu husus örgüte katılmada caydırıcı bir faktör olacaktır.

Bunun için bu ülkelerin öncelikle ikna edilmeleri ve örgütün bu ülkelere de zarar verdiklerinin anlatılması gerekmektedir. Bunun için PKK'nın uyuşturucu, insan kaçakçılığı, kara para aklama gibi suç şebekeleri hakkında özel çalışmalar yapılarak delilleriyle birlikte sunulabilir. Özellikle o ülkelere de zarar veren faaliyetlerde örneğin örgütün bu ülkelerde topladığı yardımların örgüte transferinin aslında bu ülkelerin ekonomisinden çıkardıkları paralar olduğu ve ekonomilerine zarar verdikleri konusunda ikna zor olmayabilir.

²⁴¹ Birçok İslam ülkesinde İslam dininin yanlış yorumlanmasından kaynaklanan ve terörü bir yöntem olarak benimseyen radikal akımlar gelişmeye başlamıştır. Bu durum aynı zamanda küresel ve bölgesel güçlerin bu ülkelere müdahale etmelerine bir gerekçe de oluşturmaktadır. Afganistan'daki Taliban ve diğer bazı ülkelerdeki Hizbullah benzeri yapılar buna örnek olarak verilebilir. Bu müdahaleler sonucunda ortaya çıkan vahim durum herkes tarafından ibretle izlenmektedir.

Bu sorunların, işbirliği ile oluşturulacak bir iç mekanizma vasıtasıyla çözülmesi bağlamında, İKÖ'de terörizmle mücadelede işbirliği kapsamında PKK ile mücadele konusunda bir destek atmosferi oluşturulabilir.

²⁴² Bu maksatla büyük çaplı ve uzun süreli bir bilgilendirme kampanyası başlatılmalıdır. Üniversitelerle işbirliği içerisinde bilimsel çalışmalar yapılmalı,

- Lobcilik faaliyetlerine ağırlık verilmesi²⁴³
- Örgüt lehine uluslararası alanda yürütülen propaganda faaliyetlerinin önlenmesi veya etkilerinin azaltılması²⁴⁴

---

uluslararası sempozyum ve paneller düzenlenmelidir. Terörizmin değişik boyutları üzerine üniversitelerde yüksek lisans ve doktora tezleri yapılması teşvik edilmelidir. Özellikle yabancı ülkelerden çeşitli burslar ile gelen öğrencilere de (Erasmus-Sokrates, De Gaull, AB bursları vb. gibi) terör konulu araştırma ödevleri verilerek farklı kültür ve ulustan eğitimli insanların konu hakkında doğru yönde bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca uluslararası düzeyde medyatik vasıtalarından istifade ile uzun süreli bilgilendirme kampanyaları düzenlenmelidir.

²⁴³ ABD ve Avrupa'daki güçlü lobi şirketlerinden istifadeyle lobi çalışmaları yapılmalı, bu kapsamda örgüte karşı mücadelede destek sağlanmaya çalışılırken, örgütü destekleyen ülkelerin kınanması ve baskı altına alınmasına imkân sağlanmalıdır. Ayrıca bu ülkelerde kurulacak veya desteklenecek sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla kampanyalar yürütülmelidir.

²⁴⁴ Dışişleri Bakanlığı, MİT, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı ve Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün ilgili birimleri, işbirliği içerisinde, uluslararası alanda örgüt lehine yürütülen propagandaların tespiti, merkezi bir birim tarafından analizi ve müteakiben karşı bilgilendirme faaliyetinin yapılması fonksiyonlarını içeren bir mekanizmanın faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Atilla Sandıklı 1957 yılında İzmir’de doğdu. 1976 yılında (İzmir) Atatürk Lisesi’nden mezun olduktan sonra Kara Harp Okulu'na girdi. Sırasıyla Kara Harp Okulu, Kara Harp Akademisi ve Silahlı Kuvvetler Akademisi'nde eğitimine devam etti. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde ve Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü’nde doktora derslerine iştirak etti. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde doktora eğitimini tamamladı. 2010’da Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Anabilim dalında doçent oldu.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çeşitli kademelerinde karargâh subayı ve komutan olarak görev yaptı. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’nde müşavirlik, Harp Akademileri Komutanlığı’nda uluslararası ilişkiler öğretim üyesi ve uluslararası ilişkiler bölüm başkanlığı görevlerinde bulundu. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Merkezi’nin kuruluşunda görev aldı ve bir süre bu enstitünün müdürlüğünü yaptı. Kur. Kd. Alb. rütbesinde kendi isteğiyle Türk Silahlı Kuvvetleri’nden emekli olduktan sonra Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi TASAM’ın kuruluşunda genel müdür olarak görev aldı ve bu merkezi kurdu. Bu görevi ve Stratejik Öngörü Dergisi’nin editörlüğünü 4 yıl sürdürdü. TASAM’dan ayrıldıktan sonra Türkiye’nin akil adamlarını bir platform içinde bir araya getirmek amacıyla Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi’ni (BİLGESAM) kurdu. Halen BİLGESAM başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Çok sayıda ulusal ve uluslararası sempozyum ve kongrenin düzenlenmesinde birinci derece görevler üstlendi. Çeşitli makaleleri ve 15 kitabı yayınlandı. Askeri ve sivil yaşantısında madalya dahil çok sayıda başarı ödülü aldı.

İngilizce ve Fransızca bilen Atilla SANDIKLI evli ve iki çocuk babasıdır.

BİLGESAM YAYINLARI

Kitaplar

Çin Yeni Süpergüç Olabilecek mi? Güç, Enerji ve Güvenlik Boyutları

(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Değişen Dünyada Türkiye'nin Stratejisi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Türkiye'nin Bugünü ve Yarını

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye'nin Vizyonu: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Bildiri Kitabı

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

IV. Ulusal Hidrojen Enerjisi Kongresi ve Sergisi Bildiri Kitabı

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Selected Articles of Hydrogen Phenomena

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim

Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Raporlar

Rapor 1: Küresel Gelişmeler ve Uluslararası Sistemin Özellikleri

Prof. Dr. Ali KARAOSMANOĞLU

Rapor 2: Değişen Güvenlik Anlayışları ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejisi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 3: Avrupa Birliği ve Türkiye

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 4: Yakın Dönem Türk-Amerikan İlişkileri

Prof. Dr. Ersin ONULDURAN

Rapor 5: Türk-Rus İlişkileri Sorunlar-Fırsatlar

Prof. Dr. İlter TURAN

Rapor 6: Irak'ın Kuzeyindeki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri

E. Büyükelçi Sönmez KÖKSAL

Rapor 7: Küreselleşen Dünyada Türkiye ve Demokratikleşme

Prof. Dr. Fuat KEYMAN

Rapor 8: Türkiye'de Bağımsızlık ve Milliyetçilik Anlayışı

Doç. Dr. Ayşegül AYDINGÜN

Rapor 9: Laiklik

Türkiye'deki Uygulamaları Avrupa ile Kıyaslamalar Politika Önerileri

Prof. Dr. Hakan YILMAZ

Rapor 10: Yargının İyileştirilmesi/Düzeltilmesi

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 11: Yeni Anayasa

Türkiye'nin Bitmeyen Senfonisi

Prof. Dr. Zühtü ARSLAN

Rapor 12: Türkiye'nin 2013 Yılı Teknik Vizyonu

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Rapor 13: Türkiye-Ortadoğu İlişkileri

E. Büyükelçi Güner ÖZTEK

Rapor 14: Balkanlarda Siyasi İstikrar ve Geleceği

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK-Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 15: Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 16: Afrika Vizyon Belgesi

Hasan ÖZTÜRK

Rapor 17: Terör ve Terörle Mücadele

M. Sadi BİLGİÇ

Rapor 18: Küresel Isınma ve Türkiye'ye Etkileri

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 19: Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi

M. Sadi BİLGİÇ

Dr. Salih AKYÜREK

Doç. Dr. Mazhar BAĞLI

Müstecep DİLBER

Onur OKYAR

Rapor 20: Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 21: Türk Dış Politikasının Bölgeselleşmesi

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 22: Alevi Açılımı, Türkiye’de Demokrasinin Derinleşmesi

Doç. Dr. Bekir GÜNAY-Gökhan TÜRK

Rapor 23: Cumhuriyet, Çağcıl Demokrasi ve Türkiye’nin Dönüşümü

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 24: Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 25: Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 26: Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor?

Ortak Değer ve Sembollere Bakış

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 27: Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 28: Mısır’da Türkiye ve Türk Algısı

M. Sadi BİLGİÇ-Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 29: ABD’nin Irak’tan Çekilmesi ve Türkiye’ye Etkileri

Doç Dr. Cenap ÇAKMAK-Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 30: Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 31: Ortadoğu’da Devrimler ve Türkiye

Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK

Mustafa YETİM

Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 32: Güvenli Seçim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Rapor 33: Silahlı Kuvvetler ve Demokrasi

Prof. Dr. Ali L. KARAOSMANOĞLU

Demokratikleşme ve Sosyal Dayanışma Açılımı

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Sonuç Raporu

BİLGESAM

Dergiler

Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009
Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 3, Güz 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011

Söyleşiler

Bilge Söyleşi-1: Türkiye - Azerbaycan İlişkileri

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-2: Nabucco Projesi

Arzu Yorkan ile Söyleşi
Elif KUTSAL-Eren OKUR

Bilge Söyleşi-3: Nükleer İran

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-4: Avrupa Birliği

Dr. Can BAYDAROL ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-5: Anayasa Değişikliği

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMELİ

Bilge Söyleşi-6: Son Dönem Türkiye-İsrail İlişkileri

E. Büyükelçi Özdem SANBERK ile Söyleşi

Merve Nur SÜRMELİ

Bilge Söyleşi-7: BM Yaptırımları ve İran

Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI ile Söyleşi

Sina KISACIK

Bilge Söyleşi-8: Füze Savunma Sistemleri ve Türkiye

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi

Eren OKUR

Bilge Söyleşi-9: Gelişen ve Değişen Türk Deniz Kuvvetleri'nin Bugünü ve Yarını

E. Oramiral Salim DERVİŞOĞLU ile Söyleşi

Emine AKÇADAĞ

